

હૃદયપ્રેમાંજલિ.

" When I am gone from this mortal view
The skies will wear their wonted blue
The clouds distil the summer rain
On leafy wood and grassy plain
And flowers will smile through morning dew
The birds I loved will still be true
To their old haunts, flitting through
The boughs, nor alter one sweet strain
When I am gone
The silent moon will wax and wane
Heedless that I never come again.
Cold stars roll round in order due,
But hearts—warm hearts—perchance a few
With loving tears [illegible]
When I am gone. "

S. Feal [illegible] 1897

મારા વ્હાલા ભાઇ હરીસંગ !

([illegible])

હું [illegible] ! [illegible]
[illegible]
[illegible] ?
ન [illegible] ! [illegible]
[illegible] ! [illegible]
[illegible] ! [illegible] !

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રન્થ પુસ્તકને બીજી પ્રસ્તાવનાની શી જરૂર છે સ્વાભાવિક પ્રશ્ન કોઈને થાય તેમ છે, પણ પુસ્તકમાં શબ્દોને શોધી એકઠાં કરી ફરી લિપિ ગુજરાતી લિપિમાં લખી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પૂર્વ વકીલ મંછુ હીંમત મુર્તઝાશ સ્વર્ગવાસી થવાથી અને આ પુસ્તકની સુધારા વધારા સાથેની નવી આવૃત્તિઓ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવવાની હોવાથી આ બીજી પ્રસ્તાવના લખવાની જરૂર પડી છે.

આ આવૃત્તિમાં રચનારના તથા સંગ્રહ કરનારના હેતુ લાવવા મેં બનતી અનેક યથામતિ પ્રયત્ન કર્યો છે, અને રચનારની રચના પ્રમાણે કોઈ કોઈ શબ્દોમાં અને કેટલેક ઠેકાણે શબ્દરચનામાં સુધારો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ સંવત્ ૧૯૫૪ (હીજરી સન ૧૩૧૬) માં બહાર પાડવામાં આવી હતી; શરૂઆતમાં તો પુસ્તકો ધીમે ધીમે ખપતાં હતાં પરંતુ જેમ જેમ તેના અધિકારી વર્ગમાં તેનો ફેલાવો દિન પ્રતિ દિન થતો ગયો તેમ તેમ તેની માગણી અને હિંદુ અને મુસલમાન કોમ તરફથી વધારે થવા લાગી અને ગુજરાત તથા ઉત્તર હિન્દુસ્થાનમાંથી મુસલમાન કોમ તરફથી ઉપરા ઉપરી માગણીઓ થવાથી પાછળથી તેનો ફેલાવો વધારે થવા લાગ્યો અને તેની એક હજાર પ્રતો ખપી ગઈ અને માગણી પ્રથમ કરતાંથી બીજી આવૃત્તિ મોટા સુધારા વધારા અને ટીકા સાથેની સંવત્ ૧૯૬૫ માં પ્રકટ કરવામાં આવી. તે આવૃત્તિ અને હિંદુ અને મુસલમાનને વધારે પસંદ પડવાથી તેની એક હજાર પ્રત જલદી ખપી જવાથી, સંવત્ ૧૯૬૮ માં મરહુમના આશય પ્રમાણે અને ઉપોદ્ઘાતમાં મોટા વધારા સાથેની ત્રીજી આવૃત્તિની બે હજાર પ્રતો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી તે પણ ખપી જવાથી આ ચોથી આવૃત્તિની

પાસેથી મોઢેથી ઉતારી લઈ અને કેટલેક ઠેકાણેથી રચનારના હાથે ઉર્દુમાં લખેલા કાગળો મળી આવેલા તે ઉપરથી ગુજરાતીમાં ઉતારી લઈ જેટલાં બેગાં કરવામાં આવ્યાં છે તેટલાં આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યા છે.

રચનારે કાવ્યના અંતમાં કેટલાક સ્થળે પોતાના નામની સંજ્ઞા (તખલ્લુસ) તરીકે **"જ્ઞાની"** શબ્દ વાપર્યો છે અને કેટલાક સ્થળે **"અનવર"** શબ્દ વાપર્યો છે, આ બાબતનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ ગઝલો વીગેરેમાં કરેલો છે. ગુજરાતી કાવ્યોમાં કોઈક સ્થળે શબ્દોમાં જાતિભેદ થયેલા છે પણ તેથી અર્થના ગૌરવમાં બિલકુલ ન્યૂનતા આવેલી નથી.

વાચકવર્ગને આશ્ચર્ય લાગશે કે પુસ્તકની શરૂઆતમાં રચનારની છબી નહીં મુકતાં સંગ્રહ કરનારની છબી મુકવામાં આવી છે ! ખુલાસો એ છે કે રચનાર પાસે છબીની માગણી કરતાં એઓશ્રીએ જણાવ્યું કે "મુસલમાન ધર્મમાં છબી પડાવનારને કાફર એટલે નાસ્તિક ગણવામાં આવે છે માટે મારી છબી મુકાવવા ઇચ્છતો નથી એટલુંજ નહીં પરંતુ તેથી મારૂં દિલ દૂખાય છે" આવા તેમના ઉદ્‌ગારથી મેં તે વિચાર માંડી વાળ્યો અને તેમના બદલે અનવર કાવ્યના સંગ્રહ કરનાર તેમના વફાદાર શિષ્ય મારા મર્હૂમ વડીલ બંધુની છબી પુસ્તકની શરૂઆતમાં મુકી છે કારણ કે રચનાર મહાત્માનાં વેરાઈ ગયેલાં કાવ્યપુષ્પોનો ગ્રંથ રૂપી સુગ્ચ્છ ગુંથવાનું માન રચનાર પછી તેમનેજ ઘટે છે.

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં મારા સ્નેહી મિત્ર મીયાં હયાતખાં નજ્જુભાઈ તરફથી વખતો વખત ઘણી સારી મદદ મળી છે તે માટે હું તેમનો સદાનો આભારી છું.

વિસનગર,
સંવત ૧૯૭૧. અક્ષયતૃતીયા. } લી. **મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.**

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

રેક સ્થળે અવલોકન કરી તાત્પર્યનો સચય કરી વિ-
ચારીશું તો એમજ માલમ પડશે કે આનંદ ને શોક,
આશા ને નિરાશા, જ્ઞાન ને અજ્ઞાન એકજ વસ્તુમાંથી
અનુભવાય છે. જે વસ્તુ આપણને આનંદ આપે છે
તે ને તેજ વસ્તુથી બીજાઓના હૃદયમાં શોકની પ્રાપ્તિ
થાય છે, જે વસ્તુથી એકના અંતઃકરણમાં આશા
તેજ વસ્તુ અન્ય જનને નિરાશાના આવરણથી ઢાંકી દે છે,
માંથી એકને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તેજ પદાર્થ બીજાઓને અજ્ઞાન-
છે; અર્થાત્ જેમાં જેની રૂચી રમી રહી છે તેને તે આનંદદાયક
ત્યારે આપણે સત્ય અને શ્રેષ્ઠ આનંદ કોને કહેવો ? આપણે સા-
દ્ધિથી આ પ્રશ્નનો સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તર આપી શકીશું કે જે
ખંડ અચળ અને મોક્ષદાયક છે કે જેની પ્રશંસા જગતે માનેલા
ધા, વિદ્વાન્ ને સદ્ગુણી પ્રાચીન ઋષિ તથા જ્ઞાનવેત્તાઓએ પો-
ામાં કરી છે તેજ આનંદ. આ પરથી કોઇને સહજ શંકા થશે
પ્રકારના વિચારની સ્ફુરણાનું અત્રે શું મહત્વ છે ? મહત્વ છેજ;
ોએ પ્રદર્શિત કરેલા વિચાર પરથી સ્પષ્ટ આદર્શરૂપ થઈ રહેશે.

વાચક એકનું એક પુસ્તક વાંચે છે પરંતુ વાચકના વિચાર
બહુજ ફેર હોય છે; તેમાં વર્ણવેલું રૂપક કોઈ કયા સ્વરૂપમાં
અન્ય તેથી કોઈ જુદાજ ભાવમાં કલ્પી લે છે. શૃંગારરસમાં લુબ્ધ
ાન પુરૂષો દયારામ કવિનાં કાવ્ય વાચી કાંઈ જુદાજ પ્રકારનો
ાનુભવે છે, અને તે આવા પ્રકારના આનંદનું ફળ વિરક્ત દશામાં
ભાવી એમ સૂચન કરે છે કે તે આનંદ માત્ર તુચ્છ સમાન છે;
ારામ કવિના તે ને તેજ કાવ્યમાંથી સાધુ અને સંત પુરૂષો
મહણ કરી લે છે અને પોતાના આત્માનું સાર્થક કરે છે.

્રમાન જ્ઞાની કાણી અનવર સાહેબના આ લઘુ પુસ્તકમાં
પ્રાચીન કવિઓના કાવ્યભાવ જેવાં ઘણાં કાવ્યનો સમાવેશ થાય
ામ કવિના ભક્તિશૃંગારરસથી ભીંજાયેલાં કાવ્ય જેવાં, તથા ધીરા,

થવા કરવાના વિચારનું કારણ આ પુસ્તકમાં ભિન્નતાપણું હોય નહીં ત્યારે તેમ ભાસશે નહીં, કારણ કે આ મહાપુરુષ આત્મજ્ઞાની છે, જે આત્મજ્ઞ નીતિ વિષે ભેદ કરે તે આત્મજ્ઞ જે નીતિવાન હોય તો તેવો ઉપદેશ મંડળ આશ્રયકારક હોય કે નિર્વિવાદ છે. ભજન પદ વગેરે કાવ્યોમાં મિતો આવ અતિ અલભ્ય સિદ્ધાંત લક્ષ અને સિદ્ધાંત ભરેલું કુલગેલ. ભજનના પ્રભુ પ્રેમના આવેશથી અને ઉમળકાથી રચેલાં છે, તે સર્વેને જુદા જુદા રાગોથી ગાઈ શકાય તેમ આ પુસ્તકમાં ઉ.ગોપાળરાવની રાગ પર તેના દેહથી પ્રગટ થયાં છે, તેમાં ભજન, આરતી, પદો, મકરીઓ ભણી આવ્યા નથી પણ એ સર્વ ભણી આવ્યા છે તેટલાં હાજર કરવામાં આવ્યાં છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રાચીન મહેતા વાલ્મીકિ, વિરાટ, ઉંચ, સાધુ આદિ મહાત્માઓની યુક્તિને અનુસરેલ છે પરંતુ આપણ અનેક ભકતજનોથી અજ્ઞાત હતા કરવાના કારણ મનુષ્યોને તો આ ભજન તરફ વિશેષ લાગણી અને પ્રીતિ તે સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તેમની રચી ઉપર આ પુસ્તકનું પ્રકટ થયું નથી પણ, સદ્ગુરુ, અને સંત પુરૂષો આવા મહાન પુરૂષના સ્મરણનું પાન કરે તેમ હેતુથી આ અમારા હાલમાં પ્રગટ કરવાને પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

આ પુસ્તકમાં ભજન, પદ, આરતી અને કંઈ ઈતર કાવ્યો મળી હાજર કરવામાં આવ્યાં છે પુસ્તકને પ્રથમ થતા વિલંબ થવાનું કારણ એમ કે કેટલીક એમ એમ મળતો ગયો તેમ કરવામાં આવ્યાં તેમ તેમ વિભાગમાં પૃથક્ પૃથક્ રીતે આપવાનો ઉદ્દેશ થવા કરી, અને તેજ કારણને લીધે કાળ અનુક્રમ અનુક્રમને જોડવામાં નથી.

પુસ્તક છાપી શુદ્ધ કરવામાં, કાવ્યનો ઉદ્દેશ કરવામાં વિગેરે આ પુસ્તક અંગે આ મહાપુરુષને જ તસ્દી આપવામાં આવી છે તેને માટે હું એમનો ઉપકાર માનું છું. આ પુસ્તકમાં ભૂલ ચૂક થઈ હોય તો તે વાચકજન સુધારી દરગુજર કરશો એવી આશા છે.

વિક્રમાર્ક ૧૯૫૫.	શ્રી. શેઠ હરીસંગ વિ. મુનીમદાસ.
હીજરી સન ૧૩૧૬.	વિજયનગર.

વિધમાન મહાત્મા જ્ઞાની કાજી અનવર મીયાંનું જીવનચરિત્ર.*

આ મહાપુરૂષનું જીવનચરિત્ર દર્શાવતાં પહેલાં એમના વંશજોની કેટલીક બિનાના વર્ણનની જરૂર છે. આ મહાન પુરૂષના બુઝરગો અરબસ્થાનના મૂળ વતની હતા અને તેઓ આરબ જાતમાં કુરેશી વંશ કે જે વંશમાં મુસલમાન લોકોના મહાન **પેગંબર હજરત મહંમદ** થયા છે તે વંશના હતા. જ્યારે મુસલમાન લોકોનું રાજ્ય થયું ત્યારે ધર્મસુધારા અર્થે તેઓ હીંદુસ્થાનમાં આવી દીલ્હીમાં આવી રહ્યા. બાદ મુસલમાન લોકોનું રાજ અને વસ્તી ગુજરાતમાં વધી ત્યારે દીલ્હીના લશ્કર ભેગા તેમનું ગુજરાતના પાટણ શહેરમાં આવવું થયેલું.

મુસલમાની રાજમાં કાજી (ન્યાયાધીશ) નું કામ જેઓ ધર્મ તથા વિદ્યા સંબંધી વધારે જ્ઞાન ધરાવનારાઓ હતા તેઓને ઘણું કરીને આપવામાં આવતું અને તે હોદ્દો વંશપરંપરા ચાલતો, અને તે

---

* નીચેનો લેખ પ્રથમ આવૃત્તિમાં રચનાર બક્ષિસનામામાં દાખલ કરેલો પરંતુ તેનું મહત્વ આ સ્થળે વિશેષ જણાયાથી તે લેખ અત્રે દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વળી તે લેખ રચનારના સ્વહસ્તે લખાયેલો હોવાથી બહુજ અગત્યનો છે માટે અક્ષરે અક્ષર નીચે પ્રમાણે પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે—

" જબ બારા બરસકી ઉમર થઈ ખાકસારકી થી ઉસ વક્ત ઈસ કસબેમેં એક શેખ સાહેબ મસ્ત સીંધકી તરફસે આ ગયે થે, તો ચાર રોજ ઉનકા મુકામ રહા થા, ફીદવી ઉનકી ખીઝમતમેં બેઠા રેહેતા થા, ઉનોંકા કુછ મહેરબાન ઈસ ફકીર પર આ ગઈ તો ઉનકુને વક્ત ઝાંક ઔર ટોંકરે ફીદવીકો એક પ્યાલા શરબતકા બનાકે થોડા ઉસમેંસે આપને પીયા, બાકી ઈસ ખાકસારકો પીલા દીયા ઔર તાલબ બના દીયા, ઉનકા નામ શેખ દેહરહા બતાતે થે. ઉસ શરબતકે પીનેસે વાકેઈ ઈસ કમતરીન પર અસર ઈલ્મકા જાહર હુવા, બાકી હાલ ખુદાકો માલુમ હૈ. ફીર સન ફરહત દીજીવી સાહબને હજરત રેહેનુમાએ સાલેકાં વ પેશવાએ આરફાં હેવદેના વ મુરશદેના સાહેબ સજ્જાદા શરરે નશીન શેખ અહમદુલ્લા સાહેબ મારફતાય મીયાં સાહેબ રહાઇ હસની અલ હુસની નુરાનંદ પીરાન

વિગેરે એવા વૈરાગી પુરુષો સાથે સમાગમ વધારે ચાલુ રાખ્યો. **પરિણામે** અંતના ઈશ્વરપ્રેમના આવેશથી એકાંત વાસમાં તે **રહેવા લાગ્યા.**

આ મહાન પુરૂષ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં પોતાના **આત્મ-**કલ્યાણાર્થે જંગલમાં અને કબરસ્થાન કે જ્યાં પીરની **કબરો હોય ત્યાં** એકાગ્રતાના સમભાવે રહેવા પોતાનો વખત ગુજારતા હતા; **અને** શરીર સંબંધી ગમે તેવાં કષ્ટ તે સહન કરતા કોઈ વખતે બે **ત્રણ દિવસે** આહાર લેતા. આવા કષ્ટ છતાં પોતાના આત્મધ્યાનમાં **સંસારી કાર્ય** તરફ દુર્લક્ષ ધરાવતા અને સમાગમ્યશ્વાસનું કષ્ટ કાંઈ **હિસાબમાં** ન ગણતા ઈશ્વરધ્યાનમાં તલ્લીન રહેતા અને તેવા ગુણે કરી **એઓ** સાહેબનું શરીર સદા શોભનિક દેખાતું. દરેક ખટ દર્શનમાં **મુખ્ય ગુણ** બ્રહ્મચર્ય છે, જે સંસારી જીવો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરી **શીલવ્રત પાળે** છે તેઓના ચહેરા ઉપર કેવી રોનક માલમ પડે છે?! **અને તે** ગુણના પ્રભાવ વડે સદા પ્રસન્નતા પણ રહે છે અને **દરેક સ્થળે** એટલે રાજ્યસભામાં તથા સામાજિક કાર્યમાં સદા યશ **પામે છે તો આ** મહાન પુરુષ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં સર્વથા **બ્રહ્મચર્યપણું ધારણ** કરેલું છે તો તે ગુણના પ્રભાવે તેમના શરીરનું લાવણ્ય **અને તેજ-**સ્વીપણું હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય?।

આ મહાન પુરૂષ જ્યારે જંગલમાં અને મસીદોમાં **રાત્રિ દિન** પરમેશ્વરની બંદગીમાં ગુજારતા તેવા સમયે મારા પુન્યનો ઉદય **થવાથી** દિવસમાં બે ચાર વખત તેમના દર્શનનો લાભ મળી આવતો **તો તે** સમયે મારી પ્રાર્થના એ હતી કે "આપ મને વિદ્યાભ્યાસ **કરાવો"** તો એઓ સાહેબ મારી વિનતી ધ્યાનમાં રાખતા ને કહેતા કે **"આગળ** ઉપર વધી રહેને." ત્યાર બાદ થોડી મુદત **થયે** વિક્રમાર્ક **૧૯૩૨ ની** સાલમાં મેં એઓની પાસે .. અને ફારસી અભ્યાસ શરૂ **કર્યો. દિન** પ્રતિ દિન મારો શિષ્ય તરીકેનો સંબંધ ધીમે ધીમે વધતો ગયો **અને** તેજ સંબંધ આજ સુધી ચાલ્યા કરે છે.

આ મહાત્મા જ્યારે ગામમાં આવ્યા ત્યારે **કાજીવાડામાં એક જુની મસ્જીદ હતી** તેમાં રહી **પ્રભુભજન** સિવાય **તમામ સંસારી કામનો ત્યાગ કીધો. પોતાના મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે વિક્રમાર્ક ૧૯૩૭**

ની સાથમાં રહે અને મહીને મુસાફરી કરી આવ્યા બાદ પોતાના ઘર પાસે એક જુની મસ્જીદ હતી તે નવી બનાવી. પોતાના આત્માનું જેથી કલ્યાણ થાય તેવાં તેમજ પરોપકારી અને સંસાર વ્યવહારના મહત્વનાં કામ સિવાય અન્ય કામનો ત્યાગ કરી પોતાના ખાનગી (ઇબાદતગઢ) ઇશ્વરભજન કરવા સારૂ સુંદર કરેલા મકાનમાં રહી રાત્રી દિવસ ઘણું આમ એકાંત વાસમાં ઇશ્વરપ્રાર્થનામાં ગાળી પોતાની જીંદગી ગુજારે છે.

જે સમય કાજી અનવર મીયાંએ જંગલમાં અને એકાંત સ્થળમાં ગાયેલાં તે કલામઆન પ્રભુપ્રેમના આવેશથી તેમણે ભજન પદ ગાયાં તથા ગઝલોનો મોટો ભાગ રચેલો છે.

લી૦ હઠીસંગ ચુનીલાલ.

વિક્રમાર્ક ૧૯૬૮.

વિક્રમાર્ક ૧૯૫૪ થી અદ્યાપિ પર્યંત કાજી અનવર મીયાંએ પોતાનો વખત સમાધિ ધ્યાન અને ઇશ્વરપ્રાર્થનામાં ગાળ્યો છે અને હાલ પણ ગાળે છે. આ વરસોમાં તેમના ઉપર મંડળીએ જે વખત હુમલા કરેલા પરંતુ ઇશ્વરેચ્છાએ તેમાંથી તે બચતા આવ્યા છે. વૃદ્ધાવસ્થાના લીધે તે બહાર વધારે નીકળી શકતા નથી તો પણ આગ સંત સાધુ ફકીરની વાત સાંભળે છે તો તે તેમની પાસે જાય છે. આવી રીતે સંત પુરૂષોના સમાગમમાં અને મસ્જીદમાં ઇશ્વરની બંદગીમાં હાલ તે પોતાનો વખત ગાળે છે. અનવર કાવ્યની નવીન આર્યસિદ્ધો બહાર પડ્યા પછી ઘણા હિન્દુ અને મુસલમાન લોકો કાજી અનવર મીયાંના મુખનાં દર્શન કરવા દૂરથી ઘણા ઉમંગથી વિસનગરમાં આવે છે અને પોતાના મનની શંકાઓ પુછી ખુલાસા મેળવે છે. જો કે કાજી અનવર મીયાંને આવી જાતની કદાપિ [illegible] ગમતી નથી તો પણ વિવેકની ખાતર વાતચીતનો કોઈને પ્રસંગ આપે છે. ઘણા આવે તો તે એકાંતમાં ઇશ્વર બંદગીમાં પડી રહે છે. હવે તેમના શરીર ઉપર વૃદ્ધાવસ્થા વિશેષ અસર કરતી જણાય છે. શરીર જો કે ઠીક છે પણ કોઈ વખત સુરતનું દર્દ તેમને સખત પીડા આપે છે.

લી. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

વિક્રમાર્ક ૧૯૬૭.

કરે તો યેહ શેઠ આપી દામન મહાસુભઆર્થકે હકમેં દુઆ કરે. ઓર ઉનકે સિવાઈ જનાબ ફેઝમઆબ શેઠ ચુનીલાલ બીન દલછારામ સાહેબ ઓર ઉનકે બુઝુર્ગ કે બરોત રોશનચંદ ઓર ખાનદાનકે લોગ હૈ; કદીમસે ઇસ ખાકસારકે ઓર ઇનકે બુઝુર્ગ પરોસી હૈ, ઇસ વાસ્તે ઇસ કમતરકે ઓર શેઠ ચુનીલાલ સાહેબ કે મહોબત ઓર મુલાકાત બા એક દીગર ઝ્યાદે અઝહદ થી, ઓર શેઠ સાહેબ મોસુફકી શફકત ઓર ઇનાયાત નીહાયત દરજે ઇસ નાચીઝ ઉપર થી, ઓર અશનાઈ મુરબ્બીયાના ઓર મહેરબાની દોસ્તાના ઇસ કમતર પર રખતે થે, ઓર બલીક ઓર રહમકી નઝરસે પેશ આતે થે, બારે એહસાન ઇસ ફકીર પુર તકસીરકી ગરદન પર બેહદ ઓર બેઅદદ હૈ. અલ્લાહ ઉનકી ઇઝ્ઝત ઓર ઇકબાલ કાયમ રખે. ઉનકે ઝરીએસે ઉનકે જમાએ એહલે અબાબ ઇસ શીદરી પર નિહાયત મહેરબાની ઓર મહોબત અઝહદ વ જાન રખતે હૈ, ઓર ઉનકે ફરઝંદ અરજમંદ મુસમ્મા હીરાચંદકો શૌક ફારસી પઢનેકા હુવા, સો વો નુરચશ્મ અખસાર નેક કીરદાર તબઅીઅ વફાદાર વાસ્તે સબક પઢનેકે ઇસ ફકીરકે પાસ આને લગે ઓર ઉન્હુને થોડી મુદતમેં કુછ જલદસે સીખને ઓર પઢનેકા ફારસી ઓર ઉર્દુકા હાસીલ કીયા, ઓર ફીર વો અપને ઝરાકી બેપારકે શગલમેં લગ ગયે, વો તબઅીઅ અઝીઝ વફાદાર જો નીસારને જે આદાબ ઓર ઇકરામ ઓર તાઝીમ વ તકરીમસે ઇસ ખાકસાર ઝરી બેમીકદારકી ખીઝમત ગુઝારી હી, ઉસકા બદલા અલ્લાહ તાઆલા ઉનકો નેક દે. ઓર ઉનકે ફરઝંદોકી ઉમર ઓર રીઝકમેં બરકત દે. ઉન્હુને જો ઇસ કીતાબકે દિબાચેકે યાને પ્રસ્તાવનાકે અંદર ઇસ ફકીરકી તારીફ કી હૈ ઉસકે લાયક યેહ ખાકસાર ગુનેહગાર નહીં હૈ, મગર ઉન્હુને ઇસ દલીલસે કે શાગીર્દોકા હક ખીઝમત ઓર તારીફ કરનેકા હૈ ઓર ઉસ્તાદકા હક મહોબત ઓર દુઆ કરનેકા હૈ. હાલ અવ્વલ ઉમરકા કુછ ઉનકે દેખને ઓર સુનનેમેં આયા થા સો લીખ દીયા હૈ, યેહ ઉનકી અશરાફત ઓર નેક દીનતીકી ખુબીયે ઝાહર કી હૈ; ફીલ્વી ઉસકે લાયક નહીં હૈ.

ઉપોદ્ઘાત યાને દિબાચા.*

[illegible]

* [illegible]

[illegible]

[illegible]

વિષે કહ્યું છું કે પહેલાં તે સત્ હતું, નિરંજન નિરાકાર પણ હતી, અને તે છે છે ને છે, તેને કંઈ પણ કરી દાગ હેમ નથી, તેનું નામ રૂપ પણ નહોતું અને રંગ રૂપ પણ નહોતું પણ વસ્તુ અવશ્ય હતી કે ઇન્દ્રિય ગ્રહણમાં આવે નહીં, તે વાસ્તે તે વાણીથી અપાર અગમ્ય છે અને તેના ગુણ તથા લક્ષણ કંઈ કહી શકાતાં નથી પણ સત્તામાં હતી તેમાં સર્વે ગુણ હતા પણ પ્રકટ નહોતા. પછી તેને પોતાને પ્રકટ થવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે આપણથી અગમ્ય પ્રકટ થયું અને તે બ્રહ્મ એક કહે-

---

નહીં દેખાય એવા) રહીને આ પંચમહાભૂતાદિને પ્રકટ કરીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનું પોતાનું સામર્થ્ય વધાર્યું અને પછી મહાપ્રલયની અવસ્થાનો નાશ કરીને પોતે પ્રકટ થયા. ત્યાર શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ, બાહ્ય ઇન્દ્રિયોથી જાણી શકાય નહીં તેવા, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપવાળા, અવયવોથી રહિત સનાતન (આદિ તથા અંત રહિત), સર્વે પ્રાણીઓના આત્મારૂપ તથા પ્રમાણોથી જાણી શકાય નહીં તેવા (જે પરમાત્મા છે) તે પરમાત્મા પોતેજ (વિશ્વસ્વરૂપે) પ્રકટ થયા. ત્યાર તે પરમાત્માએ પોતાના શરીરમાંથી અનેક જાતની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા થવાથી તેમણે મનમાં સંકલ્પ કરીને આરંભમાં પાણી ઉત્પન્ન કર્યું, અને તે પાણીમાં પોતાની શક્તિરૂપી બીજને રોપ્યું. ત્યાર તે બીજ પરમાત્માની ઇચ્છાથી સુવર્ણના જેવું નિર્મળ તથા સૂર્યના જેવું કાંતિવાળું ઈંડું થયું, અને તે ઈંડામાં સર્વ લોકોના પિતામહ (ઉત્પન્ન કરનાર) બ્રહ્મા પોતાની મેળે વિરાટ રૂપે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાર જળને "નાર" કહેવામાં આવે છે કારણ કે તે "નર" થી કહેતાં પરમાત્માથી ઉત્પન્ન થાય છે; તે "નાર" પૂર્વે જગતના આરંભમાં પરમાત્માનું "અયન" કહેતાં નિવાસસ્થાન હતું જે ઉપરથી પરમાત્મા "નારાયણ" કહેવાય છે. ત્યાર શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ, સર્વે જગતના કારણરૂપ, બાહ્ય ઇન્દ્રિયોને ગ્રહણ કરવાની શક્તિથી અનુભવમાં આવે નહીં તેવા, નિત્ય (ઉત્પત્તિ તથા વિનાશથી રહિત), વેદાંતશાસ્ત્રવેત્તા જ્ઞાનીઓને અનુભવમાં આવતા હોવાથી સતરૂપ, તથા અજ્ઞાનીઓના અનુભવમાં નહીં આવતા હોવાથી અસતરૂપ એવા પરમાત્મા જે પુરુષને ઉત્પન્ન કરે છે તે પુરુષ જગતમાં બ્રહ્મા નામે કહેવાય છે. ત્યાર તે ભગવાન નારાયણે તે ઈંડામાં રહેવાથી એક વર્ષ રહ્યા પછી "તે ઈંડાના બે કકડા થાવ તો ઠીક" આવો પોતેજ પોતાના મન સાથે વિચાર કરીને તે ઈંડાના બે કકડા કર્યા. ત્યાર નારાયણે તે બે કકડામાંના ઉપરના

દેખાય છે, એવી રીતે આ સર્વ સંસાર ઈશ્વર વસ્તુથી થયો છે. જેમ સમુદ્રમાં લહેરો ઊઠે છે અને પરપોટા થાય છે તેમ અપાર સમુદ્ર આ સર્વ લહેરો અને પરપોટા છે અને સમુદ્રની લહેરો તથા પરપોટા તથા ફીણ, એવાંની રચના થઈ છે, અને તે પાછાં સમાન થાય છે, અને એનાં સ્વરૂપ એકસરખી જોતાં જુદા જુદા જણાય છે પણ તે સર્વ તત્વથી જોતાં ઈશ્વર રૂપી છે અને બીજું કંઈ નથી, એવીજ રીતે આ સર્વ સંસાર ઈશ્વર રૂપ છે અને એટલાજ માટે " એક બ્રહ્મ એક દ્વિતીય નાસ્તિ " એવી શ્રુતિએ કહ્યું છે. માટે જ્ઞાની જનોનો સત્સંગ* અને મનને અભ્યાસ કરવાથી જ્યારે ત્યારે જ્ઞાનનો ઉદય થાય, સર્વ ભ્રમણા ટળે, સંશય મટી જાય અને આત્મજ્ઞાન પ્રકટ થાય, વળી નિઃસંશય થઈ જાય, સર્વમાં એક જ વસ્તુ જુએ, સર્વને એક સમજે અને છેવટે મોક્ષપદને પામે. પણ જ્યાં સુધી વ્યવહારબંધન છે ત્યાં સુધી આચાર વિચાર રાખવા જોઈએ, કેમકે ન રાખવામાં આવે તો દુઃખ થાય છે; અનાચારી લોક કહે છે, ઉપરને સંતાપે છે. માટે લોકોની સાથે સમાજવ્યવહારમાં રહીને આપણે આપણું કામ સિદ્ધ કરવું જોઈએ; તે માટે કહ્યું છે કે " હોઠ મળે તો લોકાચાર અને ન મળે તો એકાકાર " માટે એવી રીતે કામ કરવું જોઈએ, જેમ કે આપણું આ શરીર તથા શરીરના સર્વ અવયવો હાથ પગ વગેરે એક જ વસ્તુના છે, જુદા નથી અને સર્વ આપણા છે તો પણ જ્યારે આપણે લોકોના બેઠા જમવા બેસીએ ત્યારે આપણે જમણામાં હાથ નાખીએ તો કોઈ આપણને બોલતું નથી પણ જો ડાબામાં પગ નાખીએ તો સર્વ લોકોને ખોટું લાગે છે અને ઠપકો આપી શકે છે, તે માટે સંસારી માણસે વ્યવહાર સંભાળવો જોઈએ. જે માણસ ત્યાગી વૈરાગી છે અને સંસારની ગરજ રાખતા નથી તેઓ પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલે તો તેમને કોઈ કશું કહે નહીં, કારણ કે તે

---

* सत्संगेन परं प्राप्य दुस्तरं तरतिर्भवात् । तस्मादहर्निशमयत्नेन सत्संगं सततं कुरु ॥ અર્થઃ—સત્સંગથી સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને સંસારરૂપી મહાસાગરને તરીને પાર ઉતરાય છે માટે પ્રયત્ન કરીને નિરંતર સત્સંગ કરવો.

પામ્યા હતા. અનસુએ જાણીને મહાત્મા પાસે જેના મારાને નહી
કરતું જાણ્યું દેશમાં મ્હણ્યુ અને તેની ગામને દરિયામાં નાખી દે-
વાના આવી ને. જિહાદ દરિયામાં જવાની આવી. જવાની દેખી નવ-
નવ અનસુમાન. ફરી (ખિલાફત) અનસુએ પોતાની હકીકત. આવેલ
આવો દરિયા. નાખ્યા બિરાદ દરિયો હવે થયો. અનસુ તાબેદારીથી
આમાનથી અલ્લાહને. હવે કે એહેમદોલ્લાહ મકબરાથી વિશ્વ થઈ અને
અગાઉની કામને દરિયામાં નાખવાથી દરિયો કેહવાયા ઘણું દુનિ-
આને. ન દ કરી પડી દુનિયાના જમાનાની આગળ દરિયા. હાલ કાય
પોતાનો અમલ પોતાના મિયાંને અનસુ આપી ગયો હતો.

હસ્તનબિન સાબિતનો જે આહાર કરતા હતા, તે હમદર્દ-
નામાં પડી રહેલો હતો. એક દિવસે ખલીફાએ હુકમ કરી તેને
તેણે આકાશે તમામ લશ્કરીઓને એકઠા કરી હુકમ કર્યો કે " તેને
છૂટો કરો, નહી તો માથાને મારી નાખીશ." આવા હુકમથી
લશ્કરીએ, મુસાને છૂટો કરે એવી આજ્ઞાની રાહ જોવા લાગ્યા તે.
હજરતખાનમાંથી આ. હસ્તનબિન બહાર આવ્યો અને તેણે આસપાસ
નજર ફેરવી. હસ્તનબિને લશ્કરના અહેર કહ્યું કે " હું આ
કેદીને છૂટો કરીશ અને આ બધા લશ્કરીઓને મારા તરફથી
પણ મને જાણીને છે કે તમે બધા લશ્કરીઓ મને મારશો." બધાએ
કહ્યું કે " અમે તમે કાંઈ નહી કરીએ." ત્યારે હસ્તનબિને કેદીના
માથાને કહ્યું " કુમ બેઇઝ્નિલ્લાહ" (ઉઠ ખુદાના હુકમથી), આ શબ્દોથી
કેદી છૂટો થયો. પછી લશ્કરીઓએ પૂછ્યું કે ખુદાના
હુકમથી ઉઠ એવું નહી કહેતા મારા હુકમથી ઉઠ એવું તેને કેમ કહ્યું?
માટે તે એને શિક્ષા કરો. લશ્કરીઓની આવી ઉશ્કેરણીથી ખલી-
ફાએ હુકમ કર્યો કે " હસ્તનબિનના શરીરની ખાલ ઉતારી માથામાં
ઘાલીને ભુસ ભરો અને તેને લટકાવી મારો." આ શબ્દો સાંભળી
હસ્તનબિને પોતાના શરીર માથાથી તે પગ સુધી પોતાના શરીરની
ખાલ ઉતારી નાખી અને કહ્યું " લો આ ખાલ અને તેમાં ભુસ ભરી
લટકાવી માર મારો." આટલું બોલી હસ્તનબિન શહેરમાંથી ફરતા
આવ્યા એમ, શરીરની આવી સ્થિતિમાં તે ગામમાં અને જંગલમાં

ફરવા લાગ્યો, તેના વિચિત્ર અને ગંદકી ભરેલા દેખાવથી લોકો તેને પાસે આવવા દેતા નહોતા. એક દિવસે કોઈને ત્યાંથી કાચો ખોરાક તેને મળી આવ્યો, તે પકવવા માટે દેવતા માગવા લાગ્યો પણ કોઈએ આપ્યો નહીં ત્યારે તેણે સૂર્યને કહ્યું કે " તું આ મને શેકી આપ." આવા તેના હુકમથી સૂર્ય નીચે આવ્યો; સૂર્યના તાપથી શમ્સતબ્રેઝે પોતાનો ખોરાક શેકી લીધો. સૂર્ય નીચે આવવાથી લોકો ઘણા દુઃખી થવા લાગ્યા તેથી મહંમદ પેગંબર ત્યાં હાજર થયા અને શમ્સતબ્રે-જને કહ્યું " શા માટે તમે આમ દુનિયાને સતાવો છો? સૂર્યને હવે રજા આપો. " પછી શમ્સતબ્રેઝે સૂર્યને રજા આપી કે સૂર્ય ઉપર ગયો. આવી સ્થિતિમાં શમ્સતબ્રેઝે પોતાની જીંદગી ખતમ કરી.

આવા દાખલાઓ દરેક ધર્મના લોકોમાંથી મળી આવે છે. અ-ભેદજ્ઞાન થવું ઘણું કઠણ છે, દઢ મનવાળાજ મેળવી શકે છે. મૂઢ મૂર્ખ અજ્ઞાની અને નાસ્તિક મતવાળા લોકો કહે છે કે જે વસ્તુ દે-ખાતી નથી તે કેમ માનવામાં આવે? આવી તુચ્છ બુદ્ધિથી કલ્પના કરે છે, પણ જ્ઞાની મહાપુરૂષોનાં વચનનું પ્રમાણ કરતા નથી. મૂઢ અજ્ઞાની એટલું સમજતા નથી કે ઘણીક વસ્તુઓ નથી દેખાતી પણ તે વસ્તુઓની હયાતી હોય છે. જેમ શરીરમાં જીવ, ચક્ષુમાં તેજ, અને મગજમાં બુદ્ધિ, એ સર્વ દેખાતાં નથી પણ છે એમ સમજાય છે, તેમ જ્ઞાની માણસો નહીં દેખાતી વસ્તુઓ છે એમ સારી રીતે સમજે છે. આવી નહીં દેખાતી વસ્તુઓ ઘણી છે, પણ અહીં લ ખવાની જરૂર નથી, કેમકે ડાહ્યા માણસો તો અનાજના સો મણન ઢગલામાંથી માત્ર એક મુઠી અનાજ લઈ આખા ઢગલાની પરીક્ષા ક ઢગલાને સમજે છે, એટલે કે બુદ્ધિવાળા પુરૂષો થોડું લખાણ લખ છતાં ઘણું સમજી જાય છે; પણ જેની બુદ્ધિ પહોંચતી નથી તે આગળ મોટા ચોપડા ચિતરીને મુકો તો પણ તે શું સમજનાર ઘણાક મૂર્ખ માણસો એવું કહે છે કે પરમેશ્વર નથી, કદાપિ હોય અમને બતાવો; પણ એ મૂર્ખ એટલું સમજતા નથી કે તેમના શ રમાં કોઈ ઠેકાણે દર્દ અને દુખાવો થાય છે અને તેની પીડાથી બુમો પાડે છે અને જાહેર દર્દ માલમ પડે છે કે શરીરમાં

નહીં [illegible] છે, પણ તે [illegible] [illegible] પણ તે [illegible] નથી, પણ તે [illegible] છે. [illegible] [illegible] છે, પણ [illegible] નહિ [illegible] પણ [illegible] અને [illegible] પણ તેમ [illegible] [illegible] વિચાર કરે [illegible] ? અહીં [illegible] અને [illegible] બુદ્ધિ [illegible] નથી [illegible] અને [illegible] અનેક [illegible] અને [illegible] વિચાર કરે તે [illegible] તે [illegible] અને [illegible] પણ અહીં [illegible] અને તેને દેવદર્શન [illegible] તેમ [illegible] (ભાગ) [illegible] તે [illegible] છે, નહીં તે તે [illegible] મુશ્કેલ અને દુર્લભ છે. તેમ [illegible] છે કે અને [illegible] પણ તે [illegible] મુશ્કેલ છે; તેમ [illegible] દેવતાને [illegible] અને તે [illegible] દેવતાને [illegible] અને [illegible] દેવતા નથી તે. પણ દેવતા [illegible] દેવતા [illegible] છે, તેમ [illegible] અને [illegible] અને [illegible] છે અને [illegible] છે અને પછી તેનો [illegible] થાય છે.

કદાપિ પણ કોઈ નુગરો, ધુતારો, લોભીઓ, કમારો, સો વર્ષ સુધી સ્તુ કરીને મરી જાય તો પણ તેનું કાંઈ વળવાનું નથી એ નિશ્ચયપૂર્વક સમજવું. આ વખતમાં કેટલાક દુષ્ટ, લોભીઆ, લાલચુ, કમારો, ધુતારા અને કપટી લોકો એવા હોય છે કે કદાપિ કોઈને સાંભળે કે અમુક આદમી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરે છે અને કાંઈક ઠીક છે તો લોભદ્રષ્ટિથી તેની પાસે જાય છે, તેને કપટથી ખોટી ખોટી માને ચડાવી તેની પાસે માગે કે મને કાંઈ બતાવો, એમ કરી તેના ગળે પડે છે, તેનો વખત ગુમાવે છે, તેનું ધ્યાન ચુકાવે છે, તેને દુઃખી કરે છે અને રીતસરની સેવા ચાકરી નહીં કરતાં કપટથી આવી રચના રચી તેને દુઃખ દે છે અને એવું ધારે કે તેની પાસે કાંઈ વસ્તુ હોય તો ઠગીને લીધી લઈએ. કોઈ એવા કમારા હોય છે કે આવીને ગુરૂના માથા પર પડતું મૂકે, આવીને ત્યાંજ આંટો લગાવે અને કહે કે હું આપનું નામ સાંભળીને આવ્યો છું અને મહા દુઃખીઆરો છું, મારી ઇચ્છા છે કે મને આપ કાંઈ બતાવો, એવી એવી વાતો કરી ગુરૂને ત્યાં ધામા નાખે, એટલે બિચારા ગુરૂને તેના રહેવાની, ઓઢવા પાથરવાની, ખાવાપીવાની સર્વે સોઈ કરવી પડે. વળી કેટલાક દુષ્ટ પાપી ધુતારા ગુરૂના મોં આગળજ ગુરૂનાં વખાણ કરે અને કદાપિ કોઈ વ્યસની હોય તો તે ગાંજો તમાકુ ભાંગ વીગેરે પી જાય, કંઈ ખાવાપીવાનું હોય તો તે ખાઈ જાય, પોતાનું કંઈ કામ કાજ હોય તે કરાવી જાય અને ત્યાંથી છેટી દૂર જઈ પાછી ગુરૂની નિંદા કરી તેનું ખોટું બોલે, માટે આવા દુષ્ટ લોકોથી સાવધ રહી સંત પુરૂષોએ આઘા રહેવું જોઈએ, એટલે છેવટે એ કપટી લોકો નિરાશ અને નિષ્ફળ નીવડી પાછા જાય. તે કમાગીઓ પાપના સંગ્રહ ભોગી નરકના અધિકારી થાય છે. જો કોઈ સાચા મનથી અને શુદ્ધ ભાવથી શ્રીગુરૂનો સત્સંગ કરીને ગુરૂની સેવા કરે છે તેને ગુરૂ દયા કરીને પરમાત્મા પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવે છે. નક્કી પરમેશ્વર છે, પણ અજ્ઞાની આંધળાને દેખાતો નથી, નુગરાને તો ગુરૂકૃપા વિના દેખાવાજ નહીં. અરે પ્રાણીઓ! જેવી ફુલમાં સુગંધી પ્રત્યક્ષ છે પણ દેખાતી નથી, જેવી પથ્થરમાં અગ્નિ વ્યાપી છે પણ દેખાતી નથી,

અને જેવો કાષ્ઠમાં અગ્નિ પ્રગટ છે પણ દેખાતો નથી, પરંતુ જ્યારે તેનો કોઈ ઉસ્તાદ મળે છે અને યુક્તિએ તેડી તેનો મંથ કરી અંદર પહોંચે છે તો ધુમાડી જ્યોત આવે છે, પથરાને ઝડપથી દૂર છે તો તેમાંથી અગ્નિ નીકળે છે, અને કાષ્ઠના બે કકડા જોડા કરી તેનું મથન કરી વચમાના અંગારી કોરો આમ ઉત્પન્ન કરે છે, તેવી રીતે ગુરુ જ્યારે સાચા શિષ્યને જ્ઞાન આપી તેના મનની મલિનતા દૂર કરી શુદ્ધ કરે છે અને તેને મંત્રોના ગ્રંથ મુજબ મહેનત કરાવે છે ત્યારે તેને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પોતેજ પરમાત્મા બની જાય છે એમાં જરા પણ સંશય નથી.

પરમાત્માનો અંશ સર્વ વસ્તુમાં છે અને તેનાથી સર્વ વસ્તુનું શરીર બંધાયું છે. તે ન હોય તો શરીર ટકવા નહીં; મનુષ્ય તો પરમાત્મા જેવ: કદાપિ કોઈ મનુષ્ય હોય અને પોતાના મનમાં વિચાર કરે કે "આ બોલે છે તે કોણ છે? સાંભળે છે તે કોણ છે? સમજે છે તે કોણ છે? અને દેખે છે તે કોણ છે?" એમ મનમાં વિચાર કરીને સમજે એજ પરમાત્મા છે, એજ હું છું, બીજું કોઈ નથી. કાન સાંભળતા નથી, આંખો દેખતી નથી, જીભ બોલતી નથી, આ શરીર સમજતું નથી, એ સર્વ નાશવંત અને જડ છે, તેઓમાં ચેતન વ્યાપેલ છે. જ્યારે ચેતન તેમાંથી નીકળી જાય છે ત્યારે આ શરીર જે માટીનો બનેલો છે તે પડી રહે છે, ચાલતો નથી, બોલતો નથી, બેસતો નથી, દેખતો નથી, સાંભળતો નથી; ત્યારે વિચાર કરો કોઈએ કે આ સર્વ કાર્ય કરનારો કોણ હતો. આવો જે મનુષ્ય વિચાર કરે ત્યારે તેને ખબર પડે કે જે હું કહેતો હતો અને જે પોતાને "હું છું" એવું સમજતો હતો તે આત્મા ગયો; હવે આ જડ માટીનો કબજો રહી પડી રહ્યો છે, એવો વિચાર કરવાથી મનની શુદ્ધિ થાય અને પરમાત્માનો પ્રકાશ ચિત્તમાં થાય.

---

*અર્થ: દેહરૂં કુળરૂપ [illegible] ઉત્પત્તિ [illegible] સ્થિતિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાના આત્માથી જુદો કરીને અને [illegible] પરમાત્માનાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible].

નાસ્તિક આપા પંથીના ઘટમાં અંધારૂં છે તેથી તેમને દેખાતો નથી અને એમ જાણે છે કે જે હું સમજું છું તેજ ખરૂં છે, પણ તેમ નથી. એવું સમજવું જોઈએ કે મારાથી પહેલાં હજારો વિદ્યાવાળા જ્ઞાની સંત મહાત્મા સિદ્ધિવાળા શક્તિવાળા મોટા મોટા લોકો થઈ ગયા છે અને તે સર્વ કહી ગયા છે કે પરમેશ્વર સત્ છે, ત્યારે તે સર્વથી હું મોટો ક્યાંથી થયો અને સર્વથી મારા એકલાની બુદ્ધિ ક્યાંથી વધારે થઇ ગઈ કે હું કોઇની વાત માનતોજ નથી? માટે સમજવું જોઈએ કે મારામાંજ કાંઈક બગાડ છે જ, માટે મને સમજાતું નથી, કેમકે જેવી રીતે જ્યારે કોઇની આંખમાં કમળાનો રોગ હોય છે ત્યારે તે સર્વ વસ્તુ પીળી દેખે છે, પણ ખરૂં જોતાં તે સર્વ વસ્તુઓ પીળી નથી પણ આંખમાંજ બગાડ છે તેથી તેને સર્વ વસ્તુ પીળી ભાસે છે, એવી રીતે અજ્ઞાનીના ઘટમાં અંધારૂં છે તેથી તેને પરમાત્માની સમજ પડતી નથી. તે મૂઢ મૂર્ખ એવું નથી જાણતો કે લાખ્ખો માણસો પરમેશ્વરને માને છે અને હું એકલો નથી માનતો માટે મારા અંદરજ કાંઈ બગાડ છે. આવા માણસને શી રીતે કોઈ સમજાવી શકે? જેમ આંધળા આગળ આરશી મુકવી અને બહેરાના આગળ શંખ વગાડવો એવી અજ્ઞાની આપા પંથી અને નાસ્તિક મતવાળાની આગળ આ શીખામણ છે, માટે જાણવું જોઈએ કે પરમેશ્વર છે, સત્ છે, તે કોઈનો બનાવેલો નથી; તે છે છે ને છેજ. તે પરમેશ્વરે અગમથી બ્રહ્મરૂપ નૂર પ્રકટ કર્યું અને તના બે ભાગ થયા. એક ભાગથી અગ્નિ* પ્રકટ

---

* तस्मादात्मन आकाशस्सम्भूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः । अग्नेरापः । अद्भ्यः पृथिवी । तानि पञ्चतन्मात्राणि त्रिगुणानि भवन्ति । स्रष्टुकामो जगद्योनिस्तमोगुणमधिष्ठाय सूक्ष्मतन्मात्राणि भूतानि स्थूलीकर्तुं सोऽकामयत ॥ सृष्टेः परिमितानि भूतान्येकमेकं द्विधा विधाय पुनश्चतुर्धा कृत्वा स्वस्वेतरद्वितीयांशैः पंचधा संयोज्य पंचीकृतभूतैरनन्तकोटिब्रह्माण्डानि तत्तदण्डोचितचतुर्दश भुवनानि तत्तद्भुवनोचितगोलकस्थूलशरीराण्यसृजत् ॥ ભાવાર્થ:—તે આત્માથી આકાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશથી વાયુ, વાયુથી અગ્નિ, અગ્નિથી જળ, અને જળથ પૃથ્વી ઉત્પન્ન થઈ. તેઓ પાંચ તન્માત્રાઓ ત્રણ ત્રણ ગુણોયુક્ત છે. સૃજવાની ઇચ્છાવાળા જગતના કારણરૂપ

, ગુંક, પરસેવો અને લોહી. વાયુના ગુણ—ચાલવું, દોડવું, પાંછું વું, લાંબું થવું અને ટુંકું થવું. અગ્નિના ગુણ—ભુખ, તરસ, આળસ, ι, અને રૂપ. આકાશના ગુણ—કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ, અને ભય. પાંચ તત્વના પાંચ પાંચ મળી એકંદર પચીસ ગુણ છે.

સમાધિ ભજનમાં સ્વરોદયજ્ઞાનનું પણ કામ પડે છે, તેથી કાર્ય હેલું સિદ્ધ થાય છે, માટે અહીંઆં થોડું વિવેચન કર્યું છે. સ્વરોદય-ાનનું પણ સાધન કરવાથી તે સિદ્ધ થાય છે, તેના રસ્તા પ્રમાણે ાવું પીવું વીગેરે, જુઠ તરકટ કપટથી દૂર રહેવું, અને નિશ્ચિંતપણે હેવું, બેસવું ઉઠવું, વીગેરે સાધારણ રીતે કરવુ એ રીતના રસ્તા ્રમાણે કરવાથી તે બરાબર થાય છે. નહીં તો તેની ચાલ, વર્ણ, અને પ્રમાણ બદલાઈ જાય છે. દોડવાથી, મહેનત કરવાથી વીગેરે એવાં કારણોથી પણ બદલાઈ જાય છે. તે સર્વે અહીંઆં લખવાની જરૂર નથી. થોડું જરૂર પુરતું લખ્યુ છે.

આ શરીરમાં ત્રણ નાડીઓ* છે. એક ઇંગલા (ઇડા) બીજી

કૃત મહાભૂતોના અંશોને ગ્રહણ કરીને વ્યષ્ટિ સમષ્ટિરૂપ સ્થૂળ શરીરને યથાક્રમે બનાવ્યું. નાડી, ચામડી, આંતરડાં, હાડકાં, માંસ, નખો એ પૃથ્વીના અંશો છે. લોહી, મૂત્ર, લાળ, પરસેવો વીગેરે પાણીના અંશો છે. ક્ષુધા, તૃષા, ઉષ્ણ, મૈથુન, મોહ વીગેરે અગ્નિના અંશો છે. પ્રસારણ, સંકુચન, શ્વાસ વીગેરે વાયુના અંશો છે અને કામ ક્રોધાદિક આકાશના અંશો છે.

* इडा च पिंगला चैव सुषुम्णा चेति नाडिकाः । शशिसूर्यशिवस्थानं वामदक्षिणमध्यगा ॥ पीयूषमिव वर्षन्ति सर्वगात्रेषु सर्वदा । वामामृतमयानाडी सम्मताभीष्टसूचिका ॥ वहंत्यनिष्टसंघिनी संहंत्री दक्षिणा पुनः । सुषुम्णा तु भवेत्सिद्धिर्निर्वाणफलकारणम् ॥ અર્થાત્—ઇડા ડાબી બાજુની નાડી છે અને તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી છે અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે, અને મધ્યમાં રહેલી સુષુમ્ણા નાડીનું સ્થાન શિવ છે. હમેશાં સર્વ ગાત્રોમાં અમૃતની વૃષ્ટિ કરનારી ડાબી બાજુની અમૃતમય ઇડા નાડી શુભને સૂચવનારી કહેલી છે. જમણી પિંગલા નાડી અનિષ્ટ સૂચવનારી ગણાય છે અને સુષુમ્ણા નાડી સિદ્ધિ અને મોક્ષના ફળના કારણરૂપ ગણેલી છે.

કરવો, કદાપિ અજાણતાં અશુભ કામ થઈ જાય તો પશ્ચાત્તાપ કરી ઈશ્વરનું ધ્યાન ધરવું, સારો આચાર કરવો અને પવિત્ર અને શુદ્ધ રહેવું.

નિયમ એટલે મન સારે અમુક પ્રકારે ઉપયોગ કરવો અને તે પ્રમાણે ચાલવું તે. અર્થાત્ બુદ્ધિ અને વિચાર સારા કામમાં તેનો ઉપયોગ કરવો: દાન, શરીર, તથા, આદિ, નાક, કાન, હાથ, પગ, મોં, એ સર્વેને શુભ કામોમાં રોકી સારા કામમાં ઉપયોગ કરવો. ખાવા પીવા જેવા ઓછામાં ઓછું મન શાથી ધરિયડ કરી રાખવું. તેમ નહી કરે મનોરથથી રહેવું, શક્તિ પુનઃસ્થાન કરવું, સંતપુરુષોનો સમાગમ કરવો, દુર્જનથી દૂર રહેવું, બ્રહ્મશક્તિ નાશ કરવું, ભક્તિ કરવી, નિંદા કરવી નહીં, શુદ્ધ ઉપર આત રાખવી. પ્રપંચ કરવો નહી.

આસન એટલે સમાધિ તથા ધ્યાન કરતી વખતે શરીરના અવયવોને અમુક રીતે ગોઠવીને બેસવું તે. આસનના મુખ્ય ચોરાશી પ્રકાર છે તેમાં સમાધિ અને ધ્યાન માટે પદ્માસન, સિદ્ધાસન અને વજ્રાસન એ આસનોને યોગીઓએ શ્રેષ્ઠ કહેલાં છે. પદ્માસનની રીત એવી છે કે જમણા પગને ડાબા પગની સાથળ ઉપર મૂકવો અને ડાબા પગને જમણા પગની સાથળ ઉપર મૂકવો, અને સાથળને નમવા ન દેવું. કમર સીધી ટટાર રાખવી અને બંને હાથોની આંગળીઓ સાથે ઉપર પેટની ઉપર રહે એવી રીતે ગોઠવવી. સિદ્ધાસનની રીત એવી છે કે પદ્માસન પ્રમાણે બેસવું અને બંને હાથને પીઠ પાછળ ફેરવીને જમણા હાથથી જમણા હાથનો અંગૂઠો પકડવો અને ડાબા હાથથી ડાબા હાથનો અંગૂઠો પકડવો. વજ્રાસનની રીત એવી છે કે જમણા પગની એડી ઉપર ગુદાનો ભાગ ટેકાવવો અને ડાબા પગની એડી ઉપર લિંગનો ભાગ ટેકાવવો અને શરીર તથા મનને સ્થિર રાખી ભ્રકુટીમાં (ત્રિપુટીમાં) ધ્યાન રાખવું.

પ્રાણાયામ[1] એટલે શરીરમાં રહેલા શ્વાસને અમુક વિધિથી રોકવો,

1 प्राणायामो ... रेचकः पूरकश्च कुंभकश्चेति त्रिविधः ॥ અર્થ—શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસની ગતિને રોકવી તેનું નામ પ્રાણાયામ, અને રેચક પૂરક અને કુંભક એવા તેના ત્રણ ભેદ છે.

અંદર રાખવો અને બહાર કાઢવો. તે ઉપરથી પ્રાણાયામના ત્રણ ભેદ કરેલા છે— ૧ રેચક, ૨ પૂરક, અને ૩ કુંભક. રેચક[1] એટલે હળવે હળવે શ્વાસ બહાર કાઢવો, પૂરક[2] એટલે શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને કુંભક[3] એટલે મસ્તકમાં શ્વાસને રોકી રાખવો. પ્રાણાયામ કરવાથી હજારો ફાયદા થાય છે. જેવી રીતે ઘી ખાવાથી શરીરમાં શક્તિ આવે છે એવી રીતે પ્રાણાયામ કરવાથી લોહી સાફ થઈ તંદુરસ્તી આવે છે, રોગ દૂર થાય છે, આંખોનું તેજ વધે છે, શરીર મજબૂત થાય છે, બુદ્ધિ અને ઉમ્મર વધે છે. જેવી રીતે સોનું દેવતાથી સાફ થાય છે તેવી રીતે પ્રાણાયામથી શરીર સાફ ને પવિત્ર થાય છે, ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે, અને તેથી પોતાની જાતને જાણી શકાય છે, સર્વ વસ્તુમાં એક આત્મા જણાય છે, અને બ્રહ્મસ્વરૂપ જણાય છે, ભૂત વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળનું જ્ઞાન થાય છે, અને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં સમાધિ થાય છે, પાપો બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. પ્રાણા- યામ કરતી વખતે શરીરમાં જે પ્રાણવાયુને રોકવામાં આવે છે તે પ્રાણવાયુના દશ પ્રકાર છે— ૧ પ્રાણ, ૨ અપાન, ૩ સમાન, ૪ ઉદાન, ૫ વ્યાન, ૬ નાગ, ૭ કૂર્મ, ૮ દેવદત્ત, ૯ કૂર્મ, અને ૧૦ ધનંજય. તેનું સ્થાન ભાણસના પ્રાણ[4] વાયુ એ મર્મ વાયુઓની કુંચી છે.

---

૧ યત્કોષ્ઠાદતિયત્નેન નાસાપુટદ્વયાનનૈઃ । બહિઃ પ્રક્ષેપણં વાયોઃ સ રેચક ઇતિ સ્મૃતઃ ॥ અર્થ:—જઠર વગેરેથી નાસિકા નસકોરાં અને મુખથી પેટમાંથી શ્વાસને બહાર કાઢવો તેને રેચક પ્રાણાયામ કહે છે.

૨-૩ સમાકૃષ્ય યદાચારાત્ પૂરણં સ તુ પૂરકઃ । નાભિમધ્યે સ્થિરી- કૃત્ય ધૈર્યં સ તુ કુંભકઃ ॥ અર્થ:—બહારના વાયુનું આકર્ષણ કરી એટલે કે બહારના વાયુને ખેંચીને અંદર પેટમાં ભરવો તેને પૂરક પ્રાણાયામ કહે છે, અને વાયુને નાભિમધ્યમાં સ્થિર રોકી રાખવો તેને કુંભક પ્રાણાયામ કહે છે.

૪ પ્રાણો નાસાગ્રહૃન્નાભિ પાદાંગુષ્ઠાન્તગો હરિઃ । સમાનમરુ[illegible] હૃદયસ્થો જાયતે વા ॥ અર્થ:—પ્રાણવાયુ નાસિકાના અગ્રભાગ પર, હૃદયમાં નાભિમાં તથા પગના અંગૂઠાના અગ્રભાગ પર હોય છે અને તે હ[illegible] અંગૂઠો હોય છે, અને અભ્યાસ કરવાના પ્રયોગથી અથવા ધારણ કરવા[illegible] દેવો જય થાય છે.

હૃદયમાં છે, તેનો દેવતા મૂળ અથવા વિષ્ણુ છે, અને તેનો રંગ પીળો છે. અપાન[1] વાયુનું સ્થાન ગુદા છે, તેનો દેવતા મહેશ્વરી છે અને તેનો રંગ કાળો છે. સમાન[2] વાયુનું સ્થાન નાભિ છે, તેનો રંગ પીળો છે, તેનો દેવતા સરસ્વતી છે, અને તેનું કામ સર્વ નસોને રસ પહોંચાડવાનું છે. ઉદાન[3] વાયુનું સ્થાન કંઠથી તે મસ્તકના તાળવા સુધી છે. તેનો દેવતા ચંદ્ર છે, કેટલાક તેનો દેવતા રુદ્ર કહે છે અને તેનું કામ તાળવામાંથી અમૃત લઈને સમાન વાયુને પહોંચાડવાનું છે, અને તેનો રંગ લાલ છે. વ્યાન[4] વાયુનું સ્થાન શરીરની ચામડી છે, તેનો દેવતા પવન છે, કેટલાક તેનો દેવતા આકાશ કહે છે, અને તેનો રંગ ઇન્દ્રધનુષ્યના જેવો છે. નાગવાયુનું રહેઠાણ ગળામાં છે, તેનો દેવતા કૈલાસ છે, તેનું કામ ઓડકાર તથા ઉલટી લાવવાનું છે. કૂર્મ વાયુનું સ્થાન પેટમાં છે એટલે કે ધ્યાન કરવાની જગ્યાએ રહે છે, તેનો દેવતા અગ્નિ છે,

---

૧ अपानः कृष्णवर्णस्तु गुदपृष्ठान्तराश्रितः । देवः स्वस्थानयोगेन रेचकात्पूरकान्मुहुः ॥ અર્થ:—અપાન વાયુ કાળા રંગનો હોય છે તથા તે મળની આસપાસની નાડીઓમાં, ગુદામાં તથા પગના સાંધાના ભાગમાં હોય છે અને તે પોતાના સ્થાનના ધોરણથી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર છૂટી શકાય છે.

૨ शुक्लः समानो हृन्नाभि सर्वसंधिष्ववस्थितः । देवः स्वस्थानयोगेन सकृद्रेचकपूरकात् ॥ અર્થ:—સમાનવાયુ શ્વેત રંગનો હોય છે, તે હૃદય નાભિ અને સર્વ સંધિસ્થાનોમાં રહેલો હોય છે અને પોતાના સ્થાનના ધોરણે કરી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર છૂટી શકાય છે.

૩ रक्तोहृत्कण्ठतालुभ्रू मध्यमूर्ध्नि च संस्थितः । उदानोवश्यतां नेयो गत्यागतिनियोगतः ॥ અર્થ:—ઉદાન વાયુ લાલ રંગનો હોય છે, તે હૃદયમાં, કંઠમાં, તાળુમાં, ભ્રકુટીના મધ્ય ભાગમાં અને મસ્તકમાં રહેલો છે અને ગમનાગમનના નિરોધથી છૂટી શકાય છે. ગમનાગમનનિરોધ એટલે નાસિકાદ્વારે ખેંચવાના ધોરણથી ઉદાનવાયુને હૃદય વગેરે સ્થાનમાં રોકવો અને ઉપર ચઢેલો તેને ત્યાંથી આકર્ષી લાવવો તે.

૪ सर्वत्वग्वृत्तिकोव्यानः शक्रकार्मुकसंनिभः जेतव्यः कुंभकाभ्यासात् संकोचप्रसृतिक्रमात् ॥ અર્થ:—વ્યાનવાયુ ત્વચામાં સર્વ સ્થળે રહેલો છે, તેનો રંગ ઇન્દ્રધનુષ્યના જેવો છે, તેને સંકોચ અને વિસ્તારના ક્રમથી કુંભકના અભ્યાસથી જીતવો.

આ પ્રમાણે પ્રાણાયામ કરવાથી સર્વ કામ સિદ્ધ થાય છે પરન્તુ તેની ક્રિયા સદ્ગુરુના સંભાળથી કરવાની છે. શ્વાસ રૂંધવાની ક્રિયા હમેશાં ધીમે ધીમે શરૂઆતમાં કરી અને જેમ જેમ મહાવરો થાય તેમ તેમ વધવા જવું; તેમ કરવાથી એ કામ સારી રીતે ફળ આપે છે. જો વાયુને એકદમ રોકવામાં આવે તો કેવાડામાંથી પવન નીકળે છે તેથી શરીરને ઘણું નુકશાન થાય છે અને રોગ પેદા થાય છે માટે ધણીજ સંભાળથી કામ કરવાનું છે, તેમજ રોકેલો પવન પણ એકદમ કાઢવાથી પેટ પડી છે અને નુકશાન થાય છે માટે ધીમે ધીમે શ્વાસ કાઢવો.

પ્રત્યાહાર* એટલે દરેક સત્તા આત્માની છે એવું મનમાં સમજી ઇંદ્રિયો અને મનને દરેક વાસનામાંથી દૂર કરી આત્મામાં લીન થવું તે. પ્રત્યાહાર પ્રાણ કરવામાં રૂપ રસ ગંધ શબ્દ સ્પર્શ વીગેરે ઇંદ્રિયોને સ્થિર કરી જેટલી વાર સુધી શ્વાસને રોકી શકાય તેટલી વાર સુધી રોકી રાખી ધીમે ધીમે નાસિકા દ્વારાએ બહાર કાઢવો. એમ કરી કાન બંધ કરી એકાગ્ર ધ્યાન કરવામાં આવે તો ઘણા ઘણા પ્રકારનાં વાજાં સંભળાય છે, તેને અનહદ નાદ કહેવામાં આવે છે અને તેનો ખુલાસો આગળ આપવામાં આવ્યો છે. વળી આખો બંધ કરવાથી આકાશ, તેજ, પાણી, પૃથ્વી, વાયુ એ પાંચ ભૂતના જુદા જુદા રંગો પણ જણાઈ આવે છે.

ધારણા એટલે મુમુક્ષુને ધ્યાન કરતી વખતે આત્મસિદ્ધિના કામમાં લીન કરી જ્યોતિસ્વરૂપમાં લગાવી રાખવી તે; અને તેનું સ્થાન આંખોના ઉપર છે.

ધ્યાન એટલે ઇંદ્રિયો અને મનની વૃત્તિને સ્થિર કરી મનને એકાગ્રતામાં લાવવું તે. ધ્યાન એ સમાધિનું પ્રથમ પગથીયું છે. જેમ

* આત્માનં રથિનં વિદ્ધિ શરીરં રથમેવ તુ । બુદ્ધિં તુ સારથિં વિદ્ધિ મનઃ પ્રગ્રહમેવ ચ ॥ અર્થઃ—આત્માને રથનો સ્વામી જાણવો, શરીરને રથ જાણવો, ઇન્દ્રિયોને અશ્વ જાણવા, અને નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિને ઇન્દ્રિયોને દોરનાર જાણવો, મનની વૃત્તિને અશ્વને બાંધવાની દોરી જાણવી, એવી રીતે પ્રથમ અભ્યાસ કરનારાઓએ પ્રત્યાહારમાં દૃઢ આગ્રહથી વૃત્તિ રાખવાની છે અને વૃત્તિ સ્થિર થયા પછી પછીથી અભ્યાસીએ ધ્યાન કરવાનો આરંભ કરવો.

જોઈએ; અને જો ગુરૂની પાસે એ કામ કરવામાં આવે તો બરાબર સિદ્ધ થાય. સમાધિ કરતી વેળાએ કમર તથા ગરદન સીધી રાખીને બેસવું જોઈએ.

હવે સૂક્ષ્મ સમાધિ સંબંધી લખવામાં આવે છે. તેના માટે નિરતિથી અને ઘણી શાન્તિથી બેસી પોતાના અંતરમાં ધ્યાન લગાવવું જોઈએ, જેમ કોઈ વસ્તુ ભુલી જવાય તેને યાદ રાખવા માટે સુરતી લગાવાય તેવી રીતે જો કોઈ પોતાના આત્માનું ધ્યાન લગાવે અને ત્યાં સુરતી ઠરાવે અને સુરતીને ત્યાંથી ડગવા દે નહીં, કદાપિ સુરતી ચુકે તો પાછી સુરતીને ખેંચીને ત્યાં લાવે અને પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરે કે "હું પરમાત્મા છું, હું સાંભળું છું, હું દેખું છું, હું બોલું છું, હું સમજું છું, એ સર્વે હું કરૂં છું અને તે હુંજ છું" એવી રીતે ઘણી વાર સુધી ધ્યાન કરે તો તે પોતાને ભુલી જાય અને છેવટે આત્મારૂપ થઈ જાય. જેમકે સમુદ્રમાં મીઠાની પુતળી નાખવાથી તે પુતળી ગળીને પાણી થઈ જાય, વળી જેમ કોઈ પાણીમાં ડુબકી મારે અને ડુબકી મારીને ઊંડો ઉતરી જાય અને મનમાં જરા પણ ડરે નહીં કે હું પાછો શુદ્ધિમાં આવીશ કે નહીં, હું મરી જઈશ કે પાછો આવીશ, એવી બીક જરા પણ રાખે નહીં, એવી રીતે જો કોઈ પોતે પોતાને ભુલી જાય તે એક કલાકમાં આત્માનું રૂપ બની જાય; અને જેમ જેમ બે કલાક ત્રણ કલાક ચાર કલાક એમ વધતો જાય તેમ તેમ તેની સિદ્ધિ વધતી જાય. એ રીતે સૂક્ષ્મ સમાધિનું ધ્યાન થાય છે.

હવે અનહદનાદના ધ્યાનની રીતિ લખાય છે. બંને હાથની આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ, મુખ બંધ કરીને જો કોઈ બેસે અને મગજમાં અનહદનું જે વાજું વાગે છે તેમાં ધ્યાન લગાવે અને તે ઠેકાણે સુરતી ઠરાવી એવું મનમાં સમજે કે આ વાજું હું સાંભળું છું, એવી રીતે વાજામાં સુરતી લગાડી તેમાં લીન થઈ જાય અને પોતાને ભુલી જાય તો તેની સુરતી દશમા દ્વારે થઈને ઉપર જાય છે, ઉપરની સર્વ લીલા પોતે જુએ છે અને જ્યાં ધારે ત્યાં જાય છે, અને આ બરાબર સિદ્ધ કરવાથી જે કામ કરવું ધારે તે કરે છે; આ થોડી કામ પુરતી સમજુતી આપી છે.

અય ભાઈઓ ! સંસારમાં આવીને આ આત્મસિદ્ધિ કાર્ય કરવું એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. પરમેશ્વર સત્ છે, અને તે બુદ્ધિવાળા પુરૂષોને આવી રીતે સમજાય છે કે આ સર્વ લીલાનો કરનાર કોઈ છે. કોઈ ઠેકાણે કોઈ ધુમાડો દેખે તો તે પોતાના મનમાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજે છે કે ત્યાં આગ છે; વળી કોઈ ઘર બંધ હોય અને તેમાંથી કોઈ હાંક મારે તો અવાજ સંભળાય છે તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે ઘરની અંદર કોઈ આદમી છે; વળી રસ્તામાં કોઈ આદમીનાં પગલાં પડેલાં જણાય તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે કોઈ આદમી અહીંથી ગયેલો છે. આવી રીતે ઉપરના જે દાખલા બનાવવામાં આવ્યા છે તે કાંઈ દેખાતા નથી પણ બુદ્ધિથી સમજાય છે કે તે છેજ. એવી રીતે પરમેશ્વર જાહેર દેખાતો નથી પણ તેની નિશાનીઓ સર્વ જોવાથી એવો નિશ્ચય થાય છે કે પરમેશ્વર છેજ. જેમ આત્મા દેખાતો નથી પણ શરીરમાં તેના સર્વ ગુણ તથા ક્રિયા જોતાં આપણને સમજાય છે કે શરીરમાં આત્મા છેજ, અગર શરીરમાં આત્મા ન હોય તો શરીર જડ છે, તે શરીરથી કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી, આ સર્વ કામ આત્માનું છે કેમકે પહેલાં ચિત્તમાં આત્માનો ઇરાદો થાય છે ત્યારે બુદ્ધિ સમજે છે, તે પછી એ કામનું ધ્યાન થાય છે, અને પછી શરીરમાં શરીરની ઇંદ્રિયોમાં શક્તિ આવે છે, તે પછી તે કામ કરે છે, કદાપિ અંતરમાં આત્માનો ઇરાદો ન થાય તો ઇંદ્રિયો સમજે નહીં અને કામ કાંઈ પણ કરી શકે નહીં, ઇંદ્રિયો તો મદદ જેવી છે, જડ છે, સર્વ ક્રિયા કરનાર માત્ર આત્માજ છે, અને તે બુદ્ધિઅજાથી નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે, તેજ પ્રમાણે આ દુનિયાની તમામ નિશાનીઓ જોતાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે પરમેશ્વર છેજ.

મોત શું છે એ પણ જાણવાની જરૂર છે. આત્મજ્ઞાનીઓ કહે છે કે અમોને મોત નથી, અમે મરતા નથી, આ વાત પણ બરાબર છે. જેમ એક ઘરમાં આપણે રહેતા હોઈએ અને તે ખાલી કરી બીજા ઘરમાં જઈએ છીએ તેમ આ દેહમાં રહેલો જીવ આ શરીર છોડી બીજા શરીરમાં જાય છે, એટલે કે જેણે જેવી કરણી કરી હશે તેને તેવી જન્મ સ્વર્ગમાં અથવા અર્શ (દેવલોક)ના નીચે અથવા

ઇલ્લીયીન (દેવલોક)માં અથવા અજાબ (નરક)માં જાગશે. આત્મા કોઈ મરતો નથી, "ઇન્ના ઔલીઆ અલ્લાહે લા યમુતુના બલ યનકે-લુના મિન દારિન ઇલા દારીન" અર્થ—"એ તો નિશ્ચય છે કે જ્ઞાની લોક મરતા નથી પરંતુ એક ઘરથી બીજા ઘર તરફ જાય છે." વળી શમ્સતબ્રેઝ કહે છે કે "ગર જ મીરદ મરદ્મે મન્ મન્નમીરમ્ હેચ-ગાહ, મરદ્મે દીગર જવાબમ્ તાં બરાં આઝમ્ સવાર" અર્થ—"જો મરશે તો મારો ઘોડો મરશે, હું કોઈ વખત મરીશ નહીં, બીજો ઘોડો મળશે તો તેના ઉપર હું સ્વાર થઈશ." આત્માનું શરીરથી જુદા થવું એ મોત કહેવાય છે. વળી જે જીવતા આદમી છે અને જેમને આત્મજ્ઞાન નથી તેઓ સર્વે જીવતા છતાં મુએલા બરાબર છે, કારણ કે આત્મા કે જે મરતો નથી અને જે શરીરમાં વાસ કરી રહેલો છે તેનું જ્ઞાન નહીં તો પછી દેહનો શો ઉપયોગ? આ દેહ ધારણ કરી આત્મજ્ઞાન મેળવી જે મનુષ્ય પુનર્જન્મ બાતલ કરે છે તે કોઈ મરણ પછી પણ જીવે છે અને છેવટે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી મોક્ષપદને પામે છે. જે આપણા શરીરમાં આત્માનો પ્રકાશ છે તેજ પરમાત્મા છે અને આ શરીર પરમેશ્વરની સિદ્ધિ શક્તિ તથા ચમત્કા-રોનો ભંડાર છે, એમાં સર્વે સિદ્ધિ છે, પરમાત્મા પણ એમાંજ છે, બીજે ઠેકાણે કદી નહીં મળે, પોતાના અંદર પરમેશ્વરને શોધવો જોઈએ કે પોતે પરમેશ્વર છે, બીજો નથી. પણ અજ્ઞાનતાને લીધે અજ્ઞા-નીઓને ભિન્નેશ્વર ભાસે છે. જેમકે એક સિંહનું નાનું બચ્ચું કોઈએ પકડીને લાવી બકરીઓના ટોળામાં ભળાવ્યું. તેથી બકરીઓનું દુધ પાઈ તેમની સાથે ફેરવી તેમની સાથે મોટું કર્યું તો છેવટે તે બચ્ચું બકરીઓના સહવાસથી પોતાની શુદ્ધિ ભુલી જઈ પોતાને બકરી સમાન સમજવા લાગ્યું; એવીજ રીતે અમે પણ અજ્ઞાનીઓના સંગતથી સિંહ જાતમાંથી બકરી થઈ પોતાનું સ્વરૂપ ભુલી ગયા છીએ, પણ જ્યારે અમને કોઈ જ્ઞાની ગુરૂ મળે અને આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ કરાવે ત્યારે અમારી ભ્રમણા મટી જાય અને અમારા પદ સ્વરૂપને ઓળખીએ; જેમ કોઈ મોટો રાજા હોય અને તે ઉંઘમાં સ્વપ્નમાં જુએ કે હું ગરીબ ભિખારી છું. ઘેર ઘેર ભિખ માગતો ફરૂં છું, પરંતુ જાગ્યા પછીનું

એક પાત્ર છે અને મારા શરીર ઉપર એક લંગોટી શીવાય બીજું વસ્ત્ર પણ નથી, એવી રીતે જેમ રાજા પોતાને સ્વપ્નમાં જુએ છે, તેમ અમે અજ્ઞાનતાના લીધે પોતાને જોઈએ છીએ, પણ જ્યારે તે રાજાને કાઈ ઉંધમાંથી જગાડે ત્યારે તે પોતાને રાજાજ જુએ અને ખરૂં સ્વરૂપ જેવી રીતે સમજે એવીજ રીતે જ્યારે અમને ગુરૂ મળે અને અમને જગાડી અમારા અજ્ઞાનરૂપ સ્વપ્નને દૂર કરે ત્યારે અમે અમારા ખરા સ્વરૂપને સમજીએ. વળી જેમ પેલું સિંહનું બચ્ચું પોતાને બકરી સમજતું હતું તે એક દિવસે બકરીઓના સાથે વગડામાં ગયું અને ત્યાં તેને કાઈ સિંહ મળ્યો, ત્યારે સિંહે પેલા સિંહના બચ્ચાને પુછ્યું કે "તું આવો દુબળો કેમ છે!" બચ્ચાએ કહ્યું કે "હું બકરી છું, અને બકરીઓ સાથે રહું છું, તેમનું દુધ પીઉં છું, પણ મારી ભુખ ભાગતી નથી તેથી હું નિર્બળ છું." ત્યારે સિંહે કહ્યું કે "તું બકરી નથી પણ સિંહ છે, બકરીઓમાં શા માટે રહે છે? મારી સાથે ચાલ અને જંગલમાં રહે, તું શા માટે ભુખે મરી નિર્બળ થઈ અહીંઆં પડી રહ્યો છે?" ત્યારે તેણે કહ્યું "હું વનમાં શી રીતે આવું? હું બકરી છું, માટે મને બીક લાગે છે." પછી સિંહે જવાબ દીધો "તું બકરી નથી પણ મારા જેવો સિંહ છે, ચાલ મારી સાથે, હું તને તારૂં સ્વરૂપ બતાવું." એમ કહી તેને એક કૂવા ઉપર લઈ જઈ ઉભો કર્યો અને કહ્યું કે "આ કૂવામાં તારૂં સ્વરૂપ જો અને તને જણાશે કે તું મારાજ જેવો સિંહ છે." ત્યારે તે બચ્ચું કૂવામાં જોવા લાગ્યું અને જ્યારે પોતાનું સ્વરૂપ પેલા સિંહના જેવું જોયું ત્યારે તે જોરથી સુસવાટા કરવા લાગ્યું અને કૂવો મુકી તેણે વગડાનો રસ્તો લીધો અને બકરીઓનો સંગ છોડયો; એવી રીતે અજ્ઞાની લોકોને જ્યારે ખરા જ્ઞાની સદ્ગુરૂ મળે છે અને અજ્ઞાનરૂપી પડદો દૂર કરી ખરૂં આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે ત્યારે માલમ પડે છે કે અમો આત્મરૂપ છીએ, અને સંશય મટી જઈ બકરીપણું દૂર થઈ સિંહ સ્વરૂપ સમજાય છે અને પરિણામે આત્માનું કલ્યાણ થાય છે અને પરમાનંદ પેદા થાય છે. આ આનંદનો સ્વાદ પોતેજ સમજી શકે છે, જરા પણ ... કહી શકાતો નથી. જેમ કાઈ બોબડો માણસ ગોળ ખાય

અને તેનો સ્વાદ કેવો છે તે તો તેજ સમજે છે, વળી જેમ કોઈ અજ્ઞાની અંગ્રેજી માણસ સંસ્કૃતવિદ્યાની શીઘ્રતાથી વચનની ચતુ-રાઈની લજ્જતનો સ્વાદ પોતેજ સમજી શકે છે અને તે વચને સર્વ પદાર્થો સુધી લાગુ છે તેજ પ્રમાણે જે માણસ પરમાત્માનું દર્શન પામી આનંદ પામે છે તેનો સ્વાદ તેથી હજારગણો અધિક છે અને અગમ્ય છે અને તે સમજવી શકાતો નથી. જેને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેજ તે જાણે છે.

જગતમાં મોટા મોટા રાજાઓ રાજ્ય મુકી ફકીર થઈ ગયા છે અને આત્માનું ધ્યાન ધરી મહા આનંદી થયા છે. શું તેમને કાંઈ બુદ્ધિ નહોતી અને શું તેઓ ઘેલા હતા કે રાજ્ય અને સંસારનું સુખ તજી ફકીરીના દુઃખમાં પડ્યા? નહી નહીં, એવું ન સમજવું. તેઓ મહાબુદ્ધિશાળી હતા, તેઓમાં બુદ્ધિ, જ્ઞાન, ધર્મ અને સત્ય એવા મહા ભગવાન ગુણો હતા તેથી તેઓ સત્ય માર્ગ શોધી તે માર્ગે અનુસરતા હતા. અજ્ઞાની માણસો સંસારના તુચ્છ સુખને અને મૂડીને વળગી રહી ખરી વસ્તુ ભુલી ગયા છે. જેમ નાના બાળક અગમ આદીનાં રમકડાં લાવીને મુકીએ તો તે બાળક હાથમાં પકડી પોતાનાં જેવાં સમજી તે સાથે રમે છે અને તે ઉપર મોહાય છે; અને કદાપિ તે તેની પાસેથી પડાવી લેવામાં આવે તો તે રડવા મંડે છે અને જાણે પોતાની દોલત લુંટાઈ ગઈ હોય તેનું તેને દુઃખ થાય છે. પણ તેને રમકડાનું ઘરબાર અગર એવી મીલકત લુંટી લેવામાં આવે તો તેથી તેને કાંઈ દુઃખ થતું નથી, એવી રીતે અજ્ઞાની માણસો સંસારની ખોટી માયાને ગ્રહણ કરે છે અને તે જો જરા નાશ પામે છે તો દુઃખી થાય છે, પણ આત્માની દોલત અંધારામાં લુંટાઈ જાય છે તો તેની ચિંતા જરા પણ કરતા નથી. ત્યારે અજ્ઞાની અને બાળ-કની બુદ્ધિમાં શો ફેર? માટે અય ભાઈઓ! ગુરૂ કરી આત્મજ્ઞાન-દીક્ષા પ્રાપ્ત કરી તમારા અંતરના ઘરને સાફ કરો જેથી અજવાળું થાય. તમારા ઘરમાં કુતરાં બિલાડાં પેસે છે તો તમે લાકડી લઈ મારવા જાઓ છો અને કાઢી મુકો છો પણ તમારા અંતરરૂપી ઘરમાં દુર્ગુણોરૂપી કુતરાં બિલાડાં પેઠાં છે અને પેસે છે અને ધણીપણું જમા

કરે છે તો પણ તેની કાંઈ તમને સમજ પડતી નથી. આવી રીતે ક્યાં સુધી અંધારામાં પડી રહેશો ? જાગૃત થાઓ ! હોશીઆર રહો ! અંતરમાં દાખલ થયેલી અવગુણો, કૂડ, કપટ, લાલચ, મોહ, અભિમાન અને અજ્ઞાનને દૂર કરી, જ્ઞાન, દયા, ભાવ, ભક્તિ વીગેરે સદ્‌ગુણો દાખલ કરી આ મનુષ્યભવ સુધારો અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરો. જેવી રીતે તમે સંસારની માયામાં ચિત્ત રાખો છો તેવું આત્મધ્યાનમાં ચિત્ત રાખો તો મોક્ષ દૂર નથી. ગુરૂ પાસે રહી ધ્યાનની ક્રિયાઓ શીખો અને આત્મધ્યાની બનો.

વ્યવહારી માણસોને વ્યવહારમાં રહી ધ્યાન કરી શકાય છે. જેવી રીતે વેપારીના ઘરમાં અફીણ અથવા ઝેર ભરેલું હોય અને તે કાંઈ તેનો ઉપયોગ ખાવામાં કરતો નથી અને તેથી તે તથા તેનાં બાળ બચ્ચાં મરતાં નથી, ભલે ઠામ ઠામ ઝેર પડેલું હોય પણ તે મરતો નથી પણ આવાથીજ મરે, તેમ માયામાં રહી વ્યવહાર ચલાવવાથી કાંઈ માયા વળગતી નથી, પણ મનમા તે મિથ્યા જાણી આત્મસ્વરૂપ સત્ય માની વ્યવહાર ચલાવવામાં આવે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ઘણા સંત માણસો આ પ્રમાણે વ્યવહારમાં રહી મોક્ષનું સાધન મેળવી શક્યા છે અને તેમને જરા પણ માયા નડી નથી. વળી જેમ કોઈ વેટીઆ અગર મજુરને પકડી તેની પાસે આપણું કામ કરાવીએ તો તે પોતાના મનથી તે વસ્તુ પોતાની સમજતો નથી અને કામ કરે છે, કદાપિ તે વસ્તુ બગડી, ફુટી કે ભાગી ગઈ તો તે ચિંતા કરતો નથી, કેમકે તે વસ્તુ પોતાની નથી અને કદાપિ તેમાં લાભ મળે તો પણ ગર્વ થતો નથી, એવી રીતે સંસારી માણસ વ્યવહાર ચલાવી મન રાખી વેપાર કરે તો તેને કોઇ વસ્તુ નડતી નથી.

ભજન અગર ભક્તિ કરવામાં ભાવની ખાસ જરૂર છે. એક દુશ્મનને કોઇ મારેલો કોઇ મોટા મંદીરમાં મોકલો તો અંદર દાખલ થતાં કોઇ એક પરમેશ્વરનો ભક્ત ભજન દેવની પ્રાર્થના કરતો સંભળાયો, ભાવના આવેશથી તે ભજન ગાને તેમ ગામ એમને. હસો અને હાથથી તાળી પાડતો હતો. આથી તેના ગમથી અને હાથના તાળી તે મારેવાને ફિકર લાગ્યું નહી તેથી જ્યારે શાંત રહ્યો તે ભજન ગાઇ રહ્યો ત્યારે

મૈત્રેયીએ ભગવાનને કહ્યું " હે ભગવાન! આપ જાણો છો તે જ્ઞાન
સુખમાં કે દુઃખમાં નથી: સાંભળો, ભગવાન સંગીતશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે
" જેમ કુળ બીન ભાતા તેમ લાલ બીન મતા " આ સાંભ
તે ભાગે નાગર ઉંચી કરી અને મૈત્રેયીની સામુ જોઇ કહ્યું " આપ
તમે પુછો છો ભાગના ભાગવતમાં કે સંગીતના ગ્રંથોમાં તમે
શબ્દું ગ્રહી પણ ભગવાન ભાગ જનોના ભક્તિશાસ્ત્રમાં તો કહ્યું છે
" જેમ જળ બીન ભાત જેમ ભાર બીન ભાત " ભજનમાં ભ
ન હોય તો પછી સુર કે તાલ શું નકામાં છે, તાલ અને સુર તે
મનેવા માટે છે અને ભાર તે ભાગ માટે છે. " આમ મૈત્રેયી
વિચાર કરો કે આ મૈત્રી અને ભજનના સ્થાન ભજનના સ્થે
આપણને કેવો આનંદ આવે છે! જે નાની વીણાઓમાંથી કેવી મધુ
નીકળે છે! જે વખતે આપણને હરકોઈને દુઃખ લાગી હોય છે
વખતે મને તેનો સુખો થાય સુર પેદા પણ મીઠો લાગે છે
મને ફાવે છે પણ જ્યારે સુખ નથી હોતી ત્યારે મને તેનાં સ્વર
મેળવેલ આપણું આસન બંધ હોય છે તો પણ તેમનો કોઈ
મારફે લાગવું આપણને ભાવતું નથી અને હૃદય પ્રમાણે મેળ
શાસ્ત્રનો પ્રયત્ન કરીએ તો તેથી ઉલટી થાય છે અને પરંતુ
ઝેર સમાન થાય છે, તેમ પ્રમાણે ભજન કરતી વખતે હૃદયમાં
હોય છે તો તે ભજન અને તે સમજું હોય ભજન તાલમાં કે પ
અને તેમ તૂટતું હોય તો પણ હૃદયના ભાવના ઉછાળાના લીધે તે
મીઠાશ ઉત્પન્ન થાય છે અને ભાવાર્થે વારંવાર ગાવાની ઉલટ થાય
માટે ભાર વિના કરી પણ ભજન અગર ભક્તિમાં રસદાયક ઉત્પન્ન થ
નથી. ઉપરથી જોવું એવી જાતું તે ભજન કહ્યું કહેવાય નહીં, તે તો
ભાગોનાં ઢીંગલા ઢીંગલીની રમત જેવું છે, એમાં શું રસ અને સ
આવે! નાની નાની છોકરીઓ ઢીંગલા ઢીંગલીને પરણાવી અગર છે
એમાંથી કેટલે ઉજવનો ખોરાક પેદા તેને પરણાવી તેમને સં
વિધાનની ક્રિયાઓ કરાવે છે અને પછી પોતે ખુશી થાય છે.
આ નાની છોકરીઓમાંથી કેટલી મોટી ઉમર લાયક થયા પછી

પાછી પિયરે આવી પોતાની પ્રથમની સખીઓને મળે છે ત્યારે બધી ભેગી મળી પુછે કે "તું તારા પતિને મળી તેમાં તને શું રસ આનંદ પ્રાપ્ત થયો ? જેવી રીતે આપણે ઢીંગલા ઢીંગલી વીગેરેને પરણાવી ભેગાં સુવાડી આનંદ પામતાં હતાં તેવોજ આનંદ કે કેમ?" ત્યારે તે શરમાઇ ચૂપ બની વિચાર કરવા લાગી કે આ બધી મુરખીઓને શું જવાબ આપું ? પછી પોતે ધીમે રહી બોલી " ક્યાં તે સ્વાદ અને ક્યાં આ સ્વાદ ? સાચા ધણીને મળવામાં જે રસ પ્રાપ્ત થાય છે તે કહી શકાતો નથી, જ્યારે તમે સાચા ધણીને મળશો ત્યારે તમે સમજી શકશો." માટે ભાઇઓ ! ભજન અને ભક્તિ એવા પ્રકારની છે. ધણીનાં નામ તો ઘણાં છે, સૌ પોતપોતાના ધર્મની રૂઢીને અનુસરીને જુદાં જુદાં નામ લે છે પણ તે નામવાળો કોણ છે, શું છે, તેની શોધ ખોળ અજ્ઞાની માણસો કરતા નથી; માટે પરમેશ્વરને બરાબર ઓળખી તેના ગુણનું ભજન થાય તો તેમાં સ્વાદ આવે. પરમેશ્વરને આલખે કદીમ (અનાદિ પરમેશ્વર) કહેવામાં આવે છે, રામ જે સર્વમાં રમી રહ્યો છે અને સર્વમાં વ્યાપક છે તે, સુરી એટલે આત્મજ્ઞાની લોક કૃષ્ણને લાહુત કહે છે કે જે નર પહેલાં જાહેર હતો, સામાન્ય રીતે લાડ અને પ્યારમાં કહાન પણ કહે છે, એવી રીતે બીજાં નામ પણ છે. કદાપિ એની ટીકા પેઢી દર પેઢી વાંચો તો આવનાં આવનાં ઉંડે તેનું મન પોતાના આત્મામાં સમાઇ જાગે; તે વાસ્તે કહાન પણ એજ આત્માને કહે છે.

આ પુસ્તકમાં જે જે ગરબીઓ લખી છે તે તદ્દન ભક્તિરસની છે, શૃંગારરસની નથી. આત્માને કૃષ્ણ, કહાન, પાનગીયા, સ્વામગીયા, મોહનજી એવા નામથી ઓળખાવ્યો છે, મનની ભમણાઓને ગોપીઓ કહી છે, નારદ એટલે મનને કુમતની ઉપમા આપી છે, પાંચ તત્વ અને તેના પચીશ ગુણોને તેની સાથે રહેનાર સખીઓ ગણી છે અને કેટલેક સ્થળે ગોપીઓ ગણી છે. આ ભાગમાં સંપૂર્ણ ટીકા તે પંચ ગરબીઓનું ટુંકું ભાષામાં વિવેચન લખ્યું છે તેમાં હરેકી છે તે વાંચવાથી સમજાશે, એટલે અને ટુંકામાં જણાવ્યું છે. આવી ગરબીઓ ભાગ્ય મનની સંતોષ, ટીકા ટીકીના ભિક્ષા લાભનાં માટે

ઉપરથી જણાશે કોઈ ભેદ નથી. સમજી ભાવ રાખી ભક્તિ કરાય તોજ આત્મસિદ્ધિ થાય.

આ શરીરમાં મુખ્ય આત્મા છે અને શરીરમાં રહેલી સર્વ પ્રકારની શક્તિ તેનીજ છે; જ્ઞાન, દયા, હુન્નર, કુદરત, શક્તિ, સિદ્ધિ વીગેરે સર્વે આત્માની અંદરથી પ્રાપ્ત થાય છે, કોઈ બહારથી આવતી જાતી નથી. સર્વ વસ્તુઓ આત્માઅંતર સમાયેલી છે. પણ જ્ઞાન થાય તોજ સમજાય. આત્માનું ધ્યાન ધરવાથી આત્મરૂપ બની જાય છે. ઘણા લોક એવા થઈ ગયા છે કે આગમાં બેસે તો આગ બને, પાણીમાં બેસે તો પાણીરૂપ થાય. જેમ ભમરી કીડાને* લાવી પોતાના ઘરમાં મુકે છે અને તેના મસ્તકમાં ત્રિપુટી વચ્ચે ડંખ મારે છે, તે ડંખની પીડાથી તે કીડાની સુરતી ભમરી પ્રત્યે લાગી જાય છે અને પોતાને ભુલી જઈ ભમરીના ગુણે લીન થઈ જાય છે અને છેવટે કીડો ભમરી થઈ જાય છે, એમ જો કોઈ આત્મધ્યાનમાં લીન થઈ જાય તો તે છેવટે આત્મરૂપ બની જાય છે, અને શરીર નિર્મળ થઈ જાય છે. આ શરીરમાં બીજી વસ્તુ નથી. પંચ તત્વનું પુતળું બનાવેલું છે, તત્વો જુદાંજ ભેદ ધરેલા છે, એટલે સર્વનું મૂળ તપાસતાં સર્વ બ્રહ્મરૂપજ છે.

દુનિયામાં જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે તે માત્ર જુદાં જુદાં રૂપ છે પણ વસ્તુ આખરે એકજ છે. જેમ એક ઘઉંનો દાણો લઈ માટીમાં વાવીએ તો પ્રથમ તે ભુંડી નરમ થઈ ફાટી તેમાંથી ઝાડ રૂપ ધારણ કરે છે. પહેલાં તે દાણો હતો, હવે તે બે પાંદડાના આકારમાં દેખાય છે, પછી જેમ જેમ તે છોડવો વધે છે તેમ તેમ પાંદડાં અને ડાળીઓ નીકળે છે, પછી ડુંડી આવે છે અને તેમાં દાણા દેખાય છે. તે સુકાયા પછી લઈ લેવામાં આવે છે અને તે દાણાનો લોટ બનાવી રોટલી વીગેરે ખાનપાનના પદાર્થો બનાવવામાં આવે છે. તે પદાર્થો મનુષ્ય ખાય છે અને તે હોજરીમાં થઈ કેટલુંક લોહીરૂપમાં અને

---

* ચિદાનંદજી પોતાની બહોતરીના પદમાં કીટ વિષે જણાવે છે કે

“ સુમરે ધ્યાન કીટ ભૃંગીકો, નિજ તન મનકી શુદ્ધ બિસરાવે,
દેખહુ પ્રગટ ધ્યાનકી મહિમા, સોહી કીટ ભૃંગી હો જાવે.”

કર્તુક મગરૂપમાં [illegible] આના મારી [illegible] રીતેમાં [illegible] છે. [illegible] કરી [illegible] એક [illegible] કરી પછી [illegible] એ પ્રમાણે [illegible] પણ [illegible].

આ [illegible] પણ [illegible] એક [illegible] [illegible] ગુજરાતી [illegible] અને [illegible] કરી તેના ઉપર [illegible] વધારે [illegible] અને [illegible] અને [illegible] તેમના [illegible] અને [illegible] વધારો કરી સુખી [illegible]

[illegible] નારી [illegible] રીતે [illegible] પ્રમાણે થોડો ખુલાસો લખ્યો છે [illegible] આપ સર્વ [illegible] નારી [illegible]

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

અનુક્રમણિકા.

ભજનસંગ્રહ.

ગરબીસંગ્રહ.

પદસંગ્રહ.

ગઝલસંગ્રહ.

પરસુરામ કાવ્યસંગ્રહ.

[illegible] પૃષ્ઠ ૨૮૮

अनवर काव्य.

ભજન સંગ્રહ.

ભજન ૧.

મૈંને મુજે ન જાના જી.[1]

સંતો સત બતલાના રે કે મૈંને મુજે ન જાના જી. ટેક.
નહીં મૈં હિંદુ નહીં મુસલમાન નહીં યોગીસ ચેલા રે ભાઈ,
સબ લોકોંસે મૈં હું ભીલતા સબસે રહું એકીલા, સંતો૦ ૧
નહીં મૈં આદમ નહીં દેવતા તિન લોકસેં[2] ન્યારા રે ભાઈ,
કિસીને મેરા અંત ન પાયા મેરા રૂપ અપારા, સંતો૦ ૨
નહીં મૈં માટી નહીં મૈં અગ્નિ નહીં પવન નહીં પાની રે ભાઈ,
નહીં હે મુજકો કીસીને જાના મુજે તો જાને જ્ઞાની, સંતો૦ ૩
નહીં મૈં ઉપર નહીં મૈં નીચે નહીં જગતકે અંદર રે ભાઈ,
નહીં હે મેરા ઠામ ઠેકાના નહીં મ્હેલ ના મંદર, સંતો૦ ૪
વહી હે અવ્વલ વહી હે આખર વહી હે ચાવા છાના રે ભાઈ,
જ્યાં દેખા ત્હાં વહી વહી હે વહી હે મૈંને માના, સંતો૦ ૫
ઉસીકો દેખા ઉસીકો પરખા ઉસીકો સમજા બુજા રે ભાઈ,
ઉસીકા પરછાયા સબ જગ હે ઉસી બિના નહીં દુજા, સંતો૦ ૬

---

૧ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સંબંધી છે. આત્મા એજ પરમાત્મા છે.
૨ તિન લોક=સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણ લોકથી.

ગુરૂ ગમ સોટા હાથમેં લેકર ઉલટી ગંગા[1] તરીએ,[2] હમ તો૦ ૩
નાભિ કમલસેં નાવ ચલાવે સોહંગ શબ્દ ચિત ધરીએ રે ભાઈ,
સુરત નુરત પર સુરતા રખકે તીરખુટી[3] તીરથ ધાવે, હમ તો૦ ૪
મનકી મોજમેં આકર જ્ઞાની એસા શબ્દ સુનાવે રે ભાઈ,
મરને પ્હેલે[4] હમ મર જાવે[5] ઓર અમર હો જાવે, હમ તો૦ ૫

ભજન ૪.

ભેદ અંતરકા પાયા જી.[6]

હમને શોધી કાયા રે ભેદ અંતરકા પાયા જી. ટેક.
એકા એકી ઉનમુની[7] હોકર સોહંગ શબ્દ રણુકાયા રે ભાઈ,
દંડી[8] મુંડી[9] એક મીલાકર નેન નાસિકા લાયા, હમને૦ ૧
બસ્તી[10] છોડ શિખર[11] પર આયા અનહદ નાદ જગાયા રે ભાઈ,
અમૃત રસકા પીયા પ્યાલા તીરખુટી ધ્યાન ધરાયા, હમને૦ ૨
ડુંગર ચઢીયા દેખી મઢીયા[12] જળહળ જ્યોત[13] જગાયા રે ભાઈ,
ગુરૂ અપનેકા ખોજ કીયા તબ અપના રૂપ દિખાયા, હમને૦ ૩
ભયા પ્રકાશ ઓર હુવા ઉજાલા અગમ મ્હેલમેં[14] આયા રે ભાઈ,
અદ્ધર આસન જોગી[15] બેઠા નૂર[16] નજરૂં વરતાયા, હમને૦ ૪
સુરત હમારી સુનમેં પ્હોંચી અવઘટ ઘાટ મીલાયા રે ભાઈ,

---

૧ ઉલટી ગંગા=સુષુમ્ણા સ્વરરૂપી ગંગા. ૨ તરીએ=ઉપર ચઢીએ. ૩ તીરખુટી (ત્રિપુટી)=બે ભમરના વચ્ચેની જગા. ૪ મરને પ્હેલે=આત્માથી દેહ જુદો થાય તે પહેલાં. ૫ હમ મર જાવે=સંસાર તથા શરીર વગેરે ઉપરનું ભાન ભુલી આત્મસ્વરૂપમાં લીન થઈએ. ૬ આ ભજન સમાધિનું સ્વરૂપ બતાવે છે. ૭ ઉનમુની=યોગની મુદ્રા. ૮ દંડી=નાકની દાંડી. ૯ મુંડી=નાકની અણી. ૧૦ બસ્તી=મનની બ્રહ્મરૂપ વસ્તી. ૧૧ શિખર=બ્રહ્મરંધ્રરૂપ શિખર. ૧૨ મઢીયા=બ્રહ્મનું સ્થાન. ૧૩ જળહળ જ્યોત=આત્મપ્રકાશ. ૧૪ અગમ મ્હેલમેં=સુનમાં. ૧૫ જોગી=આત્મારૂપ યોગી. ૧૬ નૂર=બ્રહ્મપ્રકાશ.

તનકો તોલા મનકો મેલા ઉલટા આપ સમાયા, હમને૦ ૫
કહેતા જ્ઞાની સુનો મેરે સંતો અગમ પંથ મેં પાયા રે ભાઈ,
આપેને જબ હમ આપ નિરખ ભયે અલખ પુરૂષ[1] ઘર આયા, હ૦ ૬

ભજન ૫.

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો.[2]

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો સભી સિદ્ધિકો તમ બિસરો. ટેક.
અગ્નિ ખાવે અગ્નિમેં ન્હાવે અગ્નિમેં કરે પથારી રે ભાઈ,
અગ્નિ રોકકર અગ્નિમેં ભીતર જાય ફીર નિકસે સિદ્ધ ભારી, સાધુ૦ ૧
જલમેં ઘુસકર રહે નિકસે જલ પર ચલને લાગે રે ભાઈ,
જલમેં જાકર જલ બન જાવે ફીર જલમેંસે જાગે, સાધુ૦ ૨
પવનપે ચઢે પવનપે બેઠે પવન પર અદ્ધર સોવે રે ભાઈ,
પવનમેં મીલકર પવન હો જાવે ફીરકર પરગટ હોવે, સાધુ૦ ૩
મીટ્ટીમેં મીલકર મીટ્ટી હોજાવે મીટ્ટી બીચ સમાવે રે ભાઈ,
યહાં સમાવે કહીં જા નિકસે ફીર યહાં પર આવે, સાધુ૦ ૪
આકાશમેં જા અલોપ હો જાવે જરા ના રહેવે કાયા રે ભાઈ,
ઉસ્કો કોઈ ચલે નહીં ઉસ પર તબ વો સિદ્ધ કહાયા, સાધુ૦ ૫
એક શરીરકે અનેક બનાવે જહાં ધારે વહાં જાવે રે ભાઈ,
જો કુછ મોંસે બચન નિકાલે વોહી તુરત હો જાવે, સાધુ૦ ૬
તબ હમ ઉસકો સિદ્ધ બિચારે ઓર સિદ્ધિ સબ પોથી રે ભાઈ,
દુનિયા બીનાર ઠોગ ચલાવે બાત બનાવે મોટી, સાધુ૦ ૭
તિન કાલકી[3] બાત બતાવે ચોદ લોકકી[4] જાને રે ભાઈ,

---

૧ અલખ પુરૂષ=આત્મા. ૨ લોકનુ કહ આત્મસિદ્ધિ છે એ આ ભજનનો સાર છે. વળી આત્મસિદ્ધિવાળો પુરૂષ શું કરે કરેવા તેનાં ઘણું કરનુ આ ભજનમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. ૩ તિન કાલકી=ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રણે વખ્ત સમજવું. ૪ ચોદ લોકકી=સાત આકાશના સાત પાતાળના મળી ચોદ લોકની.

અપની કાયા અમર રાખે તબ સિદ્ધિ પરમાને, સાધુ૦ ૮
રિદ્ધિ સિદ્ધિ છોડકે ગંગો આત્મજ્ઞાન વિચારો રે ભાઈ,
અપને સ્વરૂપકો આપ પિછાનો ઔર અપના ભવ તારો, સાધુ૦ ૯
જન્મ મરણ ફીર નહીં રે ગંગો જ્ઞાની કહેતે બાણી રે ભાઈ,
દેહ [illegible][1] છુટ તિન છૂટે ફીર નહીં આવે પ્રાણી, સાધુ૦ ૧૦

ભજન ૬.

હમને સફર કીયા તનમેં.[1]

હમને સફર કીયા તનમેં ખોજ લે અલખ નિરંજનમેં. ટેક.
ત્રિકુટી કુંડમેં ન્હાકર ગંગો ત્રિગુણ પાર આવે રે ભાઈ,
પીર નસીર ધરી મન અંદર હરીમેં ધ્યાન લગાવે, હમને૦ ૧
મન પવનકો બાંધકે ગંગો ચડકે ચંદર નિહાળે રે ભાઈ,
ચેતન ચોકી બીઠાકે અંદર આસનકે આરંભ લાવે, હમને૦ ૨
સીધા અવર ભેદકે ગંગો ઉલટે ધરકે આવે રે ભાઈ,
તીરથકી ધુનપર આકર ગંગો આપમેં આપ સમાવે[2], હમને૦ ૩
સુખમણ નેનમેં આકર ગંગો સુરતી સુનમેં જોઈ રે ભાઈ,
પાંચ દસિકો બંધ કર લીની તનકી સુધિ ખોઈ, હમને૦ ૪
અનહદ અનેહદ કુંડકે ગંગો સુનકે ભીતર આવે રે ભાઈ,
બાવનકે બાહર [illegible] ગગન મંડળમેં ધાવે, હમને૦ ૫
અગમપુરમેં હમ જાકર ગંગો ધીરે ધીરે ચાલે રે ભાઈ,
[illegible] હમકો સુનકે પાર નિહાળે, હમને૦ ૬
[illegible] ગંગો [illegible] રે ભાઈ,

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]

આગે ફીર એક દેખા મેદાન હમને ખુલ્લે ધોરે, હમને૦ ૭
વહાં નબીકી[1] મીજલસ દેખી હમે અદબસેં આપે રે ભાઈ,
સભી સહાબાં દેખે ઉસ જા નબીકા દર્શન પાવે, હમને૦ ૮
જહાંસે હમ ગયે સંગ નબીકે બીચમેં બજાર[2] આઈ રે ભાઈ,
જ્હોત નમાગો દેખે ઉસ જા રૂદાં[3] જ્હોત દિખાઈ, હમને૦ ૯
જહાંસે પહોંચે અટેકે[4] ઉપર નૂર જ્હોતસા દેખા રે ભાઈ,
ઉસસે આગે નૂર બાત હે નહીં હે ઉસકા લેખા, હમને૦ ૧૦
વહાં તુરસ શોર સાર હે તરેહ તરેહકા બાજા રે ભાઈ,
નૂર અલખકા વહાં દેખાવે એસી ધામ મહારાજા, હમને૦ ૧૧
એ તો બાત દેખેગી હોગી કહેનેમેં નહીં આવે રે ભાઈ,
જ્ઞાની જો જીતે મર જાવે જો એ રસ્તા પાવે, હમને૦ ૧૨

ભજન ૭.

ગગનમેં ચક્કર હો ગયે દંગ.[5]

હમ તો ગુરૂ બચનકે સંગ ગગનમેં ચક્કર હો ગયે દંગ. ટેક.
પ્હેલી ચીણી અનહદ[6] બાજા તરેહ તરેહકા બાજા રે ભાઈ,
એ બાજા ફીર બજતે બજતે જેસા બાદલ ગાજા, હમ તો૦ ૧
ઉસ બાજેમેં ઝણકાર હે ફેર જ્હોત હે લંબા રે ભાઈ,
ઝણકારકે ઉપર હમને દેખા જ્હોત અચંબા, હમ તો૦ ૨
ચંદ્ર સૂરજ ઓર તારે દેખે બિજલીકા ચમકારા રે ભાઈ,
ચંદ્રકે ભીતર દેખી મૂરત ઉસકા નૂર અપારા, હમ તો૦ ૩

---

૧ નબીકી=પૈગંબરની. ૨ બજાર=સ્તંભ ૩ રૂદાં=છબો. ૪ અટેકે=આકાશના ૫ આ ભજન સમાધિનું છે. ૬ અનહદ નાદ દશ છે તે નીચે પ્રમાણે:—પહેલો ચીણી શબ્દ પ્રથમ, બીજો ચીણી ચીણી, ત્રીજો ઘંટનાદ, ચોથો શંખનાદ, પાંચમો તંત્રીનાદ, છઠ્ઠો તાલનાદ, સાતમો વેણુનાદ, આઠમો ભેરીનાદ, નવમો મૃદંગનાદ, અને દશમો મેઘનાદ.

ભજન ૮.

સમજકર મગન હુવા મનમેં.[1]

હરકો દેખા દરશન મેં સમજકર મગન હુવા મનમેં. ટેક.
જલમેં દેખા સ્થલમેં દેખા દેખા પવન ગગનમેં રે ભાઈ,
કંકર પથ્થર સબમેં દેખા મનવા ભયા મગનમેં, હરકો૦ ૧
ઝાડમેં દેખા પાનમેં દેખા દેખા ફલ ફૂલનમેં રે ભાઈ,
ઠામ ઠામમેં દરશન પાયા જ્ઞાનરૂપ દરપનમેં, હરકો૦ ૨
નમમેં દેખા હમમેં દેખા દેખા સબ પુરૂષનમેં રે ભાઈ,
કોઈ ઉસી બિન નજર ન આયા હમકો જગ દરશનમેં, હરકો૦ ૩
આકાશ દેખા પતાલ દેખા દેખા સબી ગગનમેં રે ભાઈ,
તિન લોકમેં ઉસકો દેખા રમતા સબકે તનમેં, હરકો૦ ૪
ઉસી બિના કોઈ ચીજ ન દેખી સમુંદર બસ્તી બનમેં રે ભાઈ,
બીજ ફંદમેં આપ સમાયા તરેહ તરેહકે ફનમેં,[2] હરકો૦ ૫
હરેક જગામેં ઉસકો દેખા નૂર ભયા લોચનમેં[3] રે ભાઈ,
ઉસ બિન દુજા કછુ ન દેખા બોલા સત્ય બચન મેં, હરકો૦ ૬
ઉસીને લીલા લગી હે સબહી ખેલે સબ કારનમેં રે ભાઈ,
બાજીગર જ્યું પુતલિયુંકા ખેલ કરે લોકનમેં, હરકો૦ ૭
કભી અમારા સંગ ન છોડે જાગૃત ઓર સુપનમેં[4] રે ભાઈ,
આઠું પ્હેર[5] હાજર હે રહેતા જ્ઞાનીકે ચેતનમેં, હરકો૦ ૮

ભજન ૯.

હરકો હમને પાયા.[1]

હરકો હમને પાયા રે ગુરૂને જ્ઞાન બતાયા જી. ટેક.
જલ થલમેં ઓર પવન ગગનમેં સાહેબ આપ સમાયા રે ભાઈ,

---

૧ આ ભજન બ્રહ્મસ્વરૂપ અને બ્રહ્મની સર્વવ્યાપકતા બતાવે છે. ૨ ફન=રૂપ. ૩ લોચન=આંખ. ૪ સુપનમેં=સ્વપ્નમાં. ૫ આઠું પ્હેર=આઠ પહોર, રાત દિવસ. ૧ આ ભજનનું સ્વરૂપ પણ ઉપરના ભજન

દેવી દેવતા હમ નહીં પૂજે પથરા કોન નિહારા રે ભાઈ,
દેવળ મંદિર હમ નહીં જાવે ઓધા ઠાકર દ્વારા, હમને૦ ૨
પૂજા ક્રિયા મન સમાધિ કરતબ[1] છોડા સારા રે ભાઈ,
તપ જપ તો હમ કછુ ન કરીએ જાત હમારા ચારા,[2] હમને૦ ૩
ચિત્ત હમારા જરસે લાગા એસી અમારા ધ્યાન રે ભાઈ,
સુરતા ઉલટે સન્મુખ રહખે આનંદ હોય અપારા, હમને૦ ૪
દિન ઔર રાત મગન હો રહેવે મન મોહન પર વારા રે ભાઈ,
પ્રેમ પ્યાલે ભર ભર પીવે એ હૈ કામ હમારા, હમને૦ ૫
સોહં સિદ્ધ કીયા મન અંદર છોડા સબ વિસ્તારા રે ભાઈ,
એક બ્રહ્મ ઔર દ્વિતીય નાસ્તિ[3] એસી શબ્દ ઉચ્ચારા, હમને૦ ૬
કબી નહીં હમ કપડે રંગે નહીં મુંડાવનહારા[4] રે ભાઈ,
કબી નહીં હમ જટા બઢાવે છોડા સબ આચારા,[5] હમને૦ ૭
સબ સંસારકે જુઠે ઝગડે આવે નહીં નિસ્તારા[6] રે ભાઈ,
જ્ઞાન નાથમેં ચોકે સંતો જ્ઞાનીને ભવ તારા. હમને૦ ૮

ભજન ૧૧.

જગતમેં જુક્તિ કેવાઈ.[7]

જગતને જુક્તિ દેવાઈ નિરંજન નિરખો રે ભાઈ. ટેક.
કહીં હૈ હિંદુ કહીં મુસલમાન કહીં બંમન કહીં બનીઆ રે ભાઈ,
કહીં હૈ ઋષિ કહીં હૈ મુનિ કહીં હૈ આપ કસાઈ, જગત૦ ૧

---

૧ કરતબ (કર્તવ્ય)=કૃત્ય. ૨ જાત અમારા ચારા=જાત એજ અમારો ખોરાક. ૩ એક બ્રહ્મ ઔર દ્વિતીય નાસ્તિ=ચાર એક બ્રહ્મ છે બીજુ કાંઈ નહી. ૪ મુંડાવનહારા=માથુ મુંડાવનારા. ૫ આચારા=ધર્મના રીતરીવાજ, આચાર. ૬ નિસ્તારા=પાર. છૂટકો. ૭ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે. દુનિયાનાં લોકોનાં જુદાં જુદાં સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે પરંતુ તે તમામનો ઊંડો સુધી વિચાર કરીશું તો આત્માપરમાત્મા સિવાય કાંઈ જુદું માલમ પડશે નહી.

ભગત ઢુંડે ભજનાનંદ ઢુંડે જોગીકે આસનમેં, તેરા૦ ૩
જંગમ ઓર બેરાગી ઢુંડે સાધુ ઓર સંતનમેં રે ભાઈ,
ફકીર ઢુંડે અતીત ઢુંડે ઢુંઢ ખટ દર્શનમેં,[1] તેરા૦ ૪
રાગ તાલ ઓર નાચમેં ઢુંઢ ઢુંઢ ગીત ભજનમેં રે ભાઈ,
કામ ક્રોધ ઓર મોહ ન છુટા ખુટ રહા સબ ધનમેં, તેરા૦ ૫
પહાડ ઢુંડે પર્બત ઢુંડે ઢુંઢ ઝાડી બનમેં રે ભાઈ,
પૃથ્વી પર કોઈ ઠોર ન છોડા દેખા નહીં સુપનમેં, તેરા૦ ૬
તીરથ જાત્રા સારે ઢુંડે ઢુંઢ બાગ ચમનમેં રે ભાઈ,
મંદિર ઓર મસીતાં ઢુંઢી ના દેખા મોહન મેં, તેરા૦ ૭
સાત સમુંદર સારે ઢુંડે લાલુંડી[2] જ્યોતનમેં રે ભાઈ,
હીરા પંના માણક ઢુંડે મોતીકી માલનમેં, તેરા૦ ૮
આકાશ ઢુંઢ પતાલ ઢુંઢ ઢુંઢા સકલ ગગનમેં રે ભાઈ,
ચંદ્ર સૂરજ ઓર તારે ઢુંડે કીયા નહીં દર્શન મેં, તેરા૦ ૯
બાટ બાટ ઓર ઘાટ ઘાટમેં ઢુંઢ ફીરા હર ફેનમેં રે ભાઈ,
જોગી બનકર જગ સબ ઢુંઢા જન્મ ગયા બાલનમેં, તેરા૦ ૧૦
તપસી બનકર પિંડ સુકાયા તાપા જ્હોત અગનમેં રે ભાઈ,
ધ્યાન કીયા પણ જ્ઞાન બિના તો રહી બાસના મનમેં, તેરા૦ ૧૧
જ્ઞાન બિના જ્યું ઓખધા[3] ફીરતા સુગંધી કેરી ધુનમેં રે ભાઈ,
કુંદીમેં કસ્તુરી ભરકર ભટકત હે બન બનમેં, તેરા૦ ૧૨
સદ્‌ગુરૂ પાયા જ્ઞાન બતાયા સમજા એક બચનમેં રે ભાઈ,
અખંડ જ્યોતકા અજવાલા મેં નિરખ લીયા નેનનમેં, તેરા૦ ૧૩
અંતર ખોજ દર્શન પાયા પરખ લીયા ચેતનમેં રે ભાઈ,
સદ્‌ગુરૂ ચરણે શીષ નમાયા મનમેં હુવા પરસન મેં, તેરા૦ ૧૪
સદ્‌ગુરૂને જબ સાન બતાઈ જા બેઠા સુખમણમેં રે ભાઈ,

---

૧ ખટ દર્શનમેં (ષટદર્શન)=છ શાસ્ત્રમાં. ૨ લાલુંડી=માણેક રત્ન વિગેરેની. ૩ ઓખધા (મૃગ)=હરણ.

સબકે ઘટમેં તું હૈ પરગટ તેરી હૈ સબ માયા રે ભાઈ,
જ્ઞાની તેરા જુના સંગી દૈર મીઉનદો આયા, તેરી૦ ૬

ભજન ૧૪.

તેરા ભેદ સબી ન્યારા.[1]

તેરા ભેદ સબી ન્યારા તેરે બિન નહીં કીસે ધારા. ટેક.
કીસીકે તહીં તું કુછ સમજાવે કીસીકો કુછ બતલાવે રે ભાઈ,
કીસીકે તહીં કુછ ઓર કહે તું કરતા અપના ધારા, તેરા૦ ૧
એક લાખ ચોબીસ હજાર પેગંબર થે તુજ પ્યારે રે ભાઈ,
કભી જાદે તું જાને પણ સબ સબકે રસ્તે ન્યારે, તેરા૦ ૨
સબમેં છેહે નબી મહંમદ તેરી તરફસે આયે રે ભાઈ,
સબ દીનોકો[2] મનમુખ[3] કરકે તેરે હુકમ સુનાયે, તેરા૦ ૩
ચોબીસ તીર્થંકર[4] કૌની હો ગયે ઉનકા ઓર થા ખાસા[5] રે ભાઈ,
એકસો આઠ અવતાર કહા ગયે ઉનકા જૂદા તમાશા, તેરા૦ ૪
જ્ઞાની આરફ[6] ઓર વેહવારી શરઈ[7] સુફી[8] સાલીક[9] રે ભાઈ,
તરેહ તરેહકે ભેદ દીયે તેં તું હૈ સબકા માલીક, તેરા૦ ૫
વલીઉકો[10] કુછ ઓર હી સુઝા આશકોકા[11] રંગ દુજા રે ભાઈ,
જ્ઞાની તેં સબ દીયે તમાશે ભેદ દીને ના બુજા,[12] તેરા૦ ૬

---

૧ આ ભજન પરમાત્માનાં જુદાં જુદાં સ્વરૂપ સમજાવી એક પરમાત્માની સમજ આપે છે. ૨ દીનોકો=ધર્મોને. ૩ મનમુખ કરકે=બધ કરી દઈને, રાહ નાખીને. ૪ ચોવીસ તીર્થંકર કૌની હો ગયે=જૈન ધર્મવાળાઓમાં તેમના ચોવીસ દેવો થઈ ગયા છે જેને તેઓ તીર્થંકર કહે છે. ૫ ખાસા=સ્વભાવ. ૬ આરફ=અનુભવવાળો. ૭ શરઈ=મુસલમાની ધર્મ ઉપર ચાલનાર. ૮ સુફી=ત્યાગી. ૯ સાલીક=ફકીરીના રસ્તે ચાલનાર. ૧૦ વલીઉ=ઓલીઆઓ. ૧૧ આશકો=પ્રેમી જનો. ૧૨ બુજ=સમજ્યા.

કભી નાઝમેં[1] આકર અપને આપ અપનેકો પેખે, હમ તો૦ ૯
કભી રંગીલે કભી છબીલે કભી મતવાલે ફીરીએ રે ભાઈ,
કભી ગરીબી કભી ફકીરી લેકર ભૂપર ગીરીએ, હમ તો૦ ૧૦
સંસારીસેં બાત ન કરીએ મૌનપણેસેં[2] રહીએ રે ભાઈ,
ભૂરા ભલા જે કોઈ કહે તો ધ્યાન ઉસ પર ન ધરીએ, હમ તો૦ ૧૧
રાત દિન હમ મુનિ બનકર ચિત્ત પિયામેં ધરીએ રે ભાઈ,
સદા પિયાકે સન્મુખ રહીએ ધ્યાન પિયાકા કરીએ, હમ તો૦ ૧૨
પ્રેમ નજરમેં પેઠે જબસે ચાલ જગતકા છુટા રે ભાઈ,
જીવનકા યા સાસ્તરકા બંધન સભી એકદમ તુટા, હમ તો૦ ૧૩
જે કોઈ આશક રહે પિયાકા એસી હાલત હોવે રે ભાઈ,
દુનિયા ભીતર ચિત્ત ન લાગે જાકર અપનીકો ખોવે, હમ તો૦ ૧૪
ઘડી ઘડીમેં રંગ ન્યારે આશકકે બદલાવે રે ભાઈ,
સંસારી જો લોક હમારા કોઈ પાર ના પાવે, હમ તો૦ ૧૫
હમ હે આશક હમ સરબંગી હમ ત્યાગી વેરાગી રે ભાઈ,
હમ હે એસી લગન[3] હમારી પિયા સંગ હે લાગી, હમ તો૦ ૧૬
ભાવ બિના ભક્તિ ન હોવે પ્રેમ પિયા પર રાખો રે ભાઈ,
પ્રેમ બિના પિયા કભી મીલે નહીં સભી પ્રેમ રસ ચાખો, હમ તો૦ [illegible]
તપ જપ ક્રિયા વ્રત સમાધિ ભાવ બિના સબ [illegible]
અંતર ભીતર પ્રેમ જો રાખે ઉસકી બાત હે મોટી, [illegible]
સંસારીકે એસી આવે શીર સારુ પર ધરના [illegible]
કભી એસીસા અંત ન હોના ભાવસેં ભક્તિ કરના, [illegible]
જ્ઞાની વિઠુને પ્રેમ લગાવો માન બડાઈ છોડ [illegible]
સબ દુનિયાસે તોડકે જલદી પિયા સંગ દિલ [illegible]

---

[1] નાઝ = [illegible]. [2] મૌનપણે = ચુપકી. [3] લગન = [illegible]

રિદ્ધિ સિદ્ધિ[1] ઓર કરામત દીન[2] દુનિયાકી માયા રે ભાઈ
કલમા પઢકર જીસને માગા ઉસકો રબ પ્હોંચાયા, કલમા૦
યે બાતાં સબ સચ્ચ સુનાઈ જુઠ નહીં મુજ ભાયા રે ભાઈ
જો કોઈ ચાહે કરે પારખા મેં તો સચ્ચ બતાયા, કલમા૦
કલમેકી સબ રચના રચકર સારા જગત બનાયા રે ભાઈ,
કલમા સબકી જડ હે સંતો ઈસમેં જગત સમાયા, કલમા૦
વલી નબી ઓર પીર પેગંબર સબ કોઈ કલમે ધાયા રે
કલમે બિન કોઈ મોક્ષ ન પાવે જો જુઠા પસ્તાયા, કલમા
મોક્ષકા મારગ કલમે અંદર જીન ઢુંઢ લીન પાયા રે
કલમા હૈ સા મોક્ષકી કુંચી સબકો ભેદ બતાયા, કલમા
ઋષિ તપસી ઓર તીર્થંકર જીસને એજ ઉઠાયા રે
જો કલમેકી કલકો પાયા વેહી મોક્ષ સિધાયા, કલમા
જગત અતીત ઓર જ્ઞાની મુનિ સાધુ સંત કહાયા
બિન કલમેકી કલકે સંતો કોઈ જ્ઞાન નહીં પાયા, કલ
ચાર શબ્દકે કલમે[3] અંદર સારા ભેદ છુપાયા રે ભા
કુદરતકા બડ તમાશા દરિયા ઘટમેં સમાયા, ક
કલમા કહે સો સ્વર્ગમેં જાવે મેં કલમે ચિત લાયા
મોંમેં પઢીયા દિલમેં માના વૈકુંઠ દ્વાર ખુલાયા, ક
કેવલજ્ઞાન[4] કલમેમેં હોવે અગમ સમજમેં આયા
પાપ પુન્ય દોનું એક કાંટે[5] કલમા પઢકર લાયા,
ચારૂં વેદ કલમેકે અંદર ગુરૂને ભેદ બતાયા રે
કહાં તક મેં કલમેકો બખાનું કોઈ પાર નહીં પાયા

૧ રિદ્ધિસિદ્ધિ=ધનદોલત, વૈભવ સિદ્ધિ. ૨ દીન=
૩ કલમે=કલમાના ચાર શબ્દ એટલે એક લા ઈલાહ, ૪ કેવલજ્ઞાન=

ભજન ૧૮.

ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે.[1]

જ્ઞાની ગુરૂ ગુણ ગાવે રે ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે
ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે ગુરૂ ગુણ મહા ભારી
ગુરૂ હમારા માલક મૈયા ગુરૂકા મૈં ભિખારી, જ્ઞા
ગુરૂસેં ઓર કોઈ બડા ન જાનું જ્ઞાન ગુરૂ મન ધારૂં
તન મન ધન કર ગુરૂકો અર્પણ જીવ ગુરૂ પર વારૂં, જ્ઞા
ગુરૂકી સેવા કરૂં મૈં નિશ દિન[2] ગુરૂકે ચરણ પખાળું[3]
ગુરૂ હુકમકે આધીન[4] હોકર બાટ ગુરૂકી ચાલું, જ્ઞા
ગુરૂને જો કુછ જ્ઞાન બતાયા મનમેં દૃઢ[5] કર રખું
ગુરૂ બચનકો નિશ્ચે માનું ઓર ન દુજા ભાખું, જ્ઞા
ગુરૂ પીર મુરશદકો જાનું ઓર ન દુજા કોઈ રે ભાઈ
જો ગુરૂ મુજકો જ્ઞાન બતાવે, સતગુરૂ મેરા સોઈ. જ્ઞા
ગુરૂકી નાત ઓર જાત ન દેખું ગુરૂકે દેખું ગુણકો રે
જો ગુરૂ રબકો સમજ હોવે ઓર સમજાવે મુજકો, જ્ઞા
ગુરૂકે અવગુણ કભી ન દેખું, ઉસમેં મૈં કયા જાનું રે
અપની બુદ્ધિ ઓછી સમજું ગુરૂ કહે સો માનું, જ્ઞા
મદ[6] જ્યું હોવે જુક્તિ વશ યું ગુરૂ વશ હો જાઉં
ચાહે મારે યા જીતા છોડે મૈં મનમેં સુખ પાવું, જ્ઞા
જો કુછ કરે હુકમ ગુરૂ મુજ પર ઉસ પર શીષ નમાવું રે
ગુરૂસેં કુછ અંતર ન રખું ગુરૂ હાથ બેચાવું, જ્ઞા
ગુરૂ બિના ગમ કભી ન પાવે નુગરા[7] મૂઢ બિચારા
જ્ઞાનીકો જબ સતગુરૂ મીલીયા ભેદ બતાયા સારા, જ્ઞા

---

1 આ ભજનમાં ગુરૂની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. ૨ દિ

પછી તારો આ ભવ નહિ, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૫
દાસ જ્ઞાની કહે મને અખંડ ગુરૂ મળીઓ,
અનુભવ થયો એક વારે રે હે જી,
જ્ઞાન સમશેર લઈ હાથથી લડે છે જ્ઞાની,
હવે તો તું ફરી નહીં મરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૬

ભજન ૨૦.

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો.[1]

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો, મૂરખ તમે,
ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો રે હે જી, ટેક.
ગુરૂ વિનાની વાણી કશું કામ નહીં આવે જેવું
ગધેડા પર પુસ્તક લાધ્યું રે હે જી,[2]
મુખથી રે બોલે તેનું મન અજ્ઞાની તેને
પંડિત ન કહીએ નઠારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૧
ભજન બોલ્યાથી ભવ કદીએ ન તરે એ તો
ગુરૂ વિના ભમ નહીં પટે રે હે જી,
સાનરે રૂવે છે પેલાં કુતરાંઓ તેને કદી
વેંઢુ વાસ ન ધારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૨
જ્ઞાન કેરા દીવડાને હાથમાં લઈને તમે
ચાલો સતગુરૂ કેરી ચાલે રે હે જી,
ગુરૂ કરો તો તમને જ્ઞાન બતાવે ત્યારે
સુઝે તમને મુક્તિનો આરો,[3] મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૩

---

૧ ગુરૂ કરી જ્ઞાન મેળવવા સંબંધી આ ભજન છે. ૨ જેમ ગધેડા ઉપર લાદેલું પુસ્તક નકામું છે તેમ ગુરૂ વિનાના વિદ્વાનની વિદ્યા નકામી છે. ૩ મુક્તિનો આરો=મોક્ષનો કિનારો, સંસારરૂપી સમુદ્રનો મુક્તિરૂપી આરો.

ભજન ૨૧.

કાયા તારી શાથી વટલાણી ?[1]

કાયા તારી શાથી વટલાણી ? મૂરખ મન,
કાયા તારી શાથી વટલાણી રે કહે જી ? ટેક.
પાંચ તત્વની કાયા બની તારી પ્રાણી,
તેના માંહી ચેતન આવ્યો રે કહે જી,
ચેતન કાયાને કશું વટાવ ન હોય એ તો
ટેડ ભંગીઆનું પીયે પાણી, મૂરખ મન, કાયા તારી૦ ૧
જે રે વસ્તુની તારી કાયા બંધાણી પ્રાણી
ટેડ ભંગીઆની કાયા તેવી રે કહે જી,
ચેતન તો સર્વેનો એકજ રૂપ છે,
તેમાં તેં જુદાઈ શાની જાણી ? મૂરખ મન, કાયા તારી૦ ૨
જ્યાંથી તું આવ્યો ત્યાંથી સર્વે લોકો આવ્યા,
સૌનું જન્મ મરણ એક ભાતે રે કહે જી,
શરીરનો ઘાટ સૌનો એક જ સરીખો,
સરખાં હાથ પગ મુખ વાણી, મૂરખ મન, કાયા તારી૦ ૩

---

૧ આ અને આ પછીનું ભજન અભેદ સ્વરૂપ સમજાવે છે, જાતિ તથા અભિમાનના ખંડનનો બાધ કરાવે છે, પરંતુ આ ભજન વ્યવહારના પંથે ચાલનાર માણસ માટે નથી, કેટલા આથી તેઓ અવળા રસ્તે દોરવાઈ 'અનો ભ્રષ્ટ તનો ભ્રષ્ટ' જેવા બની પોતાનો ભવ ખરાબ કરે છે; વ્યવહારી સંસારી લોકોને તો સદ્ગતિ માટે વ્યવહારમાં રહી પોતાના ધર્મના નિયમોને અનુસરી ધર્મક્રિયા કરવાની છે; જે માણસો અંતરમાં હરેક વિરક્ત થઈ ગયા છે, સર્વને સરખા માને છે, દુનિયાની દરકાર કર્યા સિવાય આત્મધ્યાનમાં તલ્લીન રહે છે અને પોતાના આત્માને જ પરમાત્મા માની અખંડ અભેદ આનંદમાં મ્હાલે છે તેવા ઉચ્ચ અધિકારે પહોંચેલા માણસ માટે જ આ ભજન છે; વ્યવહારી સંસારી જનો માટે નથી જ એ ખાસ સમજવું.

તે રે દેહમાંહ્ય માંહી કોણ કોણ વરતે છે ?
જે તેં મને કરીને માસ આવ્યા, મૂરખ મન, કાયા૦ ૨
નવ માસ પેટ માંહી રૂધિર તેં ખાધાં પ્રાણી,
હાડ માંસ માંહિ કરી વાસો રે રે જી,
ત્યારે તો તું વટલ્યો નહીં સુણને મૂરખ મૂઢ,
હવે વટલ્યાનું વહેમ લાવ્યા, મૂરખ મન, કાયા૦ ૩
પેટમાંથી બહાર પડી સ્તનીથી રૂધિર પીધું,
રગ રગમાંથી ખેંચી તાણ્યું રે રે જી,
માંસ તણા સ્તનને[1] ચુસી ચુસી મોટો થયો,
હવે અભિમાન ક્યાંથી લાવ્યા ? મૂરખ મન, કાયા૦ ૪
મોટો થયા કેર પણ હાડ માંસ ચામડાનું
દસ કસ ખાધું ઘણા ભાવે રે રે જી,
દુધ અને ઘી જે એ તો હાડ માંસ ચામડાનું
કસ છે તે ખાઈને ધરાયા, મૂરખ મન, કાયા૦ ૫
સર્વેથી ભ્રષ્ટ તારી કાયા છે મૂરખ પ્રાણી,
મનમાં તું દેખને વિચારી રે રે જી,
રજની[2] તે બુંદ થકી કાયાની છે ઉત્પત્તિ,
હાડ માંસ તેમાંથી બંધાયા, મૂરખ મન, કાયા૦ ૬
એ સૌ તારા મન માંહિ સમજણ ભરાઈ મૂઢ !
અજ્ઞાન અંધકાર આવ્યો રે રે જી,
એવી ભ્રષ્ટ કાયાથી છે બીજું કોણ ગંદું પ્રાણી !
જેથી હાડ માંસ વટલાયાં, મૂરખ મન, કાયા૦ ૭
કાયા કદી વટલે નહીં નિશ્ચે જાણ મૂરખા તું !
એ તો જડ માટી કેરી પિંડી રે રે જી,

---

૧ માંસનાં સ્તનને=ઓન્ડ થાનને. (ભર્તૃહરિમાં પણ કહ્યું છે કે સ્ત્રીની સૌંદર્યથી અર્થાત્ ઓનાં જે સ્તન તે માંસના પિંડા છે.) ૨ રજ=ટીપે.

સાધુ શીતળી[1] ભાત સંતોષકી મેવા,
જામેં જ્ઞાન પેંડીકા સવાદા. મેરે સંતો ! ભજન૦ ૩
સાધુ ભજનકા રંગ જબલી દે રહણી,
જામેં સહિ જનને જ્ઞાન વિચારા, મેરે સંતો ! ભજન૦ ૪
સાધુ ચાર બીડાકે ભજાવન લાયે,
ભાજ તુરી તુરીકા ચબુતરા, મેરે સંતો ! ભજન૦ ૫
જ્ઞાની હંસ હી રાજમેં મગન હોઈ રહેને,
પીને પ્રેમ રસ મન ધારા, મેરે સંતો ! ભજન૦ ૬

ભજન ૨૪.

ખટકો ખૂબ બનાયો.[1]

ખટકો[2] ખૂબ બનાયો, મેરે સતગુરૂ, ખટકો ખૂબ બનાયો હો જી.
અમર નગરસે આયો હૈ વેપારી, ભારી વસ્તુ લાયો,
મેરે સતગુરૂ, ખટકો ખૂબ બનાયો હો જી,
જામેં મેરો સતગુરૂ આપ સમાયો, મેરે સતગુરૂ, ખટકો૦ ટેક.
પાંચ પાટકો[4] ખટકો બનાયો પચીસ કડીયો[5] લગાયો હો જી,
સુરતાકી સુઈ સુરત કેરો ટાંકો સાધી ભલો લગાયો, મેરે૦ ૧
ભાવ કેરો મેરૂ ભજન કેરૂં પાણી પ્રેમ કેરો રંગ ચડાયો હો જી,
સત કેરો બાંધ શીલક કેરી ગુંડી[6] તપ કેરો નાકો લગાયો, મેરે૦ ૨

---

૧ શીતળ=શીતળ મન. ૨ આત્મજ્ઞાન અને સદ્ગુરુના સ્વરૂપ સંબંધી આ ભજન છે. ૩ ખટકો=દરિયાઈ ખટકો, ગળ્યો. શરીરને ખટકાની ઉપમા આપી આત્મા, શરીર, ઇંદ્રિયો, ગુણ વિગેરેની ઉપમા સમજાવી આત્મા અમર છે અને શરીર નશ્વર છે એવો બોધ બતાવ્યો છે. ૪ પાંચ પાટ=પંચતત્ત્વરૂપી ખટકાના રૂપકના પાટ. ૫ પચીસ કડીયો=પચીસ ગુણરૂપ ખટકાની કડીઓ. ૬ ગુંડી=બોર.

ભજન ૨૬.

હમારા મંજીરા.[1]

બડી ઝડપસેં સભાકે અંદર, બજે હમારા મંજીરા. ટેક.
ચંદા સૂરજ[2] એ દો ડોરીયાં,
સુરત સુરતકા તાર, હમારા મંજીરા. ૧
સુખમણ નારી બજાવન લાગી,
સોહં શબ્દ જણકાર, હમારા મંજીરા. ૨
તાલ પખાવજ મૃદંગ બાજે,
અનહદ અપરંપાર, હમારા મંજીરા. ૩
જીતને બાજે બજે સભામેં
સબકા હે સરદાર, હમારા મંજીરા. ૪
બિના ઘરેલા ઘાટ સુણી જન,
બના અજબ ગુલઝાર,[3] હમારા મંજીરા. ૫
જ્ઞાની પુરૂષકી સભાકે અંદર,
બોલે ભજન એકતાર, હમારા મંજીરા. ૬

ભજન ૨૭.

જોગકી પહેલે મઢીયાં બનાવો.[4]

(એજ નામાની રાહ.)

જોગી પિયુકા[5] જો દરશન ચહાવો, જોગકી પહેલે મઢીયાં બનાવો,

---

૧ આત્મધ્યાનને મંજીરાની ઉપમા આપી મંજીરાના રૂપમાં આત્મધ્યાન બતાવવામાં આવ્યું છે. મંજીરા=તાલ આપવા માટે ધાતુની બે કટોરીઓ, તાલ. ૨ ચંદા સૂરજ=ઈડા પિંગલા એ બે નાડીઓ. ૩ ગુલઝાર=સુંદર. ૪ યોગ સાધના સંબંધી આ ભજન છે. યોગને મઢીની (ઝૂંપડીની) ઉપમા આપી કૌવતરીવાથી છાપરા સુધીનું વિવેચન કરી યોગનું સ્વરૂપ સમજાવી બ્રહ્મજ્ઞાનનો બોધ કરેલો છે. ૫ પિયુ=પરમેશ્વર.

છપરા એકાએકા છાઓ રે, જોગીડો૦ ૧૩
ફીર કરો ઉસ મઢીમેં સફાઈ, મેલ ઓર કચરા નિકાલો અબ ભાઈ,
મેં બતાવું તુમે પાસ આવો રે, જોગીડો૦ ૧૪
કહેના મનકા તુમેં કુછ ના માનો, જો બતાવે ગુરૂને સો જાનો,
બાત અપને ગુરૂકી સચાઓ રે, જોગીડો૦ ૧૫
વસ વસે[1] ઓર ભ્રમનાકો ટાલો, મેંપના[2] ઓર ખુદીકો[3] બિસારો,
હાંકે એકાગ્ર[4] ચિત્ત લગાવો રે, જોગીડો૦ ૧૬
તબ તો મઢીયાંમેં હોવે સફાઈ, મેલ ઓર કચરા નિકલ જાવે ભાઈ,
જબકે મુરશદકે[5] રસ્તે પર આવો રે, જોગીડો૦ ૧૭
ફીર ગુરૂને કરો જ્ઞાન પેદા, ઓર કરો ધ્યાન તુમ આત્માકા,
ઓર અનુભવકા દીવા જલાવો રે, જોગીડો૦ ૧૮
તબ હો ઘટમેં તુમારે ઉજાલા, દેખ લો ઘરકા તુમ રહેનેવાલા,
ફીર ભટકનેકો તુમ કહીં ન જાઓ રે, જોગીડો૦ ૧૯
ફીર તો ચેતનકો નિશ્ચે કરો તુમ, ધ્યાન સોઽહં શબ્દકા ધરો તુમ,
છોડો તન મન ઓર આત્માકો ધ્યાવો રે, જોગીડો૦ ૨૦
એ હે પિયુજીકા ગાદીસિંહાસન, ઉસપર રહેતા હે પિયુજીકા આસન,
ઉસ પર પ્યારા પિયુ પધરાવો રે, જોગીડો૦ ૨૧
એસી મઢીયાં બને જબકે તૈયાર, ફીર પિયુજી રહે ઉસમેં અય યાર,
ફીર હો સન્મુખ ચિત્ત અપના લગાવો રે, જોગીડો૦ ૨૨
ઉસ બિના તો ઠેકાના ન પાવે, ભેશ લાખું અગર કોઈ બનાવે,
ખાલી દેહનેકો જોગી કહાવો રે, જોગીડો૦ ૨૩
એસી મઢીયાં પહેલે બનાવો, ફીર તુમે જોગી બન ઉસમેં આવો,
માર આસન[6] વહાં બેઠ જાઓ રે, જોગીડો૦ ૨૪

---

૧ વસવસે=વહેમ. ૨ મેંપના=મારાપણું. ૩ ખુદી=હુંપદ, અભિમાન.
૪ એકાગ્ર=એકાગ્ર. ૫ મુરશદ=ગુરૂ. ૬ માર આસન=આસન કરીને.

જ્ઞાન બુદ્ધિથી તે સમજાય, માંહેલી આંખેથી[1] દર્શન થાય,
જ્યારે સદ્ગુરૂ મળશે હરિજન, નિંદ્ય મત માનો૦ ૪
કેવો આવે છે આ શાસ્ત્રનો અર્થ બુદ્ધિનો અચરજ માનો,
તેનો માલક છે મોટો કોઈ જન, નિંદ્ય મત માનો૦ ૫
તે વિના કેમ બને આ બનાવો ! વિના માલક ન થાય નિભાવો,
એટલું મૂરખ પણ જાણે ખરે મન, નિંદ્ય મત માનો૦ ૬
એની લીલાને જોઈને જાણો, પાટ જોઈને કારીગર પિછાણો,
આપ પંથી ન રાખો ગુણી જન, નિંદ્ય મત માનો૦ ૭
ઝીણ કેટે ધુમાડો દેખાય, ત્યાં છે અગ્નિ એવું સમજાય,
હરની માયાને દેખો સદા જન, નિંદ્ય મત માનો૦ ૮
ઘરમાં બેઠે જો દેખાય તડકો, સૂર્ય ઉદય છે એવુંજ પરખો,
ત્યારે આ રચના રચવાનાં કારણ, નિંદ્ય મત માનો૦ ૯
વાટમાં દેખી ઢોરોનાં પગલાં, સમજે કોઈ ગયા ચરવા ઢગલાં,
ત્યારે જોઈને કુદરતનાં લંછન,[2] નિંદ્ય મત માનો૦ ૧૦
ઘરની અંદર કદી કોઈ ઉચરે, સુરતે માણસ છે એવુંજ સમજે,
ઘટમાં આત્મા બોલે છે ગુંજન,[3] નિંદ્ય મત માનો૦ ૧૧
એવી લાખો છે હરની નિશાની, જ્ઞાન બુદ્ધિથી સમજે કે જ્ઞાની,
બુદ્ધિ છે હરને જોવાનું દર્પણ, નિંદ્ય મત માનો૦ ૧૨
ઘણાં લોકો માગે છે પુરાવો, કહે છે વણ દેખી વાત ન માનો,
આંધળાને તે શું કરે અંજન? નિંદ્ય મત માનો૦ ૧૩
તેને પુછો કે તારા જનકને,[4] તે કયા જોયા છે સંયોગ[5] કરતે?
તું કેમ જાણે તું એ બીજનું તન? નિંદ્ય મત માનો૦ ૧૪
એ તો લોકોના કહેવાથી જાણ્યું, સાંભળીને નિંદ્ય મન આણ્યું,
તેમ પુરાવો છે સર્વ સાજન, નિંદ્ય મત માનો૦ ૧૫

---

૧ માંહેલી આંખ=અંતર દ્રષ્ટિ, જ્ઞાનચક્ષુ ૨ લંછન=નિશાની. ૩ ગુંજન=ગુંજન કરતો અવાજ. ૪ જનકને=બાપને ૫ સંયોગ=સંભોગ.

આત્મા ઇશ્વરથી જુદો ન જાણું, તે છે તફેર અને જેમ બાનું,[1]
જેવાં બારૂ ને પાણી છે એક તન, નિર્દ સત માનો૦ ૨૮
આત્મા જ્યારે શરીરમાંથી જાય, ત્યારે શરીરનો શો હાલ થાય?
જાતાં રહે સર્વે ક્રિયા ને કારણ, નિર્દ સત માનો૦ ૨૯
કેવી સિદ્ધિ હતી આત્મામાં? કેવી શક્તિ હતી આત્મામાં?
એ વિચારો તમે આપણું મન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૦
ને વિચારીને પોતાને જાણ્યો, કેમ છો તમે તે મન આણો,
ત્યારે તમને પડે કંઇ સમજણ, નિર્દ સત માનો૦ ૩૧
પણ જો મળે સદ્ગુરૂ સાચો, જ્ઞાનતાની ને પ્રેમરંગ રાચો[2],
ત્યારે ફરી રે તે આપનું મન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૨
પણ ત્યાગી પહેલાં સર્વે સંસાર, સુખી માયા ને મમતા ને ઘરબાર
છોડી દુનિયા તણાં સર્વે બંધન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૩
પછી લાગો ગુરૂના પગે, પહેલાં તન મન ગુરૂ પર વારો
ગુરૂને અર્પણ કરો માલ ને ધન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૪
પછી ગુરૂ તમને જ્ઞાન બતાવે, સર્વે પાપથી તમને છોડાવે,
આત્મની ને બતાવે પછી ધુન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૫
પછી દુનિયાની ઇચ્છાને મુકી, વાસના[3] મનની દે સર્વે ફુંકી,
એક ઇશ્વર ને ઇશ્વરનું દર્શન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૬
ખાવું પીવું તે સુક્ષ્મ[4] રાખે, નામ વિના વચન નવ ભાખે
ઉપ આહારને કરો ગ્રહણ, નિર્દ સત માનો૦ ૩૭
પછી એકાંતે બેઠી સંભારે, કોઇથી મળવું નહીં એક વારે,
કરો એકાગ્ર હરિને સમરણ, નિર્દ સત માનો૦ ૩૮
જ્યારે તમને હોય ધ્યાન લાગે, ઘટમાં કેમ હરિનો જાગે,
ત્યારે ગુરૂ આપે મુક્તીનું સાધન, નિર્દ સત માનો૦ ૩૯

૧ બાનું=ગંધ. ૨ પ્રેમરંગરાચો=પ્રેમરંગે રંગાઇ, ...
૩ વાસના=ઇચ્છા. ૪ સુક્ષ્મ=થોડું, જરા.

જ્યે નૂર નિરંજન છે ભગવન, નિશ્ચે સત માનો ૫૧
તમે ક્યાં ફરો ઘરેઘરમાં ભટકો? આ તો ફક્તનો છે ફરમાનો,
એક અર્જુન[1] સાંધ્યું આ તન, નિશ્ચે સત માનો ૫૨
જ્યારે કૃપા ગુરુની થાશે, ત્યારે તમને નિરંજન દેખાશે,
ત્યારે કરશો નહિ કરવા ચિંતન, નિશ્ચે સત માનો ૫૩
આત્માને છે હૃદયમાં વાસ, તેનો ત્રિવેણીમાં છે પ્રકાશ,
તેને અમરજીને આપ્યા દરિસન, નિશ્ચે સત માનો ૫૪
જ્યારે તમને સમાધિ લાગે, ગુરુ કૃપાની લહરી જાગે,
ત્યારે થાશે અગમ ઘર આસન, નિશ્ચે સત માનો ૫૫
નૂર પ્રકાશ ત્યાં તો દેખાશે, એવી[2] લીલાના દર્શન થાશે,
પ્રભુ[3] અરજે ઘણા તમને દન દન, નિશ્ચે સત માનો ૫૬
એવી લીલામાં નિત્ય નિત્ય ફરજો, દેવતાઓના દર્શન કરજો,
કરજો આશ્ચર્ય લીલાના દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૫૭
ત્યારે વિશ્વાસ તમને જ થાશે, એમ ભવે તમારો ત્યાં જાશે,
ત્યારે સત માનશો આ પુરુષ મન, નિશ્ચે સત માનો ૫૮
તમે આપ છો. એ તમને જડશે, આપ વિના બીજું કોઈ ન જડશે,
બીજું હોય તો દેખાય દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૫૯
ઈશ્વર દરિયો છે એવું જાણો, તમે એક દરિયાની બિંદુ જાણો,
આપ એક સમાઈને એક તન, નિશ્ચે સત માનો ૬૦
તનમાં ઈશ્વરનું આસન જાણો, ઘટમાં બધા સમુદ્ર સમાણો,
બહાર બેઠેલી થાય ન દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૬૧
ઈશ્વર મળશે તમારા આ તનમાં, એવું નિશ્ચે કરી જાણો મનમાં,
તન છે ઈશ્વરને બેસવાનું સ્થાન, નિશ્ચે સત માનો ૬૨
આપ એકાને ઈશ્વરે ધાર્યું, ત્યારે મનુષ્યનું રૂપ ધરાયું,

---

૧ અર્જુન—દેહ. ૨ એવી—આદરવ, અદ્ભુત જેવી. ૩ પરમાત્મ—સત સ્વરૂપ, દયાળુ, કૃપાળુ.

ક્યું ભુલા ગફલતમેં મૂરખ સમજ સમજ કુછ ચેત,
તેરે જીવકે ઉપર મોહત મોત રહી હે તક, સમજ૦ ૧
તું ભુલા ફીરતા હે બંદે ગફલતમેં દિન રાત,
લોકોંકે અંદર બેઠકે નિશ દિન કરતા હે બક બક, સમજ૦ ૨
છોડ દે સબ ગફલતકો બંદે હો જા તું હુંશિયાર,
ઇસ દુનિયાકી મોહ જાળમેં[1] રહેગા તું કબ તક? સમજ૦ ૩
ઉમર ગમાઇ સબ ગફલતમેં કરી ન બંદગી કુછ,
ક્યું રહેતા ગફલતમેં જ્ઞાની ચેતા નહીં અબ તક, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૧.

ક્યું ગફલત કરના?[2]

સમજ મન મેરા રે ક્યું ગફલત કરતા?
ખરચી થોડી રાહ કઠણ હે વખત નહીં ટરતા, સમજ૦ ટેક.
બીચમેં દરિયા બ્હોત બિકટ હે ઉસકો પાર ઉતરના,
નાવ[3] પુરાની[4] હોગી તેરી ભાર બ્હોત હે ભરતા, સમજ૦ ૧
માલકકે દરબારમેં તુજકો હિસાબ દેને જાના,
બિના તેરા હોગા ખાલી દામ[5] નહીં સંગ ધરતા, સમજ૦ ૨
કરજદાર[6] તું હોગા બંદે થોડા તો સંગ લે જા,
બિના દામકે દોનું જગતમેં[7] કોઇ કાજ નહીં સરતા, સમજ૦ ૩
પીક પરાઇ કાયકો કરના અપની આપ સમજના,
જ્ઞાની તું હર શ્વાસકે અંદર સાહેબ નામ સમરતા, સમજ૦ ૪

---

૧ મોહજાળમેં=માયાની જંજાળમાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે. ૩ નાવ=વહાણ. ૪ પુરાની=જુની, જીર્ણ. ૫ દામ=પૈસો, પુન્ય, સત્કર્મ વિગેરે સારાં કૃત્યોથી પૈસો. ૬ કરજદાર=દેવાદાર, કુકર્મી. ૭ દોનું જગતમ=આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ભજન ૩૨.
હો જા તું હુંશિયાર.

સમજ મન મેરા રે હો જા તું હુંશિયાર,
જો દુનિયામેં ભુલ રહેગા બીગડ જાયગા કાર,[1] સમજ૦ ટેક.
ઈસ દમકા કુછ નહીં ભરોંસા અય મૂરખ નાદાન,
એકા એકી જાના હોગા સાહેબકે દરબાર, સમજ૦ ૧
ફીર પસ્તાના કામ નહીં આવે પહેલેસેં તું ચેત,
જો બિન ચેતે ચલા જાયગા પડેગી તુજકો માર, સમજ૦ ૨
યહાં તુજસેં કુછ હો સકે બંદે રબકી[2] બંદગી કર લે,
વ્હાં તો તુજકો નબી[3] નામ બિન નહીં હે કુછ આધાર, સમજ૦ ૩
જો કરના સો આજ હી કર લે જ્ઞાની મત કર દેર,[4]
ઉમર જો તેરી ચલી જાયગી કામ ન આવે બિચાર, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૩.
અબ કેસા કરના?

સમજ મન મેરા રે અબ કેસા કરના?
દુનિયાસેં મત પ્રીત લગાના આખર હે મરના, સમજ૦ ૧
પિયા અપનેકો જીને પીછાના ફીર નામ નહીં લેતા,
જીને પાયા ઉને છુપાયા કોઈ શ્રમ નહીં દેતા, સમજ૦ ૨
બગલમેં લડકા શહેર ઢંઢેરા ગુંહી ભટકતે હે ફીરના,
બુરે ભલે સબ ભેખ બનાકે દેખે લોક ફજેતા, સમજ૦ ૩
હરહર દમકે અંદર સંતો ઉસકા હી દમ ભરના,
સમજણુ હોય તો સમજ લે પ્યારે મેં સમજાવું કેતા? સમજ૦ ૪
આગે રસ્તા બ્હોત કઠણ હે ચેતા સો નર જીતા,
ક્યું ગફલતમેં સુતા જ્ઞાની હજુ નહીં તું ચેતા, સમજ૦ ૫

---

૧ કાર=કામ. ૨ રબકી=પ્રભુની. ૩ નબી=પેગંબર. ૪ દેર=વાર.

ભજન ૩૪.[1]

સાંભળોને સંતો સત બચન.

સાંભળોને સંતો સત બચન બોલું જ્ઞાન અપારી જી,
કાષ્ટનું સમરણ શું કરો ? માળા મનની તે સારી જી, સાંભળો૦ ૧
કાશી હીમાળે જઈ કરી શીદ દેહને પાડી જી ?
જુલમ ન કરીએ જીવ ઉપર, બેસો આપાને મારી જી, સાંભળો૦ ૨
ગંગા ને જમના જઈ કરી શુદ્ધ થયા બ્રહ્મચારી જી,
મેલ તો મનનો ઉતર્યો નહીં, જ્ઞાન કોટડી અંધારીજી, સાંભળો૦ ૩
જ્ઞાની તે એને જાણીએ બેસે ધ્યાન લગાવી જી,
ખબર ન રાખે સંસારની મુકે દેહને વિસારી જી, સાંભળો૦ ૪
દોરી રે તાણી પ્રેમની સુનમાં સુરતી લગાડી જી,
તાર ન તુટે તાણતાં કહે છે જ્ઞાની ઉચારી જી, સાંભળો૦ ૫

ભજન ૩૫.

આ રે કળજુગના માનવી.[2]

આ રે કળજુગના માનવી મુખે કીર્તન ગાવે જી,
કહેણી[3] છે રહેણી[4] નહીં તેમાં શું ફળ પાવે જી ? આ રે૦ ૧
કંઠી રે બાંધે કાષ્ટની તાલ મૃદંગ બજાવે જી,
ભેદ ન જાણે ભજનનો જુઠી ભક્તિ ચલાવે જી, આ રે૦ ૨
ભગવાં રે રંગે લુગડાં અંગ ભભૂતિ લગાવે જી,
રંગ ન જાણે અલખનો રૂપ આપનું બનાવે જી, આ રે૦ ૩
ધુણી રે તાપે ધૂપમાં શીષ તિલક લગાવે જી,
હરથી તો હેત કરે નહીં અવધૂત કહાવે જી, આ રે૦ ૪

---

૧ આ ભજન અંતર જ્ઞાન અને આત્મશુદ્ધિ સંબંધી છે. ૨ આ ભજન દુનિયાનું પાખંડ દર્શાવી ખરું બ્રહ્મજ્ઞાન બતાવે છે. ૩ કહેણી=કહેવું તે. ૪ રહેણી=વર્તવું તે, વર્તન.

સર્વેનો નાશ તે જે કરે આપને ભુલી જાવે જી,
કોઈને બાકી તે રાખે નહીં હરને તે નર પાવે જી, આ રે૦ ૫
સુન મહાસુનમાં તે ધામ છે ત્યાં કોઈ વિરલા રે જાવે જી,
પિંડ બ્રહ્માંડ ફોડી કરી સુરતા આધી ચલાવે જી, આ રે૦ ૬
જ્ઞાની રે દાસ અલોપમાં હરથી હેત વધાવે જી,
પ્રેમ રસ નિત્ય પીયે ઘણો મન મગન હોઈ જાવે જી, આ રે૦ ૭

ભજન ૩૬.

કાયા નગરના કોટમાં.[1]

કાયા નગરના કોટમાં જે કોઈ ધ્યાન લગાવે જી,
અંતર ખોજે આપનું સત સ્વામીને પાવે જી, કાયા૦ ૧
પંથ ધર્મ ને જાત્રા પાઠ પૂજા ને પોથી જી,
એ ઝઘડા સંસારના તેમાં જન્મ ગુમાવે જી, કાયા૦ ૨
મરવા રે પહેલાં જે મરે કોઇની ગણુતી ન રાખે જી,
સર્વેનો નાશ નિશ્ચે કરે તે નર જ્ઞાની કહાવે જી. કાયા૦ ૩
એક વિના બીજું જે જુએ તેનો ફોકટ ફેરો જી,
દોઈતા[2] એજ અજ્ઞાનતા એનો પાર ન આવે જી, કાયા૦ ૪
એકજ એક જે કોઇ જુએ બીજું નામ ન જાણે જી,
આપ વિસારે આપને આપો આપ હો જાવે જી, કાયા૦ ૫
પાંચ પચીસ ચોર વશ કરો પૂજા પુસ્તક મેલો જી,
સદ્ગુરૂના પાયે નમો તમને જ્ઞાન બતાવે જી, કાયા૦ ૬
એટલો અર્થ જે નિશ્ચે કરે સોઈ સદ્ગુરૂ અમારો જી,
દાસ જ્ઞાની એમ આપના મનને સમજાવે જી, કાયા૦ ૭

---

૧ આ કાવ્ય દુનિયાના વ્યવહારની જંજાળ મિથ્યા જણાવી બ્રહ્મ સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ દોઈતા (દ્વિતીયા)–બે, હું અને તે.

ભજન ૩૭.

આ રે કળજુગના પ્હોરમાં.[1]

આરે કળજુગના પ્હોરમાં કુડાં થયાં રે સંસારી જી,
હવે રે અમારા સદ્‌ગુરૂ લાજ રાખે અમારી જી, આ રે૦ ૧
કામ ક્રોધ શત્રુ વ્યાપ્યો મોહ મમતા અપારી જી,
ઘણા રે અભિમાન આવીયા સંતો ચાલો વિચારી જી, આ રે૦ ૨
સોહંગ સોહંગ પર ચિત ધરો પેલા આપાને મારી જી,
અખંડ અમર જ્યોત[2] જાગશે તેને લોને સંભારી જી, આ રે૦ ૩
સુન મહાસુનમાં જઈ રહો પાંચ પચીસને મારી જી,
ત્યાં નિર્મળ નૂર દેખશો સુણો સત બ્રહ્મચારી જી, આ રે૦ ૪
ત્યાં તુર વાજે છે ઘણાં ધુમ ધામ છે ભારી જી,
તે ઘર અલખ બિરાજ્યા માનો વાત અમારી જી, આ રે૦ ૫
પ્રેમ પ્યાલા સંતો ચાખીએ મેલ મનનો ઉતારી જી,
અગમ અગોચર ખોજીએ ત્યાં મળે મહધારી[3] જી, આ રે૦ ૬
આવા શબ્દ છે ગોહીલો દાસ જ્ઞાની ઉચ્ચારી જી,
સદ્‌ગુરૂ સાહેબના ચરણ પર નિત્ય જાઉં હું વારી જી, આ રે૦ ૭

ભજન ૩૮.

શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો.[4]

સાધુ સુણો શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો,
કોના પાસે વાત પૂછવા જાશો ? સાધુ૦ ટેક,

---

૧ આ ભજન કામ ક્રોધ મોહ વિગેરે દુર્ગુણ દૂર કરી સમાધિસ્વરૂપ સત્યજ્ઞાન બતાવે છે. ૨ જ્યોત=બ્રહ્મતેજ. ૩ મહધારી=પરમાત્મા. ૪ આ ભજનમાં સમાધિ સંબંધીના શબ્દના અર્થની સમજુતી કરવામાં આવી છે, સમજુતી સ્પષ્ટ અને સરલ હોવાથી, વળી ઘણા ખાસ શબ્દોના અર્થ આગળ ટીકામાં થઈ જવાથી, તેમજ રચનારે ઉપોદ્‌ઘાતમાં સંપૂર્ણ વિવેચન કરેલું હોવાથી આ સ્થળે ફરી અર્થ લખી ટીકા કરી નથી

તરવેણી તો બે ભમરો વચ્ચે જાણો,
તિરખુટી પણ તેનેજ સંતો વખાણો,
તેને સમજી મનમાં ઘણું સુખ માણો, સાધુ૦ ૧
સાધુ તમે અણી રે અગ્રને વિચારો,
તેને અણી નાકની મનમાં તે ધારો,
તેને તમે જાણી મનખો સુધારો, સાધુ૦ ૨
સુરતી તો છે આત્મા તણો પરકાશ,
તરવેણીમાં રાખ્યો છે તેનો તે વાસ,
તે સુરતી તો ઉડીને જાય આકાશ, સાધુ૦ ૩
કહું બંકનાલ તરવેણી માંહ,
કાણું એક વાંકું ને ઝીણું છે ત્યાંહ,
તેમાં થઇને સંત બ્રહ્માંડમાં જાય, સાધુ૦ ૪
જેને તમે સુપનામાં દેખો તે સુરતી,
તેની તો છે તમારા જેવીજ મૂરતી,
તેથી થાશે સિદ્ધિ સાધુ કામ પૂરતી, સાધુ૦ ૫
સુખમણ જેને કહીએ તે નાડી વખાણો,
નાભિથી તે માથાના તાળુમાં જાણો,
તેમાં સૂર આવે ત્યારે સુખ માણો, સાધુ૦ ૬
તેમાં સૂર આવ્યાથી મન થાય સ્થિર,
નાસિકા બેમાં સૂર આવે બરાબર,
ત્યારે બ્હેમ જાય ને સુન થાય તે નર, સાધુ૦ ૭
તમે સુનને મહા અંધકાર રાખો,
મહાસુનને તમે તેવીજ ભાખો,
ત્યાંથી બ્હાર નિકળી અમૃત રસ ચાખો, સાધુ૦ ૮
તાળુ વચે કાણું તે દસમો દ્વાર,
ત્યાં થઇને નિકલશો જ્યારે બહાર,

ત્યારે જોશો અલખ તણો દરબાર, સાધુ૦ ૯
માથાના બે ભાગ છે સાધુ સંભાળો,
આગળના તો ભાગમાં છે અજવાળો,
પાછળ ભાગમાં છે અંધારો નિરાળો, સાધુ૦ ૧૦
જ્યારે ઉંઘ સાધુ તમને રે થાય,
દસમા દ્વારમાં ઝીણું વાદળ છવાય,
ધુમાડો તે આંખોમાં આવી ફેલાય, સાધુ૦ ૧૧
પછી છેક હૃદય કમળ સુધી આવે,
ત્યારે તમને તે ઘડી ઉંઘ જ આવે,
કરી દે બેશુદ્ધ ને તમને ઉંઘાવે, સાધુ૦ ૧૨
જેનું ધ્યાન દસમા દ્વારમાં લાગે,
સુરતી તેમાં રાખીને બેઠા તે જાગે,
તેની ઉંઘ તેના શરીરથી ભાગે, સાધુ૦ ૧૩
સાધુ જેને અનહદ વાજું કહ્યું છે,
માથા વાચે તે વાજું વાગી રહ્યું છે,
તેનું નામ અનહદ નાદ થયું છે, સાધુ૦ ૧૪
કાનને જો બંધ કરે તો સુણાયે,
ભીતર વાજું તરેહ તરેહનું થાયે,
તુર વાજું સુન ઢયા ઠેરે બજાએ, સાધુ૦ ૧૫
અજંપા જાપ તે શ્વાસ વિચારો,
તેના સાથે હરદમ સ્વામીને સંભારો,
તે હું છું એવું તમે ચિત્તમાં ધારો, સાધુ૦ ૧૬
અગમ જેની ગમ નથી કોઈને તે ઘર,
નથી જેનું ઠામ તે જાણો અગોચર,
અંધારાને સુન જાણજો હે ચતુર નર, સાધુ૦ ૧૭
છે અવઘટ ઘાટ એવું મન આણો, ...

જેનું કોઈ ઠામ ઠેકાણું ન જાણો,
તે સુન માંહી જોઈને તેને વખાણો, સાધુ૦ ૧૮
જેવા કાચમાં તમે સામા દેખાઓ,
કયા ઠામ છો કાચમાં તે બતાવો ?
છો બેઠા તમે કયાં મને સમજાવો ? સાધુ૦ ૧૯
શિખર એ તો મસ્તક માથું કપાળ,
મુરશદ એ તો સદ્‌ગુરૂ દાતા દયાળ,
ઇશક એ તો પ્રેમ હરિનો નિહાળ, સાધુ૦ ૨૦
આશક એ તો પ્રેમી ને ભાવી જ જાણો,
સંસારથી થઈ જાય અળગો અજાણો,
તેને તમે ત્યાગી વૈરાગી વખાણો, સાધુ૦ ૨૧
આત્મા એ તો ચેતન બ્રહ્મ સ્વરૂપ,
સાક્ષી રૂપ સર્વેનો જાણ અરૂપ,
રાજાઓનો રાજા ને ભૂપનો ભૂપ, સાધુ૦ ૨૨
રામ એને જાણો જે સૌમાં રમે છે,
જેને સર્વે લોક તે નિત્ય નમે છે,
નિરંજન નામ તે સૌને ગમે છે, સાધુ૦ ૨૩
બીજાં એવાં આવ્યાં છે જેટલાં નામ,
હરિ ગિરધારી ને વિઠ્ઠલશ્યામ.
અલખ ને શિવ ને સ્વામી તમામ, સાધુ૦ ૨૪
તે સર્વેને અલખ નિરંજન ધારો,
તે છે એક સવનો માલીક વિચારો,
તેને શ્વાસોશ્વાસ તે ઘટમાં સંભારો, સાધુ૦ ૨૫
મરવું એ તો મનના સૌ વ્હેમને મૂકી,
સર્વે જ્ઞાન ઇંદ્રિ તણું ભાન ચુકી,
થાય સુન શરીરને દે સર્વે ફૂંકી, સાધુ૦ ૨૬

જીવે એ તો ઘટ માંહી ચેતન થાય,
પોતાનું તે સ્વરૂપ પોતાને દેખાય,
સુરતી સાથે જ્યાં ધારે ત્યાં જાય, સાધુ૦ ૨૭
તમને પાંચ જ્ઞાન ઇંદ્રિ હું બતાવું,
આંખો નાક કાન ને જીભ્યા સુણાવું,
શરીરની ખાલ છે તે સમજાવું, સાધુ૦ ૨૮
બીજી પાંચ કિર્મ ઇંદ્રિ તમે જાણો,
જીભ્યા હાથ પગ અને ઇંદ્રિ પ્રમાણો,
પછી મળદ્વાર તમે મન આણો, સાધુ૦ ૨૯
યકીન છે નિશ્ચય સમજો બરાબર,
સર્વે સિદ્ધિ થાય છે સંતોને તે ઘર,
તેના ત્રણ પ્રકાર સમજોને ચાતર, સાધુ૦ ૩૦
પહેલો જોવો દેખીને સમજે પિતાને,
બીજો લોકના કહેવાથી બાપ તે માને,
ત્રિજો ખરો બાપજ માતા જે જાણે, સાધુ૦ ૩૧
જે માતાનો નિશ્ચય તે દૃઢ જાણો,
બીજા બેમાં શક છે તમે મન આણો,
માતાને છે નિશ્ચય ને બાળક અજાણો, સાધુ૦ ૩૨
ગઝલમાં જે આવ્યો છે પુલનો ઉચ્ચાર,[1]
તે તો બંકનાળથી દસમો દ્વાર,
સમાધિની વાત તે કરી લો વિચાર, સાધુ૦ ૩૩
નિરંજન તે જેને નથી કાંઈ અંજન,
છે બેએબ[2] પાક ને નિર્મળ નિરંજન,
તેને સર્વે શીષ નમાવો હરિજન, સાધુ૦ ૩૪

---

1 પુલ=નદી ઉપર પુલ બાંધે છે તે, એટલે આ ઠેકાણે [illegible]

અલખ કોઈના સમજ્યામાં આવે નહીં તે,
છે વસ્તુ પણ કોઈના જેવી નહીં તે,
જે છે સર્વે સત્તા ને શક્તિ સહિત તે, સાધુ૦ ૩૫
જ્ઞાની પાંચ પચીસ ચોર નામ જેનાં,
તે છે પંચ ભૂત પચીસ ગુણ તેના,
જૂદાં જૂદાં નામ છે શાસ્ત્રમાં એનાં, સાધુ૦ ૩૬

ભજન ૩૯.

કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ.[1]

સાધુ જે કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ,
તેણે જોગ સિદ્ધિ ખરેખરી સાધી, સાધુ૦ ટેક.
જ્યારે સ્વર સુખમણની નાસિકા ચાલે,
અગર તત્વ અગ્નિ ચાર આંગળ જો હાલે,
તે હોય સૂર્યના ઘરમાં તેને સંભાળે, સાધુ૦ ૧
તે વારે તો નાભિથી ખેંચીને શ્વાસા,
લાવે ઠેઠ બ્રહ્માંડમાં રાખી આશા,
પછી બંધ રાખે ત્યાં દેખે તમાશા, સાધુ૦ ૨
કરે બંધ શરીરના નવ દરવાજા,
વાગે બ્રહ્માંડમાં અનહદ વાજા,
સુરતી સાધી બેસે સ્થિર થઈને રાજા, સાધુ૦ ૩
જ્યારે શ્વાસ એનો ઘણો તે રૂંધાયે,
ત્યારે થોડો થોડો તે છોડે કળાએ,
ઘણા ધીરે શ્વાસને મુકે કે જાયે, સાધુ૦ ૪
અગર શ્વાસ જલદીથી જોરથી છોડે,
વધે પેટ એનું એ છે તેમાં ખોડે,

[1] ક્રિયાની વિધિ સાથે કષ્ટ સમાધિની સમજણ આપવામાં આવી છે.

ધગજ અમારો શ્યામ તો રેન મહું
એવી એક વેદે કરી ન તજ કીધે, ૧૨. સ.પુ૦ ૫
માટે ધુન આવે કે એમ ન દીધે,
એવી રીતે મારે ને એમ ન દીધે,
કેવી રીતે નિત્ય કરે મહાપદ[1] દીધે,
તે તેમા મહિનત ઠરાવી તે કરો, સ.પુ૦ ૬
એવી મન કેરી ઠરાવ પ્રિતમના કે,
તે મને આધાર થયો કે.ટે. ખરે,
નામ આધાર દુખ કે ખોટ આવે, સ.પુ૦ ૭
તેથ્ય આધાર જગ તે એક ઠરાવે,
અમાર કે.ટે. પૈ ભરી ઘણું મારે,
સરિતામાં આવે તેને વારી મારે, સ.પુ૦ ૮
કદી કેમ સુખ ભરે તેનું ભરે,
જીવન આધાર પ્રાપ્તિ મહિનત લાવે,
તેના ફેરવા કેટી ફેરવ મહિનત લાવે,[2] સ.પુ૦ ૯
પાકે[3] પેટ તેનું તે મહા દુખ પાવે,
એવી તે જે પાપ તે કઈ કારણ થાય,
ન પાપ તે દુખ તેને નવ થાય, સ.પુ૦ ૧૦
નહિ એક સરિતામાં તે તતબાય,
ઘણું દહાડા એવી રીતે વહે સાધિ,
એવી ઓખ તરવને ન.પુ મનાવિ, સ.પુ૦ ૧૧
એક વાટે ગનને કરમે દીઠે,
તેથી તમને દેખાડી ઓળખ દેખાડે,
ઘણું નર પરભાર થાકે તે મારી, સ.પુ૦ ૧૨

---

૧ મહાપદ=મોક્ષ. ૨ લાવે=આવે. ૩ પાકે=દુખ નથી લાગ
કદન કરવા તેમ જે મન કે પાપન કરવા કરિયાન ક.ક.

સુરત સખી સુખમણ સેજમાં આવે,
આપણું[1] તે સ્વરૂપ સર્વે સુઝાવે,
પછી તમને પ્રેમ લહેર ચડી આવે, અગમ૦ ૨
સુરતીને તે સુન ઘર માંહે પહોંચાવે,
ત્યાંથી અંતર જઈને ચડાવે,
પછી તમે પિંડ બ્રહ્માંડ ફોડી ચાલો, અગમ૦ ૩
ગગન ગઢ ઉપર મેદાન ભાળો,
ત્યાંથી તમે વેકુંઠમાં જઈને મ્હાલો,
ત્યાંથી આગળ આવશે અલખનું ધામ, અગમ૦ ૪
મહા તેજ દેખો અપાર તે ઠામ,
સંત શુર પુરુષોની બહુ ધુમ ધામ,
ત્યાં તમને અલખનું દર્શન થાશે, અગમ૦ ૫
પછી બધું દુઃખ તમારૂં જ જાશે,
કહી છે આ વિનંતી જ્ઞાની દાસે, અગમ૦ ૬

ભજન ૪૧.

પ્રેમરસ પીઓને.[2]

પ્રેમરસ પીઓને રે સંતો ભાઈ,
તે પીને સુખની કરી લો કમાઈ, પ્રેમરસ૦ ટેક.
પ્રેમ તમને મહાપદને પહોંચાડે,
અલખ કેરૂં નૂર તે તમને દેખાડે,
અજ્ઞાન અંધકાર તમારૂં તે ટાળે,
પ્રેમ થકી તરવેણી ધ્યાન ધરાવે, પ્રેમરસ૦ ૧
ગુરૂ કેરૂં સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લાવે,
એકાગ્ર થઈને આપો ભુલી જાઓ, પ્રેમરસ૦ ૨

---

૧ આપણું=આપણાપણું. ૨ સમાધિ સારૂ પ્રેમરસ વિષે ભજન છે.

એવું દેખો તત્વેશુંમાં સ્વરૂપ,
બીજું કાંઈ ધારો ન છતાં છે ધુપ,
તેના ગુણ ઉપર કૃપા તે ઉતારો, પ્રેમરસ૦ ૧૦
તેથી તમને લાભ ઘણુંએક થાશે,
થાશે સુખ, કર્મ તમારાં ખપાશે,[1] પ્રેમરસ૦ ૧૧
સુરતી બ્હારથી વાળી અંતર દેખો,
સ્વરૂપ અંતર તમે લીન થાશો,
ત્યારે એક હરિ મનમોજ થાશે, પ્રેમરસ૦ ૧૨
એ અર્થે છે સૂક્ષ્મ સંકેત કરો,
નથી કશું એમાં વળી મહત્વશે,
તત્વેશુમાં જ્યાં નિરંજન મિલશે,
એવી રીતે લીન કરક તે કરે, પ્રેમરસ૦ ૧૩
અહો ભુલી પોતાપણું એ સમજે,
ત્યારે જ્ઞાની સ્વામીનું દર્શન કરે, પ્રેમરસ૦ ૧૪

ભજન ૯૯.

ધ્યાન કરો આત્માનું.[2]

આત્મતણી ધ્યાન કરો આત્માનું,
બીજું સર્વે મિથ્યા છે બાકી બધું, આત્મતણી૦ ટેક.
સુરતી બ્હારથી વાળી લાવી આ ઘટમાં,
જુઓ આત્માને આ દેહના ઘુંઘટમાં,
તેને એક ચેતન કરે છે આ મઠમાં,[3]
તમે તો આ ઘટ[4] કોઈને ન બેશે, આત્મતણી૦ ૧

---

૧ કર્મ તમારાં ખપાશે=તમારાં પાપ દૂર થશે. ૨ આ ભજન [illegible] ૩ મઠમાં=દેહરૂપ મઠમાં. ૪ ઘટ=દેહરૂપ [illegible].

દશવેણીમાં દમરનો સાર સુણાશે,
પછી બીજું વાદ્ય તે પ્રગટ થાશે,
ઢોલ મૃદંગ ને તાલ બજાશે,
ઘણા પ્રકારનાં વાદ્ય ત્યાં વાગે,
સર્વે બ્રહ્મ સુણીને ત્યાં ચિત્ત લાગે, સ.ગુ. ૫
પછી ત્યાંથી ચાલો સાધુ તમે આગે,
તે વચમાં છે એક શબ્દ ન્યારો, સ.ગુ. ૬
તેમાં તમે સુરતીને બાંધો તાર,
થશો તમે લીન તેનામાં તે વાર,
પછી બીજું વાદ્ય સર્વે બંધ થાશે, સ.ગુ. ૭
રણુંકાર એકલો તમને સુણાશે,
તેના ચાલે સુરતી શિખર ગઢ ચઢશે,
પછી રણુંકાર વાદ્યું બંધ થાશે, સ.ગુ. ૮
સુરતી શૂન મંડળમાં જઈને સમાશે,
પછી તમને એકલું [illegible] દેખાશે,
પછી તમને આવશે [illegible] [illegible], સ.ગુ. ૯
ત્યાંથી તમે [illegible] [illegible],
ત્યારે તમે [illegible] [illegible] [illegible],
તે પણ સાધુ [illegible] સમાધિ પે [illegible], સ.ગુ. ૧૦
તેમાં [illegible] [illegible] ને [illegible] પે [illegible]
તે મર્મ છે [illegible] સુજાણ,
સાધુ તમને જ્ઞાનીએ [illegible] [illegible], સ.ગુ. ૧૧
તેમાં તમે [illegible] એ [illegible] [illegible],
નિશ્ચે [illegible] [illegible] તમે સાધુ [illegible], સ.ગુ. ૧૨

નથી સત્ય, કુડ રહ્યુ વર્તાઈ, કળજુગ૦ ૩
મુખથી બોલે ધર્મની વાતો બરાબર,
નથી વિશ્વાસ તો ધર્મના ઉપર,
જીભ્યા[1] ભજનની ને મન તો કસાઈ, કળજુગ૦ ૪
મહા કુડ કપટ ઠગી[2] વર્તાણી,
નથી બીક ઈશ્વરની કંઈ મન આણી,
સમજતો નથી પાપ તો કોઈ ભાઈ, કળજુગ૦ ૫
હવે જેવું મનમાં આવે તે કરે છે,
ઠગી અને કુડથી પેટ ભરે છે,
દયા તો છે કહેવાની, મનમાં ઠગાઈ, કળજુગ૦ ૬
હવે હેત માયા નથી કોઈના મનમાં,
કપટ છળ ભેદ છે સૌના તનમાં,
મુખ પર મીઠાઈ મનમાં કડવાઈ, કળજુગ૦ ૭
હવે ધર્મનું નામ માત્ર રહ્યુ છે,
અંતરમાંથી આંધળું લોક થયું છે.
દેખાની તો સર્વેની આંખો મુઝાઈ, કળજુગ૦ ૮
મોટા લોક તો થયા મહા અભિમાની,
ભજન ભાવની નથી ત્યાં તો નિશાની.
રહ્યુ નામકર્મ[3] છે મનમાં સમાઈ, કળજુગ૦ ૯
ભક્તો અને સાધુને ભિક્ષુક જાણે,
જ્ઞાની અને ભાવીને તુચ્છ પ્રમાણે,[4]
કરે જ્ઞાન ભેખ તણી હલકાઈ, કળજુગ૦ ૧૦
સાધુ તમે એવાની પાસે ન જાશો,
એવાને તો મળવાથી ધર્મ ગમાશો,

---

૧ જીભ્યા (જીહ્વા)=જીભ. ૨ ઠગી=ઠગાઈ. ૩ નામકર્મ=પોતાના નામની ખાતર દાન કરવું તે. ૪ પ્રમાણે=ગણે, જાણે.

સખે પ્રેમ પ્રીત સાધુ પર સવાઈ, કવ્વાલુમ૦ ૧૯
જ્ઞાની દેરી વાણીને સાંભળી સંતો,
મનમાં ઘણા ભાવથી સત્ય જ માનો,
ન માનો તો જોજો તમે અજમાઈ, કવ્વાલુમ૦ ૨૦

ભજન ૪૯.

માયાના લોભી ન થાઓ.[1]

સાધુ તમે માયાના લોભી ન થાઓ, સા.ધુ૦ ટેક.
ફકીરીમાં જેવું બને તે નિભાવો.
માયા તમને ભજન થકી દૂર રાખે,
માયા તણા લોભ થકી જુઠ ભાખે, સાધુ૦ ૧
માયામાં છે ઘણી રે ઘણાં દુઃખાઓ,[2]
માયાવાળા લોકો તો છે સૌ મજુર,
માયા ફેરે ભટકે ને ભજનથી દૂર, સા.ધુ૦ ૨
તમે કદી માયાના ફેરે ન જાઓ,
માયાના તે લોભમાં ધર્મને મૂકે,
કરે કુડ કપટ ને વચનથી ચૂકે,
મનમાં રાખે માયાના નિશ દિન જાવો, સાધુ૦ ૩
એના મનમાં પ્રેમ હરિનો ન આવે,
પૈસો કદી જાય તો ધ્યાન ન લાવે, સાધુ૦ ૪
માયા લીધે કુકર્મ કરે તે બનાવો,
કૃપણ[3] હોય માયાનો લોભી ધુતારો,
એનો ભવ બગડે ને થાય નઠારો, સાધુ૦ ૫
છેવટ એનો નરકમાં હોય ઠરાવો,

---

૧ માયાનો ત્યાગ કરવા સંબંધી આ ભજન છે. ૨ દુઃખાઓ=દુ-
ઃખો, સંકટ. ૩ કૃપણ=કંજુસ, ધન જ્યાં ધન ન ખાય તે.

બ્રહ્મજ્ઞાન અમૃત રસ નવ ચાખે,
સદા મોંથી ખોટી કરે બકવાઓ,   સાધુ૦ ૧૪
જ્ઞાની નિત્ય સાહેબનું નામ સંભારો,
માયાને તો મનમાંથી બિલકુલ વિસારો,
ત્યારે મનમાં આવશે ભક્તિના ભાવો, સાધુ૦ ૧૫

ભજન ૫૦.

નામ નિરંજન ભજ લો[1]

સંતો તુમ નામ નિરંજન ભજ લો.
જો હૈ સબકા માલક એક સમજ લો.   સંતો૦ ટેક.

---

[1] આ ભજન પરમાત્મા સચ્ચિદાનંદ [illegible] નિરંજન નિરાકારની સ્થિતિ સમજાવે છે અને તેના આધાર [illegible] નિરામ- લોકને અનુસરતો છે: તે શ્લોક [illegible], निर्विकल्पात्मकम् ॥ न भूमिर्न तोयं न तेजो न वायुः । न खं नेन्द्रियं वा न तेषां समूहः । अनैकान्तिकत्वात्सुषुप्त्येकसिद्धस्तदेकोऽवशिष्टः शिव केवलोऽहम् ॥ न वर्णा न वर्णाश्रमाचारधर्मा । न मे धारणाध्यानयोगादयोऽपि । अनात्माश्रयाहंममाध्यासहानात् । तदेको० ॥ न माता पिता वा न देवा न लोकाः । न वेदा न यज्ञा न तीर्थं ब्रुवन्ति । सुषुप्तौ निरस्तातिशून्यात्मकत्वात् । तदेको० ॥ न सांख्यं न शैवं न तत्पाञ्चरात्रं । न जैनं न मीमांसकादेर्मतं वा । विशिष्टानुभूत्या विशुद्धात्मकत्वात् । तदेको० ॥ न शुक्लं न कृष्णं न रक्तं न पीतं । न पीनं न कुब्जं न ह्रस्वं न दीर्घम् । अरूपं तथा ज्योतिराकारकत्वात् । तदेको० ॥ न जाग्रन्न मे स्वप्नको वा सुषुप्तिः । न विश्वो न वा तैजसः प्राज्ञको वा । अविद्यात्मकत्वात्त्रयाणां तुरीयम् । तदेको० ॥ न शास्ता न शास्त्रं न शिष्यो न शिक्षा । न च त्वं न चाहं न चायं प्रपंचः । स्वरूपावबोधाद्विकल्पासहिष्णुः । तदेको० ॥ न चोर्ध्वं न चाधो न चान्तर्न बाह्यं । न मध्यं न तिर्यङ् न पूर्वा परदिक् । वियद्व्यापकत्वादखण्डैकरूपः । तदेको० ॥ अपि व्यापकत्वाद्धितत्त्वा-

નહીં ઉમરા કોઈ અગ્ના ન [illegible]રી,[1]
નહીં ઉંચા નીચા ન હલકા ન ભારી.
ખુદા હૈ બેમીસલ,[2] નહીં હૈ નર નારી — સંતો૦ ૫
ન ખાવે ન પીવે ન આરામ ન કરે,
ન રોવે ન [illegible] ન હસે ન રોવે
ન બેઠા ન ઉઠતા ન ન્હાવે ન ધોવે — સંતો૦ ૬
ન કાળા ન પીળા ન લાલ [illegible]
ન [illegible] ન [illegible] ન [illegible]
[illegible]
ન [illegible] ન પીવે ન [illegible]
ન [illegible] ન [illegible] ન [illegible]
ન [illegible] ન [illegible] ન [illegible] — સંતો૦ [illegible]
ન [illegible]
નહીં [illegible] કોઈ [illegible],
નહીં [illegible] કોઈ [illegible]
[illegible]
ન [illegible]
ન [illegible] — સંતો૦ ૧૦
ન કાદમ[7] ન [illegible] ન [illegible] હૈ ખુદા,
ખુદા હૈ સબકા હાકમ મદદગાર હૈ ખુદા,
ખુદા સબકા [illegible] કરતાર હૈ ખુદા, — સંતો૦ ૧૧
ન પેદા હુવા હૈ ખુદા રબ[8] કોઈ કાળ,

---

૧ [illegible]=[illegible]. ૨ બેમીસલ=અદ્વિતીય, જેના બરાબર બીજો નથી એવો. ૩ [illegible]=[illegible]. ૪ [illegible]. ૫ [illegible]=આરામ [illegible]. ૬ [illegible] ([illegible])=આરામ લેવાનું સ્થાન. ૭ કાદમ (કદીમ)=[illegible]. ૮ રબ=પરમેશ્વર.

ન ઘટતા ન બડતા ન ઉસકો જ્વાલ,[1]
જ્હો હેગા હમેશા સદા એક હાલ, સંતો૦ ૧૨
જેની જાત ઉમકી હમેશાં હે કાયમ,
[illegible] એની હમેશા હે દાયમ,[3]
[illegible] હે [illegible] પર આપ કરદમ, સંતો૦ ૧૩
[illegible] ન [illegible] હે,
[illegible] ન [illegible] હે,
[illegible] હે, સંતો૦ ૧૪
[illegible] હે બિન આમ [illegible],
[illegible] બિન [illegible],
[illegible], સંતો૦ ૧૫
[illegible]
[illegible]
[illegible] શાહ હે, સંતો૦ ૧૬
[illegible] આવે,
[illegible],
[illegible] ન આવે, સંતો૦ ૧૭
[illegible],
[illegible] હો,
[illegible] હે [illegible], સંતો૦ ૧૮

[illegible] ૩ ૨૨ આ[illegible] ત્યારે કમાલ [illegible] ૨ કિયાર[illegible] ૫ હજ્તેલ=આદિ [illegible] = લાચારી. ૮ આવતરે [illegible] નહીં [illegible]

ગુરૂ તેરે દિલમેં કરે જ્ઞાન પેદા,
સમજનેમેં આવે તુજે એક ઉસકા,
યે જ્ઞાની સમજ્યા કે કેદ નહીં સકતા, સંતો૦ ૧૯

ભજન ૫૧.

મૈં હું ગરીબ બિચારા.[1]

માલક મેરે મૈં હૂં ગરીબ બિચારા,
પામર જીવ લાચાર બેચારા, માલક૦ ટે૦
માલક મૈં હું મૂઢ ઔર મહા અજ્ઞાની
જુઠા ઔર લોભી મહા અભિમાની,
મહા દુષ્ટ પાપી કર્યા નઠારા, માલક૦ ૧
સદા મૈંને માયાકા ધ્યાન હું ધરતા,
પ્રપંચ ઔર જુઠ કપટ બહોત કરતા,
તુજે ભૂલ બેમુખ[2] હુવા તુજને ન્યારા, માલક૦ ૨
મૂરખતાસેં[3] જીવ ઘણેરે દુખાયા,
દયા ઔર ડર કછુ મનમેં ન લાયા,
હવે બહોત મૈં રોકે તુજકો પુકારા, માલક૦ ૩
મૈં હું તેરા ચેરા ગુન્હેગાર ભારી,
હુવા નાસ્તીક[4] હું મૈં અધિકારી,
તું છોડે તો આશા હૈ નહીં અપારા, માલક૦ ૪
તેરે પાસ મંગતા હું હોકર અનાથ,
મુજે મોક્ષ દે તું પકડ મેરા હાથ,
તેરે બિના કોઈ બચ્યો નહીં હારા, માલક૦ ૫

---

૧ આ ભજનમાં કહેલા પાપોના પશ્ચાત્તાપ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ બેમુખ=અવળું મોઢું કરવું તે, બેદરકાર. ૩ મૂરખતા=મૂરખાઈ. ૪ નાસ્તીક=નાસ્તિક.

જગતમેં કોઈ નહીં અબ હે મેરા,
સબકો છોડ પલ્લા[1] મેં પકડા હે તેરા,
ફરીઆદી હું લાયા તેરે દરબારા, માલક૦ ૬
દયા મુજ પર કરકે અય દીનદયાલ,[2]
ગુન્હા માફ કર મેરે નાથ કૃપાલ,
તું હે પાપીઓકા ભી તારણહારા,[3] માલક૦ ૭
તું હે દીનદયાલ સબકા દાતારી,
મેં દુષ્ટ પાપી ઓર તેરા ભિખારી,
આયા દાસકા દાસ અબ તેરે દ્વારા,[4] માલક૦ ૮
દયા મુજપર કરકે તું કર મ્હેરબાની,
છુડાવ પાપસેં મુજકે કર તેરા ધ્યાની,
તેરે હાથમેં હે નહીં મેરા ચારા,[5] માલક૦ ૯
મુજે જ્ઞાન દેકર તું અબ કર દે જ્ઞાની,
તુજે સબમેં દેખું મેં અંતરજામી,
યે કરતા સદા દીન[6] જ્ઞાની પોકારા, માલક૦ ૧૦

ભજન ૫૨.

મેં તો સબસેં બૂરા હું નકારા.[7]

માલક મેં તો સબસેં બૂરા હું નકારા,
મહા પાપ મેંને કીયે હેં અપારા, માલક૦ ટેક.
કભી મેરે મનમેં તેરા ભાવ હોતા,

---

૧ પલ્લા=છેડો, અર્થાત્ શરણ. ૨ દીનદયાલ=ગરીબ ઉપર દયા કરનાર. ૩ તારણહારા=તારવાવાળો. ૪ દ્વારા=બારણે, દરબારમાં. ૫ ચારા=ઇલાજ. ૬ દીન=ગરીબ. ૭ આ ભજનમાં કરેલાં પાપોના પશ્ચાત્તાપ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

જો ડરતા તો રોતા મૈં કર આહ નારા,[1] માલક૦
બૂરેમૈં બૂરા સબસેં મૈં હું અય માલક,
મેરે પાપકો મૈં કહું તુજસેં કહાં તક ?
મહા પાપી પ્રપંચી જુઠા ઠગારા, માલક૦
સદા લોભ મોહ માયાકે ખાતર,
કીયે કામ ક્રોધ કપટ સબમેં મીલકર,
કીયે ઢોંગ પાખંડ પ્રપંચ અપારા, માલક૦
કપટ મેરે મનમેં ઘણા મૈંને રાખા,
ઠગે લોક મૈંને મહા જુઠ ભાખા,
કીયે ઢોંગ મૈંને જગતમેં અપારા, માલક૦
ગુન્હા માફ કર મેરે સારે અય માલક,
રહુંગા મૈં પાપ પ્રપંચમેં કહાં તક ?
કે અબ મૈંને છેવટમેં તુજકો પોકારા, માલક૦
કે અબ પલ્લા તેરા મૈં પકડા આકે,
તેરે બિન કહું દુસરે કીસકો જાકે ?
કીયા મૈંને અબ તો હે સબસેં કિનારા,[2] માલક૦
તુંહી માફ કર દે ગુન્હા મેરે સારે,
રેહમ[3] કર મેરે પર તું અય મેરે પ્યારે,
મૈં ચાકર હું તેરા તું ઠાકર હમારા, માલક૦
કભી અબ ન છોડું મૈં તુજકો જરાભર,
રખું મેરે મનમેં તુજે મૈં છુપાકર,
બતાયા હે જ્ઞાનીને મુજકો ઈસારા, માલક૦

---

૧ આહ નારા=પોકાર કરી રડવું તે, અતિ રૂદન. ૨ ન્િના...
આરો છેડો; કીયા મૈંને અબ તો હે સબસેં કિનારા=હવે હું ...
એક બાજુએ આવ્યો છું. ૩ રેહમ=દયા.

ભજન ૫૩.

માલક સબમેં તું હે.[1]

માલક સબમેં તું હે ઓર સબ કુછ તુંહી તું,
સીવા[2] તેરે દુજા નહી કુછ ના મેં હું, માલક૦
તું અવ્વલ તું આખર તું અંદર તું બાતન,[3]
તું ચંદ તું સુરજ તું તારે તું દરપન,
તું ગેસુ[4] તું મુખડા તું આંખે તું અંજન, માલક૦
તું બેરંગ તું એહમદ તું આદમ તું હવા,[5]
તું ચાકર તું સેવક તું બંદા તું મવલા,
તું ગુલદાન[6] તું ગુંચા[7] તું બુલબુલ તું ભમરા, માલક૦ ૨
તું આશક તું માશુક તું નાલે[8] અદા[9] તું,
તું ઇશ્ક ઓર મહોબત હે ઓર દિલરૂબા[10] તું,
તું હે નૂર સાયા[11] તું શાહો ગદા[12] તું,
તું દોલત તું દાતા ગની[13] બેનવા[14] તું, માલક૦ ૩
તું ખાદમ[15] તું ચેલા ગુરૂ પેશવા[16] તું,
તું મીસકીન[17] ફુકરા[18] તું ઓર બેનવા તું,
તું દીવા તું મશાલ તુંહી ધુપ સાયા, માલક૦ ૪

---

૧ આ ભજનમાં પરમેશ્વરની સાકાર સ્થિતિ વર્ણવી સ્તુતિ કરી છે, તેનો ભાવ નીચેના શ્લોકને મળતો છે:—ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ । ત્વમેવ બંધુશ્ચ સખા ત્વમેવ । ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ । ત્વમેવ સર્વં મમ દેવદેવ ॥ ૨ સીવા=સિવાય. ૩ બાતન=છાનો. ૪ ગેસુ=વાળ. ૫ હવા=આદમની સ્ત્રી. ૬ ગુલદાન=બાગ. ૭ ગુંચા=ફૂલનો ગુચ્છ. ૮ નાલે=વાણી, દાદખાહ. ૯ અદા=ચાળા. ૧૦ દિલરૂબા=દિલને ખેંચનાર, મોહિની. ૧૧ સાયા=છાયા. ૧૨ ગદા=ફકીર. ૧૩ ગની=દાતાર ઉદાર, ધની માણસ. ૧૪ બેનવા=નિર્ધન. ૧૫ ખાદમ=નોકર. ૧૬ પેશવા=અગ્રેસર. ૧૭ મીસકીન=ગરીબ. ૧૮ ફુકરા=ફકીર.

ભજન ૫૬.

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે.[1]

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે તેથી થશે મોક્ષ તમારો જી,
ભજન કરી આ ભવ તારો રે આત્માનો ખોજ નિકાલો જી. ટે૦
અગમથી આત્મા આવીયો રે પ્રકટ થયો પ્રકાશ,
અનેક સ્વરૂપ બનાવીયાં કહીં સ્વામી થયો કહીં દાસ, હરિ૦ ૧
જેવો બને બહુરૂપીઓ રે સ્વાંગ[2] બનાવી અનેક,
અંતરમાંથી જો ઓળખો તો આખર એકનો એક, હરિ૦ ૨
ખાંડની કંદોઇ હાટની માંહે કંઈ કંઈ વસ્તુ કરે જ,
નામ ધરે તેનાં જૂદાં જૂદાં પણ ખાંડ તો એકજ છે જ, હરિ૦ ૩
ઘહુંને દળીને મેદો કરે તેના અનેક પદાર્થો થાય,
રૂપ ભાસે તેનાં જૂદાં જૂદાં પણ ઘહું તો એકજ કહેવાય, હરિ૦ ૪
જ્ઞાની જો હોય તો પારખે રે સર્વને પોતાની જાત,
બુંદ સમુદ્રમાં જઈ મળી તેની ન રહે જાત કે ભાત, હરિ૦ ૫
પૃથ્વી પવન જળ તેજની રે ક્યાંથી થઈ પેદાશ!
સર્વે પદાર્થો એક છે તમે નિશ્ચે રાખો વિશ્વાસ, હરિ૦ ૬
બ્રહ્મથી અગ્નિ પ્રકટ થઇ રે અગ્નિથી વાયુ કરીજ,
વાયુથી પાણી સમારીયો પછી પાણી પર પૃથ્વી બનીજ, હરિ૦ ૭
ચારે પદાર્થો બની કરી રે ઘડીયો માણસનો ઘાટ,
ત્યાર પછી આત્મારામ[3] બેઠો રે રાજા થઈ તેમાં પાટ, હરિ૦ ૮
સકલ સૃષ્ટિ એક છે રે અજ્ઞાને જૂદી દેખાય,
વૃષ્ટિની[4] બુંદો જૂદી જૂદી સર્વે સમુદરીએ એક થાય, હરિ૦ ૯

---

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાન સબંધી છે અને સર્વ વસ્તુ જો કે જુદા જુદા રૂપમાં જણાય છે પણ તત્વ જોતાં તે એકજ છે એ સમજાવે છે. ૨ સ્વાંગ = પોતાનાં સ્વરૂપ. ૩ આત્મારામ = આત્મા; ઈશ. ૪ વૃષ્ટિ = વરસાદ.

...ે કેપ્યુ છે. તે શુરૂ સમજાવે,
...ડી બધા એમ તમારો ને જાયે. સાધુ૦ ૩
...છી આત્મજ્ઞાન તમને તે થાશે,
... એવો હરીને તમારીજ પાસ,
...રીરંગ મનમાં તમારા બસાવે. સાધુ૦ ૪
...ડી રંગ લાગે છે કુઇ ગુરૂએ,
...દી બીખ માગે કે ભજવ ... એ,
...ાની એ તે થાય છે જ્ઞાન ... સાધુ૦ ૫

ભજન ૬૮.

ખોજ હરીનું કરોને.[1]

...ાધુ તમે ખોજ હરીનું કરોને,
... સમજીને નિશદિન ધ્યાન ધરોને. સાધુ૦ ટે.
...કેકે તો ચાલે છે ગાડરીઆ પ્રવાહે,[2]
...હરી શું છે એની સમજણ ન ... ,
...અંધારામાં ભટકીને જનમ ગુમાવે, સાધુ૦ ૧
શુરૂને તે પુછીને નિશ્ચે કરો તુમ,
પછી એનું અંતરમાં ધ્યાન ધરો તુમ,
ત્યારે તમને ઓળખાશે પોતાનો આતમ, સાધુ૦ ૨
શુરૂ વીના જ્ઞાન કોઈને નવ થાયે,
ભ્રમણામાં ભટકે ને મનમાં મુઝાયે,
વગર જ્ઞાન મુક્તિ એની કેમ થાયે ? સાધુ૦ ૩
જ્ઞાની તમે શુરૂના ચરણ[3] નિત્ય સેવો,

---

1 ઈશ્વરની ભક્તિ કરવા સબંધી ભજન છે. 2 ગાડરીઆ પ્રવાહે=...ના ટોળાની માફક. 3 ચરણ=પગ.

:વ ખજાના કામ નહીં આવે માલકી દરઘામેં[1],
મદ્ર તુજકો લેને આવે ઘડી ન જાવે ટલ; સમજ૦ ૨
કુછ તુજકો કરના હોવે કર લે આજ ઘડીમેં.
ક કાયાકા નહીં ભરોસા આજ પડે કે કલ! સમજ૦ ૩
ઘસે નેકી[2] સુખસે નેકી ચઢેંગે નેકી કર જા,
સોદા તો સુકૃત હે મીલતા જબલક હે હલચલ: સમજ૦ ૪
ાની તુમ દુનિયામેં આકે કુછ તો સુરત સમાલો.
રત બે ચુક બાજી હારા નીકલ ગઇ ઓહો પલ: સમજ૦ ૫

ભજન સંગ્રહ સમાપ્ત.

---

૧ દરઘા=દરબાર. ૨ નેકી=સારાં કામ, પુન્ય.

સુખભર્યું જઈ પોઢી રે આનંદથી મહા સુનમાં, વ્હાલે૦ ૪
હરખે હાસ્વર ભેટ્યા રે દુઃખ મારી દૂર થઈ,
અતિ આનંદ પામી રે વ્હાલાજીના દર્શનમાં, વ્હાલે૦ ૫
રંગરસિયાની સાથે રે પ્રેમથી હું રંગ રમી,
પ્રીતમજીને જોયા રે જ્ઞાનીએ દિલ દર્પણમાં, વ્હાલે૦ ૬

વિવેચનઃ[1]—વ્હાલે યાને પ્યારે. વાંસલી યાને બાંસરી. મોટી ગાઢ યાને આદર કે ગઢ. રળીયામણા યાને ખુશગવાર, મનોહર અત્યંત. પ્રેઢ યાને ફેંસીગામ ફેંસલા. વ્યાકુળ યાને દીવાનાપન. સાહેલીઓ યાને સાથ રહેનારી સખીઓ: નારકે, મનકે, દવાસુકે, અનાસકે, અવાસ એક વ્યાખ્યાન. રસિયા યાને આશક, રાગોને મહોબત ધરનારા. સખી યાને સર્વ સુંદર કુદરત. વન યાને સુનસાન જંગલ, વેરાન, જ્યાં મદદ્વીપન, બેખુદી. પાનબીડા યાને નાજુક, લતીફ, દેહ સહિત આશકી દે. રંગ યાને મકાન. નગારાં યાને નક્કારેહ, ગેબન, સુંદર આવાજ સદામે સરંગ. વાજીંત્ર યાને સાજ, બાજે. વીણા યાને બીન. ધુન યાને આવાજ જમાનાના તમામનેહ. કલામજોયા યાને પિયુ. સંત આશકી દે. સેજ યાને

1. મુસલમાન લોકો આદિ અંબિર,ચાચરસની કવિતાઓનો અર્થ સમજી શકતા નથી અને કેટલાક શબ્દો અજાણ્યા છે તેટલા માટે તેમને ફક્ત ભાષામાં મર્મજ્ઞોનું રહસ્ય સમજાવ અને બીજો અર્થ છે તે બતાવ કરવામાં આવે એવા હેતુથી આ વિવેચન રચનાર સહ અનુકર મોલવિ શબ્દોના અર્થ અને ખુલાસા સાથે દર્શાવામાં આવ્યું છે; કેમકે આ હેતુથી આવી મર્મજ્ઞો અને નકલો ઉભાવ છે. રા રાજપૂતી આદી રીતે ગુજરાતી ભાષામાં ભક્તિ કરવાના આવે છે, રા આદિ ર.બ આદ અભિ શબ્દ વિગેરે તમામ બાબતનો ખુલાસો કરવા સારૂ રચનારે પોતાની મુસલમાન કોમમાં પ્રખ્યાત થઈ ગએલા પ્રાચીન વિદ્વાન લેખકોના વચન લેખના દેહરા સાથે આ અને આ પદની ચાર અર્થોનું વિવેચન કરેલું છે; કિન્તુ લોકો આદી અભિરૂપચાચરની કવિતાથી ચોક્કસ રીતથી ગુજરાતીમાં દીધા કરવાની બહાર આવ્યું નથી; તો પણ હિન્દુ લોકોને આ વિવેચન સમજાય તે માટે ફક્ત શબ્દોના અર્થ જ દેવામાં આવ્યા છે.

મરહુમ ઇબ્રાહીમ અબુ [illegible]
આવક છે, અને મહેબુબ [illegible]
મુખતસર લીખ્યો છે, [illegible]
નસ્ફુમ અદબાદીન [illegible]
ઇબ્રાહીમ મરહુમ સીનાથી આદમ [illegible]
નાઓ ચીન આઃ કરે, [illegible]
ઇહકી ચીજ,[8] [illegible]
અને મહેબુ હકેદ નાઝીલ [illegible]
મર ચીનથી આદમ [illegible]
છે કે રામકે હકીમ છે [illegible]
ન કયાસ[4] અને [illegible]
અક્સરેહો આશકદે [illegible]
હો, અને કયાસને વેદ [illegible]
અને આમ્બાસનુ[6] [illegible]
ન કયાસ ગેસનુ[10] [illegible]
લીધુ[11] છે, અને વેદ [illegible]
કે કેથનુ [illegible] નહીં [illegible]
મુનાદ[13] હોને પર [illegible]
હો તો વેદ આદમી [illegible]
ઇદાનીયત[16] દુર છે, [illegible]
[17] [illegible]
અમનેઇ[19] તમીયતને [illegible]
અને ઇસકે નમનેન[21] [illegible]

૩ રીસાલો = ચાપડી [illegible] ૪ [illegible] = [illegible] ૪ નશ = કુરાનની આયત અથવા શ્લોક. ૬ કયાસ = [illegible] બુદ્ધિ ૫ કયાસ = કલ્પના. ૭ કેસ = કામ, [illegible] ૯ [illegible] = [illegible] ૧૦ [illegible] = સત્ય. ૧૧ [illegible] = દરામ. ૧૨ [illegible] = [illegible]. ૯ આઝમાશ = કામ. ૧૩ [illegible] = દરામ. ૧૪ મુનાદ = [illegible] ૧૫ [illegible] = [illegible] ૧૬ [illegible] = [illegible], ખોટું. ૧૬ [illegible] = [illegible], [illegible]. ૧૭ ઇદાનીયત = માણસપણું. ૧૮ [illegible] = [illegible] ૧૯ [illegible] = [illegible]. ૨૦ [illegible] = વધારે મરાણ. ૨૧ નમના = [illegible]

ઉસકા કોઇ આઝા[1] ઉસકે દિલમેં યાદ નહીં હોગા કે આંખ એસી, ઓર નાક એસી હે, ઓર મુંહ એસા હે, યેહ કુછ ઉસકો ખબર નહીં હોગી, ફક્ત આંખેં ઉસકી તરફ હોંગી, ઓર ટકટકી બાંધકર ઉસકી તરફ દેખા કરેગા, એસા આશકુંકા હાલ હોતા હે; ઓર અગર ખુદાકી મારેફતવાલા આરફ હે તો ઉસકો વોહ આદમી આયના હો જાવેગા, ઓર ઉસકે અંદર વોહ આરફ બીલ્લાહકો ખુદાકી નજર આવેગા, ઓર વોહ ઉસ આદમીકો નહીં દેખેગા. ઓર ઉસમેં વોહ આરફ જો રાઝ રમ્ઝ ઓર નાઝ ન્યાજ કરેગા વોહ ખુદાહીકે સાથ કરેગા કે અલ્લાહને આપ ફરમાયા હે કે "ફ અય નમા તો વલ્લુ ફસમ્મા વજહુલ્લા" ઓર મા મુકીમાકે અંદર ભી જાબ જા ગઝલકે નીચે યેહ શેઅર કહી હે—

શેઅર:—કે બ ચશ્માને દિલ મુંબિ જ્યુઝ દોસ્ત,
હરચે બીની બીદાંકે મઝહરે ઓસ્ત.

યાને દિલકી આંખુંસેં સિવાય ખુદાકે દુસરેકો મત દેખ, જો કુછ દેખે ઉસકો ખુદાકો દેખનેકા આયના દેખ. મગર હરેકકે વાસ્તે એસા નહીં હે કે ઝમાને હાલમેં એસે લોગ હેં કે નફસકે તાલિબ[2] ઓર શેહવત[3] ગાલિબ[4] ઓર બદનૈયતીસેં કીસીકી તરફ દેખે યેહ હરામ હે. ઓર કયામતમેં[5] અલ્લાહ તાઅલા કલઇ ગરમ કરકે ઉનકી આંખોમેં ડાલેગા, યેહ અઝાબ[6] ઉનકો હશરમેં[7] હોગા, ઓર આદમી નેક યા બદ ઉસકે અકવાલસેં[8] ઓર અફઆલસેં ઓર ચલનસેં માલુમ હો જાતા હે, ઓર આશક ઓર આરફતો પોશીદા રહેતા હી નહીં હે, વોહ તો જો હોશિયાર લોગ હેં, વોહ ઉસકો સમજ હી લેતે હેં, મગર ઉસકે દેખનેકો આંખેં ચાહીએ, યાને જો હસદકી[9] આંખસેં દેખેગા ઉસકો માલુમ ન હોગા, ઓર જો મહોબતકી આંખસેં દેખેગા તો ઉસકો માલુમ હોગા. જો હસદકી આંખસેં દેખતા હે ઉસકો અપને એબ ઉસકે અંદર નજર આતે હેં, ઓર ઉસ પર વોહ બદગુમાની કરતા હે; કયું કે હદીસ શરીફમેં

---

૧ આઝા=શરીરનો ભાગ, અવયવ. ૨ તાલિબ=આધીન. ૩ શેહવત=કામદેવ. ૪ ગાલિબ=જીતાયેલો. ૫ કયામત=મહો પ્રલય. ૬ અઝાબ=શિક્ષા, દુ:ખ. ૭ હશર=મહાપ્રલય પછી તમામ મરેલાં પ્રાણીઓની પાપ પુણ્યનો જવાબ દેવાને ઉઠવાની દશા. ૮ અકવાલ=બોલચાલ. ૯ હસદ=ઇર્ષા.

લીખ્યા હે કે "અય ઇનિસાને મોઅજુદ ઇનિસાન," યાને આદમી આદમીઓ આવના હે, [illegible] પાસે [illegible] અપની [illegible] [illegible] દેખેગા, ઔર ઉસ પર [illegible] હોગા, ઔર [illegible] [illegible] [illegible] યસુમ્મી હલીસ હે "[illegible] [illegible]," — [illegible] [illegible] ઔર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તો [illegible] અપની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ઔર [illegible] [illegible] થા. ઔર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હે, ઔર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible]" [illegible], [illegible] [illegible] હે.

ગરબી ૨.

મારા મ્હોલે આવો રે.[1]

([illegible])

આવો આવોને [illegible] મારા મ્હોલે આવો રે,
દાસી જાણીને દયાળુ દયા દિલમાં લાવો રે, આવો० ૧
હાથ જોડીને કહું છું હું મારા સમ માનોને,
સાચા સ્વામી [illegible] સુંદરને મનાવો રે, આવો० ૨

૧ [illegible] ૨ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ની કરમાવ્યા છે "ઇન્સાફના દીન વખત મુને કહીશ ઓવશે તુમ ન [illegible] કુમ વગાડીન વખત મુને કહીશ કુમુએ તુમ ન નૈબને તુમ" વાળે [illegible] લાબ્યા તુમારી સુરતુંએ નહીં દેખતા છે કે તુમને ઉપરથી [illegible] લોગુંકે દેખનેકે વાસ્તે કર [illegible] હોવે. વધી [illegible], ઓર [illegible] ઓર મેલા કુચલા, ઓર [illegible] તુમારે આમાલુંઓ નહીં દેખતા છે કે [illegible] લોગું [illegible] સબી નમાઝો પઢો, ઓર મહીન [illegible], ઓર [illegible] રોઝાઓ; બેહ સબ લોગુંકે બતલાનેકે વાસ્તે કરતે છે, ઓર [illegible] ઉસકી મહોબત ઓર ઇબાદત નહીં [illegible]. બેહ તુમારે [illegible] આમાલુંઓ બી નહીં દેખતા છે, મગર બેહ [illegible] નૈયતુંઓ દેખતા છે, [illegible] આદમ હોય જેવીકી મહોબત ઓર ઇબાદતમાં [illegible] નમાઝ કરતે છે, ઓર ઉસકે હુકમ ઓર [illegible] ઓર ઉસકે નમાઝ હાંસલ કરનેકે વાસ્તે ઓર ઉસને દિલ [illegible] સીધે અપને નફ્સ ઉસકે સામને [illegible] જાહેર કરતે છે. [illegible] એસે આદમ બહોત કુશે છે. [illegible] ઉનસે મઝાર શરીફ [illegible] ઉનસે મઝાર શરીફ [illegible] આદમ બહોત કુશે છે કે [illegible] છે. [illegible] એક આદમને [illegible]

હાદીસ—[illegible]

[illegible]

બેહ [illegible] છે, મગર બેહ [illegible] ગુલ લોગોકે [illegible] નહીં [illegible] છે. [illegible] કે બેહ [illegible] હાથસે લીખનેકી છે, ઓર [illegible] હાલને" સબ ચીઝે છે; [illegible] એક ચીઝ [illegible]

હવે તે હમથી ઘરમાં કેમ રહેવાય જો ?
આંસુડાં ચાલે રે મારી આંખમાં,
પિયુ વિના મને મંદિર ખાવા ધાય જો, શા મારે૦ ૧
બીજે મુજને બહુ દુઃખમાં નાખી ગયા,
રાત્રે ચેવું દહાડે થાય ઉચાટ જો,
અન્ન પાણી મેં મુક્યું મારા વાલમા,
બેઠી એઉ ચાર દીશા તમ વાટ જો, શા મારે૦ ૨
ત્રિજે હમને તાણીને તરછોડીયાં,
હવે તો એનો શું કરીએ ઉપાય જો ?
કુવામાં કાપી રે રાશ્યો[1] શ્યામળા,
એવો ગજબ તો ગરીબ ઉપર નવ થાય જો, શા મારે૦ ૩
ચોથે તે ચિંતા ઘણી મારા ચિત્તમાં,
રોઈ રોઈને કયમ જાશે મારી રાત જો ?
દહાડે તો ઉડે રે દુઃખના ડુંગરા,
કોના આગળ કહીએ દુઃખની વાત જો ? શા મારે૦ ૪
પાંચમે પિયુના કારણ હું ઘેલી થઈ,
ધામમાં મુજને જંપ[2] ઘડી નવ થાય જો,
સખીઓમાં બેશીને હવે હું શું કરૂં ?
પિયુ વિના એળે જન્મારો જાય જો, શા મારે૦ ૫
છઠ્ઠે છુટે કેશે વનમાં હું ગઈ,
ઘર મુક્યું ને મુક્યો સખીનો સાથ જો,
સાહેલીઓ સહુ કહે સખી ઘેલી થઈ,
ભાન ભુલી ને હૈયું નથી મુજ હાથ જો, શા મારે૦ ૬

1 કુવામાં કાપી રે રાશ્યો=કુવામાંથી કાઢવા મને દોરડાં બાંધી ખેંચવા લાગ્યા અને પાછા તમે અધવચમાં તે દોરડાં કાપી નાખ્યાં, હવે અમારી શી દશા ? એ મતલબ છે. 2 જંપ=શાંતિ, કળ.

વેરાગે તારા કાજે હું ત્યાગી થઈ,
ઘર વણીને મેં મુક્યો આ સંસાર જો,
મોહનજી તમને રે હું મોહી રહી,
હું તારી દાસી ને તું મુજ ભરથાર જો, આ માટે૦ ૧૩
ચાહ્યે ચતુરાઈ કરી રે મેં ઘણી,
ન્હાઈ ધોઈને શણગાર સજ્યા સોળ જો,
કૃપા કરીને સેજે આવો રે ધણી,
ગળે વળગીને બોલો મીઠડા બોલ જો, આ માટે૦ ૧૪
પુનમે તો પુન્યદાન દીધું મેં ઘણું,
ન્હાઈ ધોઈને નિત્ય લીધું હરિનામ જો,
કામકાજ સૌ મુક્યું રે સંસારનું,
ત્યારે હરિ મેં જોયા શામો શામ જો, આ માટે૦ ૧૫
પંદર તિથિઓ ગાઈને પૂરી કરી,
સંવત ઓગણીસે છવ્વીસની સાલ જો,
જેઠ વદી ચોથે રે બેઠી બે ઘડી
જ્ઞાની થઈને કહું છું મારા લાલ જો, આ માટે૦ ૧૬

ગરબી ૬૨.

મારા મ્હોલે પધારો વાલમા.[1]

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાગ.)

વાલમા વાલમા વાલમા રે મારા મ્હોલે પધારો વાલમા,
ઘણો લટકો કરો છો ચાલમાં રે, મારા મ્હોલે૦ ટેક.
પહેલી તે વાર ન્હાના પ્રીતિ કરીને
નાખી ગયા છો જંજાળમાં રે, મારા મ્હોલે૦ ૧

---

૧ આ ગરબી અસિતશૃંગારરસની છે, વિયોગી પ્રેમીના ઉદ્ગાર છે.

કોના સંગાથે હવે કહાવું સંદેશો?
કોઈ મનનું નથી ઉપકારી, મોહન વ્હાલા૦ ૭
મારૂં ગુજર હવે નથી દરબારમાં,
મને શરીજને ફિરને વિસારી? મોહન વ્હાલા૦ ૮
કીરપા કરીને આવો મારા મંદિરીએ,
મને બળતી રાખજો ઉગારી, મોહન વ્હાલા૦ ૯
દાસ જ્ઞાનીના પર દયા રે કરીને,
મને દર્શન દોને જાઉં વારી, મોહન વ્હાલા૦ ૧૦

ગરબી ૧૪.

આવો તો જાઉં હું વારી.[1]

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાગ.)

આવો તો જાઉં હું વારી, મોહન તમે, આવો૦ ટેક.
ચરણે તમારા વ્હાલા શીષ નમાવું,
મુખડા પર જાઉં બલીહારી, મોહન તમે૦ ૧
તમે આવો તો વ્હાલા પ્રેમ રસ પીજીએ,
પ્રેમના નશે અધિકારી, મોહન તમે૦ ૨
પ્રેમનું તે ધામ મને પ્યારૂં લાગે છે,
ત્યાં છે તમારી સ્વારી, મોહન તમે૦ ૩
તમારા ઉપર મને પ્રેમ ઘણો છે,
શું જાણે તે દુનિયા ન્યારી! મોહન તમે૦ ૪
પ્રેમની તે લ્હેર મને ઉઠે છે ઉરમાં,
આનંદ થયો છે બહુ ભારી, મોહન તમે૦ ૫
પ્રેમ નગરનો વાસી આ જ્ઞાની,
પ્રેમની ઇચ્છા છે મન ધારી, મોહન તમે૦ ૬

[1] કવિશ્રી સારરજની ગરબી છે.

ગરબી ૧૬.

મહંમદ મીઠડું નામ છે તમારૂં.[1]

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાગ.)

મીઠડું નામ છે તમારૂં, હે મહંમદ! મીઠડું૦ ટેક.
મીઠું લાગે છે મને નામ હે મહંમદ,
દુનીયામાં ઘણું પ્યારૂં પ્યારૂં, હે મહંમદ૦ ૧
બીજો તે એવો કોઇ નથી રે પદાર્થ,
સૌથી તમારૂં નામ સારૂં, હે મહંમદ૦ ૨
મેવા મીઠાઇ દુધ સાકર ને સુખડી,
સર્વે તમારા ઉપર વારૂં, હે મહંમદ૦ ૩
જેટલાં જગતમાં છે નામ ધરાયાં,
સર્વેમાં રૂપ છે તમારૂં, હે મહંમદ૦ ૪
તમારા અંગથી તો સૃષ્ટિ રચી છે,
તમારૂં રૂપ છે અપારૂં, હે મહંમદ૦ ૫
જે જે પદાર્થો છે આ જગતમાં
કોઈ નથી તમથી ન્યારૂં, હે મહંમદ૦ ૬
તમે તે પ્રેમથી આ લીલા કરી છે,
સર્વેમાં તમને હું ધારૂં, હે મહંમદ૦ ૭
તમે તો પ્રથમમાં અલોપ રહીને
પછી તમે બ્રહ્મ રૂપ ધાર્યું, હે મહંમદ૦ ૮
તે છેજ બ્રહ્મનું નામ આ મહંમદ,
તેથી આ જગત સમાર્યું, હે મહંમદ૦ ૯
સર્વેમાં વ્યાપક[2] છે નૂર તમારૂં,

---

૧ બ્રહ્મસ્વરૂપની ગરબી છે. તમામ દેવ એકજ છે, માત્ર અવતારનાં નામ જુદાં જુદાં પાડેલાં છે. ૨ વ્યાપક=બધે રહેલું.

દિન[1] છે તમારો વ્હાલા સર્વેથી સાચો,
તેની શું ઉપમા અપારી! નબીજી૦ ૩
તેના તે ગુણ કોઈ જ્ઞાની રે જાણે,
જાણે શું મૂરખ અનાડી ! નબીજી૦ ૪
લોભ મોહ કામ ક્રોધ કર્મને હણવા,
રાખો છો ખડગ કો ધારી, નબીજી૦ ૫
ત્રેસઠ વરસમાં અન્ન સવા મણ ખાધું,[2]
ઉંઘ ને અહાર નાખ્યો કાઢી, નબીજી૦ ૬
તપ જપ પુન્ય દાન ધ્યાન માંહે રહેતા,
મહા દયાવંત છો બલિહારી, નબીજી૦ ૭
તમારા જેવો કોઈ થયો નહીં થાશે,
તમે સર્વના છો ઉપકારી, નબીજી૦ ૮
જ્ઞાની તો નિશ્ચે છે દાસ તમારો,
મને દેખાડો સુરત પ્યારી, નબીજી૦ ૯

ગરબી ૧૮.

ચાલો જઇએ રે.[3]

(સખી પાવેની પટોળી—એ રાહ.)

સખી હરિ ભજવાના કાજ ચાલો જઇએ રે,
હવે ત્યાગી આ સંસાર સન્મુખ રહીએ રે. ૧
સખી નિવૃત્તિથી ધ્યાન હરિનું ધરીએ રે,
મન તુરંગ કેરા વ્હેમ આ વશ કરીએ રે. ૨
સખી સુન સમુદ્ર માંહ ડુબકી ખાઇએ રે,

---

૧ દિન=ધર્મ. ૨ પૈગંબર ૧૩ વરસ સુધી ટુંકા અને તે ફરમીઆન તેમણે માત્ર સવા મણ અનાજ ખાધું હતું. ૩ અજિતદાસ ... ઉપાધિસ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે.

તું નિર્લેપ નિશ્ચળ નેરે નિરાકારી રે. ૨
તુજ અગમ અગોચર વાસ વસ્યું ભારી રે,
જ્યાં વાજે વાજે તુર ધુમ અપારી રે. ૩
ઝીલું નિર્મળ વરસે નૂર વરસે મોતી રે,
ત્યાં અનહદનો છે ઘોર અખંડ જ્યોતી રે. ૪
તું પ્રેમ ધામના માંહિ મેળે આવે રે,
તને જ્ઞાની પ્રેમી કોઈ વિરલો જાણે રે. ૫
કરે અવઘટ ઘાટ મેળાપ મારો વ્હાલો રે,
જ્યાં ઘણી રે વસમી વાટ ઉંડી ચાલો રે. ૬
તું એવો નિરંજન રૂપ અંતરજામી રે,
તને કેમ કરી પ્હોંચે કોઈ મારા સ્વામી રે ! ૭
હું તો એક પ્રત્યક્ષ રૂપ સૌમાં તારૂં રે,
અતિ આનંદ પામ્યું આજ મનડું મારૂં રે. ૮
મેં તો ઘટઘટ પરઘટ આજ તુજને દીઠો રે,
તારો છળબળ લાગ્યો શ્યામ મુજને મીઠો રે. ૯
તું તો રમી રહ્યા નાના માંહ સૌથી ન્યારો રે,
ના જાણે તારો કોઈ ભેદ અપારો રે. ૧૦
દાસ જ્ઞાની કહે છે વાત સાચી માનો રે,
મારો હરિ વસે મુજ માંહ રહે છે છાનો રે ૧૧

ગરબી ૨૦.

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર.[1]

(સખી પાંચેની પારીત—એ રાગ.)

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર જ્ઞાની જાણે રે,
અજ્ઞાનીના મન આર અરોક આવે રે. ૧

૧ અજ્ઞાના પરિયા અને તેના અધિકારી વિષે આ ગરબી છે.

અનુભવની દ્રાક્ષનો સ્વાદ તે શું જાણે રે ?
સખી મહા હરિરસનો મર્મ આતમજ્ઞાની રે, ૧૪
અધ્યાતમી અનુભવી હોય આતમધ્યાની રે.
તે તો જ્ઞાન સમુંદર માંહે અમી[1] રસ ચાખે રે, ૧૫
તે તો પ્રેમ સરોવર માંહે અગમ સુખ ભાખે રે. ૧૬
અજ્ઞાની મૂરખ મૂઢ પશુ સંસારી રે,
શું જાણે જ્ઞાનની વાત તુચ્છ વહેવારી રે ?
તે તો મેડક[2] આડાનો જ મહા અજ્ઞાની રે, ૧૭
શું જાણે સમુંદરની જ વાતો છાની રે ?
કેવો લાંબો પહોળો હોય કેવો ઉંડો રે ! ૧૮
તેમાં શું શું પદાર્થ હોય જ્ઞાની ઝુડે રે
તે તો કેરો આડાનો કશું નવ જાણે રે, ૧૯
એ તો કાલ કરશે ભેદ મનમાં આણે રે.
સખી પાંચ હાથથી દૂર તે નવ દેખે રે, ૨૦
સખી સમુદ્રનો તો પાર તે શું પેખે રે ?
એવો અજ્ઞાનીનું મન હોય સાંકડો રે, ૨૧
તેને મુક્તિ ક્યાંથી હોય મનમાં વિચારો રે ?
સખી જ્ઞાની કહે છે વાત મનો સાચી રે, ૨૨
જેમાં આત્મજ્ઞાન નવ હોય તે સુખ કાચી રે. ૨૩

૧ અમી=અમૃત. ૨ મેડક=દેડકો. [illegible]

સખી પછી મહાસુન માંહિ પગલાં ધરીએ રે.
ત્યાં પ્રેમ લહેરેની સાથ રમતાં ફરીએ રે. ૧૧
સખી તે ઠેઠે મેદાન આવે આગે રે,
ત્યાં દિસે સ્વર્ગનું રૂપ મૂર્તિ જાગે રે. ૧૨
સખી મહા સુંદર ત્યાં રૂપ દેવતાઈ જોયો રે,
તમે ત્યાંથી જાજો પાર ત્યાં ના મ્હોયો રે. ૧૩
સખી પછી અલખનું ધામ આગળ આવે રે,
ત્યાં વાજાં વાગે તુર ધુમ મચાવે રે. ૧૪
સખી વરસે નૂર અપાર આપણુ જોઈએ રે,
ત્યાં બુદ્ધી શરીરનું ભાન અલખ પર મોહીએ રે. ૧૫
સખી જોઈએ નિરંજન રૂપ સાચું નિરખી રે,
નથી કહેવા જેવી વાત જોવા સરખી રે. ૧૬
સખી જોવા જેવો ખેલ દીઠો હરખી રે,
ત્યાં ધુમ મચી છે અપાર જોવા સરખી રે. ૧૭
સખી અલખ નિરંજન જોઈ મુજ મન મોહ્યું રે,
મારૂં દુઃખ વિયોગનું આજ સર્વે ખોયું રે. ૧૮
સખી થયો ઘણો આનંદ દુઃખડાં છુટી રે,
સખી પ્રેમ લ્હેર મન માંહિ મારે ઉઠી રે, ૧૯
સખી મગન થયું મન આજ પ્રેમ રસ પીધો રે,
તજી આપો અલખનો આજ દર્શન દીધો રે. ૨૦
સખી અંતણુ જન વાત તે શું જાણે રે?
દાસ જ્ઞાની પિયુના સાથ બોલે માણે રે. ૨૧

ક્યો મળવું મારા નાથ ક્યારે થાશે રે!
કારશીના દિન દુઃખ મને ઘણું થાશે રે, ૧૧
હું બાર વરસની નાર દિવસ કેમ જાશે રે!
તેરસ ત્રિયા થાય ભર જોબનમાં રે, ૧૨
હરિ આવો મારે મ્હોલ વિચારો મનમાં રે.
ચૌદશે ચંચળ નાર ચતુરાઈ લાવી રે, ૧૩
મેં તો સજ્યા સોળ શણગાર વધાઉં આવી રે. ૧૪
પુનમે પિયુજી પાસ અમારી આવ્યા રે,[1]
દુઃખ દીધાં સર્વે નાશ સુખરસ લાવ્યા રે. ૧૫
આ જ્ઞાની જોસ્યો: વેલુ તિથિ થઈ પુરી રે,
હું ચાકર ચરણોનો જ રહું છું હજુરી રે. ૧૬

ગરબી ૨૨.

પહરે દીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે.[2]

(સખી પાકેની પ્રીત—એ રાગ.)

પહરે દીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે,
મારા વ્હાલે આપ્યાં વેણુ સુજને હાથે રે. ૧
બીજે બહુ દુઃખ થાય ગયા શું વ્હાલા રે!
હવે સુજથી કેમ રહેવાય જોબન બાળા રે! ૨
ત્રીજે તમારા કાજ થઈ છું ઘહેલી રે,
સુણને સખી મારી વાત પ્રીતિ પહેલી રે. ૩
ચોથે ચતુર વર આજ વહેલા ચાલો રે,

---

1 આ ગરબી સમાધિની સંપૂર્ણતા એટલે પરબ્રહ્મના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું
...મ કરાવે છે, અને પરમાત્માનું દર્શન સમજાવે છે. 2 પ્રતિપદ્‌થી ચારરસની
...તર તિથિઓ છે, પ્રેમસ્વરૂપ જણાવ્યું છે.

ગરબી ૬૪.

ક્ષમા કામ ક્રોધ સર્વે ત્યાગો રે.[1]

(સુપતિગમ રાગમાં ગાવો રે—એ રાગ.)

સાધુ સન્મુખ થઈ રહે છે રે.

ક્ષમા કામ ક્રોધ સર્વે ત્યાગો રે, કુડ કપટ કુસંગથી ભાગો રે, ટેક.

નિજ આત્મા ઓળખવા લાગો, સાધુ સન્મુખ ૧

અખંડ જ્યોતિ અંતર ઘટ માંહે રે, [illegible] રે,

[illegible] ત્યાગો તો દર્શન થાવે, સાધુ સન્મુખ ૨

[illegible] આત્મા રે, તેને [illegible] રે,

તેથી [illegible], સાધુ સન્મુખ ૩

[illegible] રે, [illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૪

[illegible] રે, [illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૫

[illegible] રે, [illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૬

[illegible] રે, [illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૭

[illegible] રે, [illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૮

[illegible] રે, [illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૯

[illegible] રે,

[illegible], સાધુ સન્મુખ ૧૦

[1] [illegible]

રરા સખીઓને મુરલીનો તાર રે, તેના સ્વામી જે પ્રાણાધાર રે,
તે તો બેઠી ઉતારે પાર, સાધુ સન્મુખ૦ ૨૪
લલ્લા લાભ ઘણો તમને થાશે રે, અજ્ઞાનનું અંધારૂં જાશે રે,
પછી ઘટપટ સ્વામી દેખાશે, સાધુ સન્મુખ૦ ૨૫
વવ્વા વાટ ઘણી છે વાંકી રે, નવ જાએ ગુરૂ વિના આંકી રે,
એ તો વાટ છે સત ગુરાંકી, સાધુ સન્મુખ૦ ૨૬
સસ્સા આશ્રિત રહેજે સદાય રે, મન ડગવાથી વિનાશ થાય રે,
સર્વે મહેનત અકારજ જાય, સાધુ સન્મુખ૦ ૨૭
ષષ્ષા ખાતરી મનમાં આણો રે, સાચી વાત ગુરૂની જાણો રે,
નિત્ય નામ હરિનું વખાણો, સાધુ સન્મુખ૦ ૨૮
શશ્શા શુદ્ધ સખો તમે મનને રે, નિશ્ચે જાણો ગુરૂના વચનને રે,
કરી અર્પણ તન મન ધનને, સાધુ સન્મુખ૦ ૨૯
હહ્હા હાથ જોડીને ગુરૂને રે, ઘણા ભાવે ભજોને પ્રભુને રે,
પ્રભુ મહા પદ આપે લઘુને, સાધુ સન્મુખ૦ ૩૦
ક્ષે આઈ બતાવી સમાધી રે, જે કોઈ કરશે ક્રિયા સમજી બાધી રે,
તેની ભાગે આ ભવની ઉપાધી, સાધુ સન્મુખ૦ ૩૧
કર જોડી કહે દાસી અનવર રે, નામ જ્ઞાની કવિતાની અંદર રે,
હું છું જ્ઞાનીના ચરણનો ચાકર, સાધુ સન્મુખ૦ ૩૨

ગરબી ૨૫.

મોહનજી વ્હાલા મારા ઘેર આવો રે.[1]

(રઘુપતિરામ હૃદેમાં રહેજો રે—એ રાગ.)

મોહનજી વ્હાલા મારા ઘેર આવો રે. ટેક.
કારતક મહિને કંથ અમારા રે, અમને મેલી ગયા છે ન્યારા રે,
વ્હાલા દર્શન દોને તમારાં, મોહનજી વ્હાલા૦ ૧

---

૧ [illegible] મહીના છે, પ્રેમસ્વરૂપ બનાવ્યું છે.

ગરબી ૨૬.

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે.[૧]

(રઘુપતિરામ હરેમાં રહેને રે—એ રાગ)

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે,
કારતક માસે કહું સાહેલી રે, મોહન સુજને ગયા છે મેલી રે, ટેક.
કોણ થાશે હવે મારો બેલી ?
માગશર માસે મરણ મારું થાશે રે, મારો વ્હાલો નથી મારી પાસે રે, સખી કોઈ૦ ૧
મારો એળે જન્મારો જશે,
પોષ માસે પિયુ ક્યારે પાઉ રે ? કોની સાથે સંદેશા હું કહાવું રે ? સખી કોઈ૦ ૨
વ્હાલો આવે તો વારી હું જાઉં,
માહ માસ મને નવ ભાય રે, કોણ જાણે હવે કેમ થાય રે ? સખી કોઈ૦ ૩
મને મંદિર ખાવાને ધાય,
ફાગણ માસે ફીકર ઘણી આવી રે, મારી આંખો આંસુડાં લાવી રે, સખી કોઈ૦ ૪
મને તેલ કડાઈમાં[૨] તાવી,[૩]
ચૈતર ચેત્યા[૪] ઉનાળાના તડકા રે, મારા અંગમાં લાગ્યા ભડકા રે, સખી કોઈ૦ ૫
મારું કાળજું ખાય છે ફડકા,[૫]
વૈશાખે વિપત બહુ અમને રે, સખી શું કહીએ ઘણું તમને રે ? સખી કોઈ૦ ૬
વ્હાલો માને નહીં મારા સમને,[૬]
જેઠ માસે જીવણ પાસે જાવું રે, મંદિર માળીએ આગ લગાવું રે, સખી કોઈ૦ ૭
હું તો વેશ જોગીનો બનાવું,
અષાડ માસે ઉત્તમ હરિ કાજે રે, મને વેશ જોગીનો છાજે રે, સખી કોઈ૦ ૮
મારા મુખ પર ભભૂતિ બિરાજે, સખી કોઈ૦ ૯

---

૧ અનિરુદ્ધઆચારજના મહીના છે. ઘણી ૬૬ ઉપરથી જણાય છે કે ...મી સં૦ ૧૯૨૧ ના જેઠ દિ ૧ ના દિવસે જન્મ્યામાં આવી છે. ...=ઉકળતું વાસણ. ૩ તાવી=ઉકાળી, બાળી. ૪ ચેત્યા=...તૈયાર થયા. ૫ ફડકા=ધડક ધડક થવું. ૬ સમ=સોગન.

હોળી રાત્રી દિવસ બળે તનમાં, આવો હરિ० ५
ચૈતર માસે ચતુર નર આવો રે, મોહન વ્હાલા મારા મંદિર આવો રે,
સેજલડીમાં વિઠ્ઠલવર આવો, આવો હરિ० ६
વૈશાખે તપે તન મારૂં રે, વ્હાલા પર હું ઉવરો વારૂં રે,
મોહન મને દર્શન દે તારૂં, આવો હરિ० ७
જેઠે તે ઉરબુથી રમીએ રે, ભોજન કરી ભેગાં જમીએ રે,
મોહન તારા મનમાં અમે ગમીએ, આવો હરિ० ८
અષાડે તે અબળાના સ્વામી રે, આવો વ્હાલા વિઠ્ઠલવર નામી રે,
વ્હાલા વિના દુઃખડાં હું પામી, આવો હરિ० ९
શ્રાવણે સ્વામીને શું કરીએ રે, વ્હાલા વિના સુનાં કેમ રહીએ રે !
સ્વામી તારા ભેગાં ક્યાં થઈએ ! આવો હરિ० १०
ભાદરવે તે ભરથાર ભહુ વ્હાલા રે, મોહન વિના મંદિરીયાં કાળાં રે,
ઉજળુ કરો મંદિર અજવાળાં, આવો હરિ० ११
આસો તે આપ આવ્યા વ્હાલા રે, જોયા મેં ઉરણુજીના ચાળા રે,
થયાં મારે મંદિર અજવાળાં, આવો હરિ० १२
અધિક માસ જ્ઞાનીને સારો રે, તેમાં હરિ ભવલગ મારો રે,
મોહન વ્હાલા સુખડે નિરખું તારો, આવો હરિ० १३

ગરબી ૨૮.

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ![1]

(રઘુપતિરામ હ્રદેમાં રહેજો રે—એ રાગ.)

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે !
શનિવારે સખી મારા સ્વામી રે, મહાસુખમાં સદા પ્રેમધામી રે
મને ભગત્ય નથી ખોળામાં, કહોને સખી० १

[1] અધિકવિના સાત વાર છે. કૃષ્ણપક્ષે શનિવારે જન્મેલો વાર ભણે છે.

મ્હેં મનો મારા નાથજી, જેમ મને થાંઉ દુખ,
એજ ઘરમાં પરગટ થઈ, કરજો અમને શુદ્ધ, કારતકે૦
ફાગણ આવ્યો હો સખી, આવી ઉનાળાની આંચ,
વ્હાલા મારા નવ આવીયા, મહીના વહી ગયા પાંચ, કારતકે૦ ૫
ચૈતર ચારે દિશા જોઉં વાટ વ્હાલાની બહુ,
શ્રમ કશું સુઝે નહીં, ઘેલી કહે મને સહુ, કારતકે૦ ૬
વૈશાખે વ્હેવેરા આવજો વ્હાલા જોઉં તારી વાટ,
સુની રહી સુખ સેજડી, સુની હીંડોળાખાટ, કારતકે૦ ૭
જેઠે જોગ મળ્યો નહીં, વ્હાલાથી છે વિયોગ,
આવો પ્રીતમ પાતળા, સુજથી કરો સંજોગ, કારતકે૦ ૮
અષાડ આવ્યો ચાતુર માસો, આવો ઉત્તમ લાલ,
વ્હાલા વમાસ વિજોગમાં છે રે ઘણી વસમ, કારતકે૦ ૯
શ્રાવણે સુંદરી એકલી, શું કહે દુઃખની વાત ?
સરખી સાહેલી રંગે રમે, સૌ સૌના સ્વામી સાથ, કારતકે૦ ૧૦
ભાદરવો ભલે વરસીયો, ટાઢું થયું તેથી તન,
સુકાં ઝાડ લીલાં થયાં, બળે રે અમારૂં તન, કારતકે૦ ૧૧
આસો આવી વધામણી, વ્હાલા મળ્યાની આશ,
ઘરમાં માત્ર પ્રગટ થયા, પિયુજી પાસેના પાસ, કારતકે૦ ૧૨
અધિકે જ્ઞાનીની વિનતી જે કોઈ સમજે તેહ,
દેરાં મસીદો મંદિરમાં જ્યાં ત્યાં એનો એહ, કારતકે૦ ૧૩

ગરબી ૩૦.

પહેલાં તો સુન હતું આંબળો.[1]

(નિરાકાર-ચૈતરમી વનમાં—એ રાગ.)

પહેલાં તો સુન હતું આંબળો, કોઈ નહોતું સ્થાન,
અગમ અલેપ વસ્તુ હતી, નહોતું નામ નિશાન, પહેલાં૦ ૧

---

૧ સંસારની ઉત્પત્તિ સંબંધી આ સમજ છે.

તેમાં પોતે પ્રકટ થયા ત્યાં લગી બ્રહ્મજ્યોત, પહેલાં૦ ૧૪
તેમાંથી મોટા ઋષિ થયા, મોટા અવતારી સંત,
મુનિ તપેશ્વરી યતિ થયા આચારી ગુણવંત, પહેલાં૦ ૧૫
તેમાં તે જે કોઈ ઓળખે હરિ ભજશે રે ભાઈ,
એથી બીજું કોઈ મોટું નથી, કહું છું હરની દુવાઈ, પહેલાં૦ ૧૬
તેમાં તમે હુંપે આતમા, બીજે જાશો ન ક્યાંહિ,
તે હરિ ભજવાનો ઘાટ છે, ત્યાં છે અલખ ગોસાંઈ, પહેલાં૦ ૧૭
ટીકા આ વાતની બહુ હતી, પણ ટુંકામાં આ સાર,
જ્ઞાને વસ્તુ સહુ એક છે, બીજી ક્યાંથી થનાર ! પહેલાં૦ ૧૮
એવું સમજી દર ઓળખે, ધરજો શાસ્ત્ર મરજાદ,
શાસ્ત્રથી હરશો તો દુઃખ થશે, લોકો કરશે વિવાદ, પહેલાં૦ ૧૯
જ્ઞાની પોતાના ધર્મમાં ખૂબ રહે મજબૂત,
છાનો માનો પિયુ શોધી લે મન રાખી સાબૂત, પહેલાં૦ ૨૦

ગરબી ૩૧.

દયાળા ઓરા આવો રે.[1]

(હું થાક ખાઉં છું—એ રાહ.)

દયાળા ઓરા[2] આવો રે હું દરશન માગું,
દરશન માગું વ્હાલાના પાયે લાગું, દયાળા૦ ટેક.
દરશન વિના તે મારો જીવ ઘણો કલ્પે રે,
નિદ્રામાંથી[3] ઊઠી ઊઠી જાગું, દયાળા૦ ૧
દરશન દેખું તો વ્હાલા તન મન વારૂં રે,
મનડાની ભ્રાંતિ હું ભાગું, દયાળા૦ ૨
જીવડો અમારો વ્હાલા તમ સંગ બાંધ્યો રે,
સંસાર સર્વે હું ત્યાગું, દયાળા૦ ૩

---

૧ ભક્તિસુધાસારની ગરબી છે. ૨ ઓરા=પાસે. ૩ નિદ્રા=ઉંઘ.

પ્રેમ પીડાથી મારી દેહ ઘણી દાઝે રે,
ન ચાલે દોરડું કે ધાગું,[1] દયાળા૦ ૪
સન્મુખ આવો તો વ્હાલા પ્રેમ લ્હેરથી રે,
ધાઈ ધાઈ તારા ગળે લાગું, દયાળા૦ ૫
જ્ઞાની કહે છે મને દરશન દેજો રે,
બીજું કશુંએ હું ન માગું, દયાળા૦ ૬

ગરબી ૩૨.

મને દાડી દરશન દેજો રે.[2]

(હું પાય પડું છું—એ રાહ.)

મને દાડી દરશન દેજો રે પ્રીતમ પ્યારા,
પ્રીતમ પ્યારા સકળથી છો ન્યારા, મને દાડી૦ ટેક.
દરશન આપો તો મારો જીવડો હું વારૂં રે,
ધોઇ પીઉં ચરણ તમારા, મને દાડી૦ ૧
રાંક દુર્બળ હું દાસ તમારો રે,
તમે છો નાથ અમારા, મને દાડી૦
રૂપ તમારૂં વ્હાલા ઘણું શું વખાણું રે ?
નિશ્ચે છો બ્રહ્મ અવતારા, મને દાડી૦ ૩
તમારા મુખ પર વ્હાલા શું શું હું વારૂં રે ?
ચંદ્ર સૂરજ ને સર્વે તારા, મને દાડી૦ ૪
સ્વરૂપ તમારૂં વ્હાલા સર્વેથી ન્યારૂં રે,
નામ નિરંજન નિરાકારા, મને દાડી૦ ૫
તમારા કાજે તો વ્હાલા આતમ જ્ઞાની રે,
ત્યાગ્યા છે સૌ સંસારા, મને દાડી૦ ૬

---

૧ દોરડું કે ધાગું=મંત્રેલા દોરા. ૨ આ ગરબીમાં ભક્તના પ્રેમના ઉદ્‌ગાર બતાવી પ્રેમસ્વરૂપ સમજાવ્યું છે.

ગરબી ૩૩.

અલબેલા અળગા રહોને રે.[1]

(હું પાન પડું છું—એ રાહ.)

અલબેલા અળગા રહોને રે, હું દાણ નહીં આવું,
મારગમાં મનખો શું હોને ! અલબેલા૦ ટેક૦
વ્હાલા રે મારા મારગ જાતે શું પાલવ પકડો !
તે કારણ અમને કહોને, અલબેલા૦ ૧
વ્હાલા રે મારા હું છું ગોકુળની ગોવાલણ,
મને મારગ જાવા દોને, અલબેલા૦ ૨
વ્હાલા રે મારા તમે તે દાણ શાનું માગો ?
તમે ન્યાય કરી બોલોને, અલબેલા૦ ૩
વ્હાલા રે મારા તમે છો અંતર જ્ઞાની,
મને મારગમાં શું રોકોને ? અલબેલા૦ ૪

ગરબી ૩૪.

ગોવાલણ ઘુંઘટ ખોલો રે.[2]

(હું પાન પડું છું—એ રાહ.)

ગોવાલણ ઘુંઘટ ખોલો રે હું દાણ નહીં માગું,
હસીને હમણી બોલો, ગોવાલણ૦ ટેક.
છબીલી તમે અધર[*] બાંધીને શિદ ઉભાં ?
મુખમાંથી મધુર બોલો, ગોવાલણ૦ ૧
છબીલી તમને રાસ રમાડું રૂડી રીતે,
...રલીના ચાન્દે ડોલો, ગોવાલણ૦ ૨

---

1 આ ગરબી અજિતસંગારકની છે. 2 અજિતસંગારકની ગરબી છે.
...અધર બાંધી=હોઠ બંધ કરી, બોલ્યા વગર.

સ્વ વધ્યાં ભોજન કરાવું પ્રેમ તણું જળપાન,
વ્હાલા તમારા શ્રીચરણે રહું રાખી તમારૂં ધ્યાન, હરિ૦ ૮
સુખમણુ સેજ સમારીને રે સુરત સમાગમ થાય,
પોઢીએ આપણ એકઠાં પછી અમૃત રસ પીવાય, હરિ૦ ૯
જ્ઞાનીના સાથે પ્રેમથી રે રાસ રમ્યા મહારાજ,
બેડીનું પાર ઉતારજો મારી બાંય પકડ્યાની લાજ, હરિ૦ ૧૦

ગરબી ૩૬.

હરિ મારા હૈડામાં વ્હાલા રે.[1]

(મેઘે મ્યાર્યું જાણે તારો રે—એ રાગ.)

હરિ મારા હૈડામાં વ્હાલા રે મારા મ્હોલે આવો લટકાળાજી,
મોહન તમે છો મતવાલા રે અમે માન ચિત્તમાં ચાળા છૂ. ટેક.
હરિ મ્હોલે પધારોને સાહેબા રાખોને મારૂં માન,
એકે પગે હું તપસ્યા કરી વ્હાલા ધરૂં તમારૂં ધ્યાન, હરિ૦ ૧
રાત્રિ દિવસ રૂદન કરૂં રે સુરતા શ્યામજીવાની સાથ,
હાથ જોડીને હજુરમાં ઉભી અરજ કરૂં દીનાનાથ, હરિ૦ ૨
વ્હાલા તમારા વિજોગમાં રે એળે જન્મારો જાય,
આ રે ટાણે વ્હેલા આવજો મારો મનખો અકારથ થાય, હરિ૦ ૩
સેજલડીમાં અગ્નિ બળે રે મંદિર ખાવાને ધાય,
વ્હાલા અતિ ઉચાટમાં મને મહાજમ[2] રાત ન જાય, હરિ૦ ૪
રાત્રે ઉઠીને રૂદન કરૂં રે આંખે આંસુડાની ધાર,
વ્હાલાજી મારા વરીજની હવે વ્હેલી કરો તમે વાર,[3] હરિ૦ ૫
ઘરનો ધંધો મને ના ગમે ને ત્યાગ્યાં છે ઉંઘ આહાર,

---

૧ અગ્નિ સંચારકની માફક છે. ૨ જમ=જમ જેવી ભયંકર.
૩ વાર=મદદ

ગરબી ૩૮.

મોહન મને શિદને વિસારો રે.[1]

(મેરો મારું જુઠો લાગે રે—એ રાગ.)

મોહન મને શિદને વિસારો રે કૃપા કરી મંદિર પધારો જી.
વ્હાલા મારા વૈકુંઠ હારો રે દર્શન મને દોને તમારો જી. ટેક.
તમારા મેળાપથી આવીયો હું લીલા લેવાના કાજ,
વાયદો કરી મળવા તણો તમે શુદ્ધથી કર્યો મહારાજ, હરિ૦ ૧
શ્વાસોશ્વાસ તમે સાંભરો રે તમો વિના પળ ન જાય,
પ્રાણ બંધાયો છે તમ થકી હવે તમો વિના ન રહેવાય, હરિ૦ ૨
આઠ પહોર લાગી રહી છે સુરતા તમારી પાસ,
મનમાંથી ઘડીએ નથી વિસરતા હૃદિયામાં કીધો વાસ, હરિ૦ ૩
તમો વિના કાંઇ મને ના ગમે સંસારીયાનું સુખ,
એક ગમે હરની ભાવના બીજી દર્શનની છે મને ભુખ, હરિ૦ ૪
રાત દિવસ ફરૂં એકલો રે કોઇથી મળે નહીં ચિત્ત,
વાતચીત કોઇની ના ગમે મને લાગી છે તમ સાથ પ્રીત, હરિ૦ ૫
પ્રેમ પીડા હું કોને કહું રે મનમાં રહું છું ઉદાસ,
ફરી ફરૂં પેલો ગાનમાં ફરી વ્યાકુળ થઇ વનવાસ, હરિ૦ ૬
ક્રમ કર્યું સુઝે નહીં રે ભુલી ગયો છું હું ભાન,
લોક વદે કે ઘહેલો થયો મને લાગ્યું તમારૂં ધ્યાન, હરિ૦ ૭
જ્ઞાની કહે એમ વિનંતી રે સાંભળો સ્વામીનાથ,
કોઇની મને પરવા નથી, મને મતલબ તમારી સાથ, હરિ૦ ૮

---

[1] અભિસારની ગરબી છે, [illegible] છે.

કોઈ તસ્બી[1] ફેરવે કર મહીં, કોઈ રહે મસીદમાં થઈ વલી,
કરે પોતાના પેટનાં સહુ જતન, કરે પિયુને ખોળવા દરગતી. ૧૧
કોઈ કાશીમાં તીર્થ જઈ કરે, કોઈ જાય દ્વારકા દુઃખ કરી,
કોઈ મક્કે જઈ તવાફ[2] કરે, સખી એમ તો નહીં મળે હરિ. ૧૨
સખી દેશ પિયુનો કોઈ નથી, નથી ઠામ ઠેકાણું આ જગમાં,
તું શું ભુલીને ભટકે છે સખી! પિયુ મળશે નિશ્ચે એ તુજમાં. ૧૩
તને ખોજ સખી પિયુ તુજમાં છે, આપો ત્યાગ પછી તને પિયુ મળે,
જેવું દુધમાં ઘૃત સમાઈ રહ્યું, એમ તુજ મહીં તુજ પિયુ ભળે ૧૪
સખી સુનમાં શોધને પિયુને તું, જા અગમના માર્ગે હેત કરી,
દેશ પિયુનો આવશે પાસ સખી, મહા સુનમાં મળશે લાલહરિ. ૧૫
મેલ મોહ માયા તારા મનથી તું, છોડ દોઈના ચાકળી હે સખી,
આવુ એક ઘણ તારા ઉર મહીં, નામ હરિનું હૈડે સખ લખી. ૧૬
ઘણા પ્રેમથી ઘટ ફેરવ મણકા, તારી શુદ્ધ શરીરની ખો સખી,
તારા મન તરંગનો નાશ કરી, તારા મનને મેલ તું પી સખી. ૧૭
પછી સુનમાં સુરતી રાખ સખી, કર ધ્યાન તું પિયુના નામનું,
ચડ ગઢ અગમનો ગમ પડે, થાય દર્શન પિયુના ધામનું ૧૮
તારા ઘટમાં દીવડો નિત્ય બળે, તને કેમ અંધાપો આવીયો?
તારા નેનમાં નૂર છે પિયુ તણું, તને પિયુએ બોલ બોલાવીયો. ૧૯
તને સોચને સહી તું ટોયુ હતી? ક્યાંથી આવી ચડી આ દેશ મહીં?
તું કાંઈ નથી સાચું માન સખી, એ પિયુ વસે તારા વેશ મહીં. ૨૦
જ્ઞાની જ્ઞાનથી પારખે સહુ પિયુ, અજ્ઞાની આંધળો વરખો જી,
દેખો એક સોનાના ઘાટ ઘણા, સર્વ ઘાટતે હેમ છે પરખો જી. ૨૧

ગરબી સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ તસ્બી=માળા. ૨ તવાફ=પ્રદક્ષિણા, આસપાસ ફરવું તે.

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧.

જાગો જાગો પ્રેમી સ્નેહી.[1]

(પ્રભાતિયું—જીભલડી રે—એ રાહ.)

જાગો જાગો પ્રેમી સ્નેહી ભોર[2] થઇ ઉઠી જાગો રે,
આ વેળા તો સ્વામી ભજ્યાની ઉંઘ આળસ સર્વ ત્યાગો રે,જા૦૧
શું સુતા છો મોહ માયામાં અજ્ઞાન અંધકાર ઓઢી રે,
ગઈ જુવાની હવે પળી[3] આવ્યાં હજી ન જાગ્યા બળભાગો[4] રે,જા૦૨
અજ્ઞાન અંધારૂં ઘટમાંથી કાઢો જ્ઞાનનો દિવડો બાળો રે,
ગફલત મુકી હવે ચેતો ચિત્તમાં સદ્‌ગુરૂના પાયે લાગો રે. જા૦ ૩
હવે તમે નિત્ય નિરંજન સમરો માન અભિમાન મુકો રે,
ધ્યાન કરો તમે સાચા ધણીનું હવે તો મુક્તિ માગો રે, જા૦ ૪
દયા ભાવ તમે ચિતમાં આણો કોમળ રાખો મનડું રે,
પુન્ય દાન હવે કરોને હરખી પાપથી તમે દૂર ભાગો રે, જા૦ ૫
ભાવભાલો[5] લઈ પ્રેમતુરી[6] ચઢો સુરતીનું બાણુ ચલાવો રે.
પાંચ પચીસ ચોર ઘટમાંથી કાઢો કરો કેસરીઓ વાઘો રે, જા૦ ૬
આ ટાણે ભુલશો તો બગડશે મનખો જાશે તમારો રે,
જ્ઞાની તમે હવે સાહેબ સમરો નહિં તો થશે હંસ કાગો રે, જા૦ ૭

પદ ૨.

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી.

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી કોને હું સમજાવું ?

---

૧ જ્ઞાનદશા ઉત્પન્ન કરનાર બોધ એ આ પદનો ભાવાર્થ છે.
૨ ભોર=પ્રભાત. ૩ પળી=ધોળા વાળ. ૪ બળભાગો=મોટા ભાગ્યવાળા, નસીબવાન. ૫ ભાવભાલો=ભાવરૂપી ભાલો. ૬ પ્રેમતુરી=પ્રેમરૂપી ઘોડો.

પ્રેમ થકી હું પેદા થયો પ્રેમના ગુણ ગાઉં, શું રે કહું૦ ૧
પ્રેમ થકી મારો સાહેબો આપ પ્રગટ થઈ આવ્યો,
રૂપ લીધું રે રંગીઆમણું તે પર મોહ્યો તે કઉં,[1] શું રે કહું૦ ૨
પ્રેમ થકી મારા સાહેબે સર્વે લીલા રચાવી,
પ્રેમથી સહુમાં રમી રહ્યો હું તે કોને બતાવું ? શું રે કહું૦ ૩
પ્રેમની લહેર જેને ચઢે તે તો પિયુજીને પાવે,
પ્રેમ રસ છે ઘણો મીઠો હું તો કોને ચખાવું ? શું રે કહું૦ ૪
સૌ સખીઓ પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુને મનાવે,
જ્ઞાની કરી પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુજીને પાઉં, શું રે કહું૦ ૫

પદ ૬.

એસા રે નવશાહ કોન હે.[2]

(પ્રભાતિયુ—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

એસા રે નવશાહ[3] કોન હે જીન્ને જગત ઉજાલા,
કુદરતી[4] ચેહાદી[5] કાદર ગુલ્મ જડતે નીકાલા, એસા રે૦ ૧
સર પર છત્ર લવ લાકા[6] નવરોઝકે બિરાજે,
પીર પેગંબર ઓલીઆ સબમેં ફતમા[7] હે બાલા. એસા રે૦ ૨
કરકે સવારી બુરાકી[8] રબસે મીલને સીધારા,
અપને કદમકી ખાખસે[9] અંબા પુતલા ઢાલા, એસા રે૦ ૩
દુપેરી[10] ઓર આદમી ઓર જીન્નો[11] મશાયક,[12]
ઈસ નવરોઝકે નામકી સારે જપતે રે માલા, એસા રે૦ ૪
દોનું જહાંકા બાદશાહ જ્યોત દરશ હે આલા,[13]

---

૧ સાઈ=વખતે. ૨ આ પદમાં પેગંબરની સ્તુતિ છે ૩ નવશાદ=વરરાજા ૪ કુદરતી=નૈસર્ગિકપણાની ૫ ચેહાદી=ચોંધારૂ, મનની આશા. ૬ [illegible]=રહેવાનું નામ છે. ૭ ફતમા=દેહ(?) ૮ બાલા=ઉંચે, ઉપર, સારો. ૯ બુરાકી=ઘોડાની. ૧૦ કદમકી ખાખસે=પગની રજથી ૧૧ દુપેરી=[illegible] [illegible]ના, અપ્સરાઓ. ૧૨ જન્નો=જન્ન, પ્રેત. ૧૩ મશાયક=વૃદ્ધ. ૧૪ આલા=સારો, મોટો.

પ્રેમ થકી હું પેદા થયો પ્રેમના ગુણ ગાઉં,
પ્રેમ થકી મારો સાહેબો આપ પ્રગટ થઈ આવ્યો, શું રે કહું૦ ૧
રૂપ લીધું રે રળીઆમણું તે પર મોહ્યો તે કાઉં,[1]
પ્રેમ થકી મારા સાહેબે સર્વે લીલા રચાવી, શું રે કહું૦ ૨
પ્રેમથી સહુમાં રમી રહ્યો હું તે કોને બતાવું ? શું રે કહું૦ ૩
પ્રેમની લહેર જેને ચઢે તે તો પિયુજીને પાવે,
પ્રેમ રસ છે ઘણો મીઠો હું તો કોને ચખાવું ? શું રે કહું૦ ૪
સૌ સખીઓ પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુને મનાવે,
જ્ઞાની કરી પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુજીને પાઉં, શું રે કહું૦ ૫

પદ ૩.

એસા રે નવશાહ કોન હે.[2]

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

એસા રે નવશાહ[3] કોન હે જીન્ને જગત ઉજાલા,
કુફરકી[4] શેહાદી[5] કાટકર ગુન્હા જડસેં નીકાલા, એસા રે૦ ૧
સર પર છત્ર લવ લાકકા[6] નવશેહકે બિરાજે,
પીર પેગંબર ઓલીઆ સબમેં રૂતબા[7] હે બાલા,[8] એસા રે૦ ૨
કરકે સવારી બુરાકકી[9] રબસેં મીલને સીધારા,
અપને કદમકી ખાખસેં[10] અર્શકા ધુબારા ટાલા, એસા રે૦ ૩
હુરો પરી[11] ઓર આદમી ઓર જીન્નો[12] મલાયક,[13]
ઉસ નવશેહકે નામકી સારે જપતે હેં માલા,
દોનું જહાંકા બાદશાહ જ્યોત દરજા હે આલા,[14] એસા રે૦ ૪

---

૧ કાઉં=વખને. ૨ આ પદમાં પેગંબરની સ્તુતિ છે ૩ નવશાહ=વરરાજા ૪ કુફરકી=નાસ્તિકપણાની. ૫ શેહાદી=અંધારૂં, મનની કાળાશ. ૬ લવ લાક=રસૂલનું નામ છે. ૭ રૂતબા=હોદ્દો. ૮ બાલા=ઉંચો, મોટો, સારો. ૯ બુરાકકી=ઘોડાની. ૧૦ કદમકી ખાખસે=પગની રજથી. ૧૧ હુરોપરી=સ્વર્ગાંગના, અપ્સરાઓ. ૧૨ જીન્નો=જન, પ્રેત. ૧૩ મલાયક=યમ. ૧૪ આલા=સારો, મોટો.
૧૧

પદ ૯.

ભાવ કરી ભજીએ રે.[1]

(પીરાના પદની રાહ—કીએ શું કરે છે રે.)

ભાવ કરી ભજીએ રે મૂરખ મન નામ હરિ,
રૂડો અવસર આવ્યો રે મનખા દેહની દેહ ધરી, ભાવ૦ ટેક.
સંસારીઆમાં તેં આવી કરીને વણુજ કીધું ન લગાર,
સુધીમાં તારે ખોટજ આવી ખરચી નથી તારી પાસ,
લાંબા પંથે જાવું રે નિશ્ચે તું તો જાશે મરી, ભાવ૦ ૧
કુડી છે કાયા ને કુડી છે માયા સર્વે કુડો સંસાર,
સંસારમાં તું શિદને લોભાણો કાંઈ ન ચાલે તારા સાથ,
મનખો એળે ખોયો રે એ તો નહીં આવે ફરી, ભાવ૦ ૨
ખાએ પીએ અને પ્હેરે ને ઓઢે કરે શરીરનું જતન,
ચાર દહાડાનું સ્વપ્નુ જુએ છે અંતે પસ્તાય અત્યંત,
સાથે કાંઈ ન આવે રે કાયા તારી જાશે પડી, ભાવ૦ ૩
સ્વપ્ના માંહી તું રાજ કરે છે જાગે તો કાંઇ ન જણાય,
એવું સંસારીઆનું સુખજ સમજો સ્વપ્ના જેવો સંસાર,
ફોગટ ફેરો જાશે રે કહું છું તને વાત ખરી,
આ રે સંસારીઆનું સુખજ ખોટું સમજો વાદીનો ખેલ, ભાવ૦ ૪
ઠીકરાનો રૂપીઓ કરી દેખાડે આખર ધૂળની ધૂળ,
હાલી સુધી જાશો રે એ તો નહીં હોયે ખરી,
આ રે સંસારીઆનો ખેલ છે ઉંધો પાણી તે અગ્નિ જણાય, ભાવ૦ ૫
પાણીમાં પડે તે અગન કુંડ જાયે અગ્નિમાં કુદે જળ ન્હાય,
એવી બાજી ઉલટી રે જાણે કોઈ જ્ઞાને કરી, ભાવ૦ ૬

[1] આ પદમાં સંસારની માયાનું સુખ મિથ્યા જણાવી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરવા ઉપદેશ કર્યો B.

હવે એ હરિ મને મનથી વિસરશો પછી થશે મુજ કેમ !
તમે ગરીબ જાણી મારો હાથ પકડો તમને આનાની લાજ,
હું તો પડ્યો છુટી રે તમે જાણો એવું ખરૂં, હરિ૦ ૫
સાંભળો હરિ મારી પ્રેમની વિનતી મને હાથ લાડ,
ધ્યા કરી મારે મંદિરે પધારો રાખું છું આપની આશ,
ગ્યાની નિરૂ માને રે ઉપકાર આપનું ઘણું, હરિ૦ ૬

પદ ૧૧.

મન મસ્તાનો રે.[1]

(કેલાના પાનાં સરખું—કયો શું કરે છે રે)

મન મસ્તાનો રે મારો તમે મન મારો,
મારૂં કહ્યું માનો રે મન મારી જાપ તારો,
મન મહા લંપટ નિર્લજ ઝાલ્યો લાજ ન રાખે લગાર, મન૦ ટેક.
કોઈ વાર એને ફરીને મારો તોએ માને ન અમાર,
આવી વાટે ચાલે રે એને કેમ કહીએ સારો,
મન કપિ[2] મુરખ ને મૂઢ પલમાં સ્થિર નથી રહેતો નઠોર, મન૦ ૧
ક્ષણ ક્ષણમાં એ તો ઉઠીને નાસે કહીએ ન આવે પાર,
મોટા મુની છળીયા રે એવો મન નઠારો,
મન મહા લોભી ને મન મહા કપટી મન કામી ક્રોધી અપાર, મન૦ ૨
મન થકી માયા ને મન થકી મમતા મન થકી હરખ ને શોક,
મન સુખ માણે રે એને તમે નિત્ય વારો,
મન થકી તારૂં ને મન થકી મારૂં મન થકી ઝેર ને વેર, મન૦ ૩
મન વશ કરે તે મગ્ન થઈ રહેશે સાંભળો સૌ સંસાર,
મન થકી ખોટો રે એવું તમે ઉર ધારો, મન૦ ૪

---

1 મનને શિક્ષા સંબંધી આ પદ છે. 2 કપિ=વાંદરો.

મન થકી મોહ ને મન થકી માન મન થકી હોય અભિમાન,
મન થકી ઓહું ને મન થકી ઓટું મન થકી નિંદા માન,
મન ચોર ખાસો રે મન રમે જારી[1] તારો, મન૦ ૫
મનની તે વાતો તમે નવ માનો ચેતન[2] રહો ઘટ માંહ,
મન કહે તેથી ઉલટા રે ચાલો દુઃખ તમને નવ થાય,
ધર્મ બુદ્ધિ રાખો રે મનથી તો નવ હારો, મન૦ ૬
કામ કાજ સર્વે આ સંસારનાં મનમાંથી નાખો દૂર,
કરનારો એ તો નિશ્ચે જ કરશે તમથી કશું નહીં થાય,
તમે સાહેબ સમરો રે મુક્તિનો કરનારો. મન૦ ૭
મન માંકડાને તમે વશ રાખો જાવા ન દો ઘર બ્હાર,
એક ઠેકાણે એને બંધજ રાખો, કરી નિજ આત્મ ધ્યાન,
સુરતી સુનમાં રાખો રે જ્યાં અગમનો અંધારો, મન૦ ૮
ઘડી એક હરિને મનથી ન વિસરો સંભારો શ્વાસોશ્વાસ,
સન્મુખ સ્વામીના સુરતી રાખો પ્રેમ કરીને મન માંહ,
બીજું સર્વે મુકો રે માયાને તો વિસારો, મન૦ ૯
જ્ઞાની કહે કોઈ સાથે ન ચાલે થોડા દિવસની પ્રીત,
છેવટ સર્વે છોડી જશો તમે પહેલાં ચેતો સરદાર,
પિયુથી પ્રીતિ જોડો રે તમથી છે વરનારો,[3] મન૦ ૧૦

---

૧ જારી=વ્યભિચાર. મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક જગે સ્થિર નહીં રહેતાં ભટકે છે, ચળે છે, તે ઉપરથી મન વ્યભિચાર રમે છે એવી રચનારે કલ્પના કરી છે. ૨ ચેતન=ચેતતા, સાવધ. આ પદમાં રચનારે મન શબ્દને નરજાતિમાં ગણી તેના વિશેષણના શબ્દો વિગેરે રજાતિમાં મુક્યા છે, જેમકે મસ્તાનો, નાગો, નકારો વિગેરે. આવી રીતે જાતિફેર થયેલા શબ્દો બીજા કાવ્યોમાં પણ કેટલેક ઠેકાણે છે
૩ વરનારો=પરણનારો, મળનારો.

પદ ૧૬.

[illegible]

[illegible]

પદ ૧૭.

[illegible] આવા આવે રે.

[illegible]

પદ ૧૨.

જીવ લલચાયો રે.[1]

(ધીરાના પદની ચાલ—કોઈ શું કરે છે રે.)

લલચાયો રે સાચી માની ખોટી માયા,
કેમ ભુલ્યો રે પડી જાશે તારી કાયા, જીવ૦ ટેક.
સુખ છે આ સંસારનું એ પર તું શિદ મોહ્ય?
છોરૂ અને કામની[2] વૈભવ ધન માલ ઇચ્છે મન માંહ,
રહેતી ઇચ્છે રે સદા એ તો નહીં રહશે, જીવ૦ ૧
ધન અને સ્ત્રી ને પુત્ર સંસારનું માગે સુખ,
દહાડાનું એ તો સુખ છે મૂરખા એમાં જાને શિદ ખોય?
દુનિયા સારી[3] રે તેમાં શિદ લોભાયા? જીવ૦ ૨
રે સંસાર પર શું રે લોભાયો લલચાયો કોઈ તુચ્છ સુખ,
જન્મ્યો તું સૌ જન્માયો મોત ન મુકે કોઈ કાળ,
તું પસ્તાશે રે મોત વશ સહુ જાયા,[4] જીવ૦ ૩
એ મુકે આ સંસારને સુધરે તારૂં કાજ,
કરે ભાવે આવા ધણીનું કાંઈ તને લાજ થાય,
ની કહે સાચું રે એ તો હરિ ગુણ ગાયા, જીવ૦ ૪

પદ ૧૩.

મૂરખ માયા માગે રે.[5]

(ધીરાના પદની ચાલ—કોઈ શું કરે છે રે.)

મૂરખ માયા માગે રે માયા કહે મારી મારી,
છોડી જાશે રે મૂરખ માયા નથી તારી, મૂરખ૦ ટેક.

---

૧ સંસાર જૂઠો છે તે સંબંધી આ પદ છે. ૨ કામની=સ્ત્રી. ૩ સારી=ડી. ૪ જાયા=જન્મ પામેલાં પ્રાણી. ૫ આ પદમાં સંસારનું સુખ મિથ્યા જણાવી માયાનો ત્યાગ કરવા બોધ કર્યો છે.

પદ ૬૦.

તુમ બિન રહ્યુ ના જાય.[1]

(બિહાગ)

આલમ મોરે રે તુમ બિન રહ્યુ ના જાય.[1] ટેક.
બિરહુ અગન મેરે તનમેં લગી હે,
તુમ બિન નિંદ ન આય,
જેસે મીન[2] મરે બિન પનીઆં, આલમ૦ ૧
તરપ તરપ જીઆ જાય,
મેં તો પિયા બિન બેરી ભઈ હું, આલમ૦ ૨
[illegible] હદા પીં [illegible],
જેસન બનકે મેં બન બન ઢુંઢું, આલમ૦ ૩
નેનનમેં નીંદ ના આય,
[illegible] મેં [illegible], આલમ૦ ૪
[illegible]
[illegible] નહીં [illegible] હે, આલમ૦ ૫
બનમેં નહીં સુખ [illegible],
[illegible] આલમ૦ ૬
[illegible]
[illegible] આલમ૦ ૭
[illegible]
[illegible] હે, આલમ૦ ૮
[illegible]
[illegible] હે, આલમ૦ ૯
[illegible] આલમ૦ ૧૦

[illegible]

પદ ૯૦,
તુમ બિન કછુ ના સોહાય.*
(બિહાગ.)

આતમ મોહે રે તુમ બિન કછુ ના સોહાય.* ટેક
બિરહ અગન મેરે તનમેં લાગી રે,
તુમ બિન નિંદ ન આય, આતમ૦ ૧
જૈસે મીન* મરે બિન પાનીઆ,
તરપ તરપ જીઆ જાય, આતમ૦ ૨
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૩
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૪
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૫
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૬
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૭
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૮
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૯
[illegible]
[illegible] આતમ૦ ૧૦

[illegible]

હરિ હવે શરણે હું છેદ મન રેલે
હું મેરૂ ગુણ પાપ ધોઈ રે,
હું તારી દાસી ને હું મારો વ્હાલી એક થયા આપણ દેઉ, કાર્પી૦ ૨
દયા કરીને આવી એવો પધારો
શુભની કરીએ આપણ હોઈ રે,
માફ કરીને નહીં ગુન્હા આમ મેં આવું શું તાબાર દેઉ, કાર્પી૦ ૩
હાથ જોડીને હજુરમાં લાવી
વિનતિ કરે છે ધોઈ ધોઈ રે,
કાર્પી૦ ૪

પદ ૬૬.

મારો આતમ કેવો અટારો.*

(ઢાળ.)

મારો આતમ કેવો અટારો,* [illegible]
[illegible] કે. કે૦ ૧
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] કે. કે૦ ૨
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] કે. કે૦ ૩
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] કે. કે૦ ૪
[illegible]

[illegible]

ઓઢણિ[1] ઓઢી મા મારી ગીરધારી,
[illegible]
પાંચે ઓળ પર મારી ચાપટ, આ૦ ૨
જુગ[2] દીધો ઉઠાય,[3]
...ઘુમ કેરી કહે મન હારે, આ૦ ૩
નિપટ[4] જુગમાં લટકાય,
આની કહત હૈ સૈ સ્યામ પ્રભુનાં, આ૦ ૪
રૂપનાં કોતા ગવાય, આ૦ ૫

પદ ૬૬.

કેશરીઆ રંગ આનાયો.

[illegible]

[illegible]

હોઈ ફિ.હીડમેં અધાયો,
[illegible] કામ ભદે લાખાં પર, દીવાનો.[1] ખાઈ દાવો, ટેક૦ ૨
[illegible] નામ ભાગ્યો અપને, [illegible] અપને લિયો,
[illegible] નાબનો[2] અનાયો,[3]
[illegible] નહીં [illegible][4] [illegible], [illegible] દીયો [illegible], ટેક૦ ૩
[illegible] નામ ન [illegible] કહ્યું [illegible] ફિરતી [illegible] કહાવે,
[illegible] પીવ લિયો,
[illegible] જ્ઞાની મું [illegible] [illegible], [illegible] અપની [illegible] ટેક૦ ૪
[illegible] નહીં [illegible] [illegible],
[illegible] નામ [illegible], ટેક૦ ૫

પદ ૬૮.

કેદાર [illegible] હિંદીમાં [illegible].[*]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પદ ૬૦.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] જ્ઞાની પ્રેમી મસ્તાના, નહીં ઉમંગ કોઈ [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] ૬

પદ ૬૨.

જ્ઞાની દુનિયા દીવાને.[1]

(રેખતા.)

જ્ઞાની દુનિયા દીવાને[1] હાથ જો કોઈ [illegible]
પ્રેમ [illegible]
[illegible]

[illegible]

જ્ઞાની કહું તું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]?
[illegible] નહીં [illegible] તુજમેં [illegible] [illegible] ૧૦
તુજકો જો તું [illegible] તો [illegible] [illegible] તુજ [illegible],
મન [illegible] નહીં [illegible] [illegible] ન [illegible] [illegible] ૧૧
જ્ઞાની [illegible] તું [illegible] [illegible] રે [illegible] [illegible],
[illegible] તુજમેં [illegible] ના [illegible] [illegible] તું [illegible] [illegible] ૧૨
જ્ઞાની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] તું [illegible] [illegible] મન [illegible] [illegible] ૧૩
જ્ઞાની [illegible] [illegible] કે નહીં [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] તું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૪
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
જ્ઞાની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૫

૫૨ [illegible].

જ્ઞાની [illegible] [illegible] [illegible]

જ્ઞાની વિરક્ત બેઠો[1] [illegible] તું મન મેલ,
એ રે [illegible] [illegible][2] [illegible] ન [illegible].
જ્ઞાની કોઈ મૂરખ [illegible] કરે રે [illegible] [illegible], ૬
એની આમાં [illegible], કહું [illegible] [illegible] [illegible][3] ?
જ્ઞાની [illegible] બેઠો [illegible] [illegible] [illegible], ૭
[illegible] તેમ [illegible] કરે [illegible] [illegible] [illegible]
જ્ઞાની એ મૂરખ [illegible] [illegible][4] [illegible] રે [illegible], ૮
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તેમ અને તું [illegible] [illegible] [illegible]. ૯
જ્ઞાની [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible][5] [illegible]
જ્ઞાની તું તો કોણ રે એ તું [illegible] [illegible] ૧૦
[illegible] તું [illegible] તો [illegible] રે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
કરે તો [illegible] નહીં [illegible] તું [illegible], ૧૧
[illegible] [illegible] રે [illegible] [illegible] રે [illegible] [illegible]. [illegible]
જ્ઞાની તું તો [illegible] નહીં [illegible] રે [illegible] [illegible] ૧૨
[illegible] રે [illegible] તું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[6]
જ્ઞાની [illegible] તું [illegible] રે [illegible] [illegible] [illegible] ૧૩
એ તું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ૧૪

[illegible]

ઉંચા હાંણું ઢોલીઆ રે, ફુલડે છાઉં સેજ,
સેગા પધારો સાહેબા હવે મતિ કરો તુમે હેજ,
પ્યાલો ભરભર પીઓને આજ, હો રંગ૦ ૧
મેં હું દાસી આપરી તુમ હો મારા નાથ,
છક છક પીયો તુમે દારૂડા છેલા રાસ રમો મુજ સાથ,
મારા ગલે લાગોને મહારાજ, હો રંગ૦ ૨
પ્રેમરી પ્હેરી ચુંદડી ને હેતરો પ્હેરી હાર,
આશારો સાજુ ઓઢીઓ હું પ્રેહ સજી શણગાર,
ઉભી બાટ જોઉં થારા કાજ, હો રંગ૦ ૩
જ્ઞાની કે ગેલો આપરો, થેં હો મારા રાજ,
પ્રીતમ પિયા થારા કારને મેં તો છોડી લોકોરી લાજ,
મારા મ્હોલે આવો ગરીબ નિવાજ, હો રંગ૦ ૪

પદ ૪૦.

તુમે પીયો પ્રેમ ગલાસ.[૧]

(માઢ.)

પધારો મારા રાજ હો તુમે પીઓ પ્રેમ ગલાસ.[૨] ટેક.
સેજ બિછાવું સોહણી,[૩] મદવા[૪] લાવું ખાસ,
ભરભર પ્યાલા પીજીએ છેલા રમીએ આપણ રાસ,
દાસી ઘર આવોને દીનાનાથ, હો તુમે પીઓ૦ ૧
ચરણ પખારું[૫] ભાવથી તન મન વારૂં દોઈ,
મ્હેર કરો મારા સાહેબા હું તો રહી છું તમને મોહી,
છેલા તમો રહોને મારા સાથ, હો તુમે પીઓ૦ ૨
જ્ઞાની ચાહે આપને મનમાં રાખી આશ,

---

૧ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૨ ગ્લાસ પ્યાલો. ૩ સોહણી=સારી. ૪ મદવા=દારૂ. ૫ ચરણ પખારું=પગ ધોઉં

[illegible]

[illegible]

પદ ૨૧.

આવું નહિ સમજો છે.

([illegible])

[illegible]

ગઝલ સંગ્રહ.

ગઝલ ૧.

નયનમેં નિરખ ગયા.

[illegible]

વખતે જાણે મારા શરીરમાંથી જીવ[3] નીકળી ગયો. ૨ તે લાચારીના[4] દર્દમાં જ્યારે મેં એક એવો નિશાસો[5] નાખ્યો કે તેનો ધુમાડો[6] આ જુની[7] આકાશ[8]–છતને[9] ચીરીને ઉપર નીકળી ગયો. ૩ મેં મારા કાળજાને બહુ રોકી રાખ્યું પણ અરે હું શું કરૂં! મારી છાતીના[11] બળવાથી ભડકા[10] ઉપર ભડકા નીકળી ગયા. ૪ જ્યારથી હું તે પરમાત્મારૂપી અપ્સરા–પરી ઉપર ખરા દીલથી આશક બની ગયો છું ત્યારથી દુનિયાનાં તમામ દુઃખ[12] અને મહેનતથી[13] હું છુટી ગયો છું. (અર્થાત્ તેના પ્રેમમાં પડવાથી હું દુનિયાની માયામાંથી અને દુઃખમાંથી મુક્ત થયો છું. હું તેના પ્રેમમાં પડી પ્રેમઘેલો અને બેભાન થયો છું તેમાં તો કાંઈ નવાઈ નથી પરતુ દુનિયાની બીજી વસ્તુઓ તેના સ્વરૂપથી મોહ પામી ઘેલી થઈ છે તે નીચે પ્રમાણે–) ૫ તેના ઘણા તેજવાળા[15] લાલ હોઠ[16] જોઈ માશુક[17] પણ યમનની ખાણમાંથી[18] અદેખાઈના[19] લીધે બહાર નીકળી ગયાં. ૬ તેના માથાના કાળા વાળ[19] દેખીને લજ્જા[20] અને આશ્ચર્યથી[21] શરમાઈને અંબર દરિયામાંથી[22] અને કસ્તુરી[23] ખુતન દેશમાંથી નીકળી ગઈ. ૭ તે પરીની[25] ગલીઓની[24] સહેલ[25] જોવાને મનુષ્ય મસ્ત બનીને સ્વર્ગ[27] રૂપી બાગમાંની નીકળી આવ્યો. ૮ તે પરીની ભમર[29] રૂપી તરવાર[28] ખાઈ મૃત્યુવશ[31] થઈ લાલ[32] કફન પહેરીને સંધ્યા[30] પણ આકાશ પર નીકળી આવી. ૯ તે પરીના પ્રેમમાં અનવરનું કાળજું પણ શેકાઈને કબાબ (બળી ગયેલી વસ્તુ) બની તળીને ઉપયોગ કરવાના કામથી પણ નીકળી ગયું છે (અર્થાત્ અનવરનું કાળજું બળીને ખાખ થઇ ગયું છે).

આ ગઝલ ભક્તિશૃંગારરસની છે. રચનાર કાઝી અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શક્તિ કેવી સારી છે તે આ અને આ પછીની ગઝલો ઉપરથી વાંચનારને સ્પષ્ટ સમજાઇ આવશે. આ ગઝલમાં બતાવેલી ઉપમાઓ અને અલંકાર જોતાં અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શૈલિ ગુજરાતના પ્રખ્યાત કવિ પ્રેમાનંદની શૈલિને ઘણા અંશે મળતી આવે છે તે પ્રેમાનંદ કવિના નળાખ્યાનમાંનું નીચેનું કાવ્ય વાંચવાથી જણાઇ આવશે—

દમયંતીના અધર દેખી પેટ વીંધ્યું પ્રવાળા,
એ કામનિનો કંઠ સાંભળી કોકિલા થઈ કાળા.

[illegible]

ગઝલ ૯.

મેં છુપાયા કેમ થા ?

[illegible]

ગઝલ ૩.

ન તું શામ હે ન તું રામ હે?

કહાં કહૂં ગીલા[1] તેરા અય સનમ[2] ન તું શામ[3] હે ન તું રામ[4] હે!
હુવા દૂર એસા તું એક કદમ[5] ન પયામ[6] હે ન સલામ હે. ૧
તેરે દર્દ હીજ્રમેં[7] મેં મરૂં તું ખુશીસેં ગેરૂંસેં[8] જા મીલે,
કરૂં બેવફાઈમેં કયા રકમ[9] યેહ ખીરામ[10] હે તેરા કામ હે. ૨
કભી બાદ અરસેકે મીલ ગયા તો બતાકે મોંહકો ચલા ગયા,
મેરે પેશ નઝરૂકે એકદમ ન કયામ[11] હે ન મુકામ હે. ૩
કભી આયા ઘરમેં તો હો ખફા રહા બેઠા ચુપકા ખામોશસા,
કભી મુઝે મેરે આ એકદમ ન ખીરામ હે ન કીરામ[12] હે. ૪
કભી લપટા પહેલુંમેં[13] આ મેરે તો તું સો રહા મોંહકો ફેરકે,
શબે વસ્લમેં હે યે કયા જુલમ ન તો જામ હે ન કલામ[14] હે. ૫
તું લપટ જા હસકે ગલે મેરે તેરે કામકા હું પુરે ભલે,
રહો શામ મેરા તું દમ બ દમ તેરા નામ હે મેરા કામ હે. ૬
મેંને લાલ લબ[15] તેરે ચુમકે કીયા સીજદા[16] તુજકો હે ઈબ્રામસેં,[17]
તેરા દિલસેં અનવર બેદીરમ[18] યે ગુલામ હે તું ઈમામ[19] હે. ૭

ભાવાર્થઃ—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની ભક્તિમાં મસ્ત રહેનાર ખરા પ્રેમીએ રીસમાં પરમાત્મા પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. રીસાયેલા પ્રેમી ભક્તના ઉદ્ગાર છે.) ૧ હે પરમેશ્વર[2] ! હું તારી પાસે શી વાતો[1] કરૂં? શું તું મારો માલીક[3] પણ નથી તેમજ તું મારો તાબેદાર[4] પણ નથી? (અર્થાત્ તું મને માલીકપણાથી ન મળ્યો અને તાબેદારપણાથી પણ ન મળ્યો. પરમેશ્વરને તાબેદાર કહેવાનું કારણ એ કે તે પ્રેમી ભક્તના પ્રેમને આધીન હોય છે અને ભક્તના કામ કરાવે છે.) તું મારાથી એવો એકદમ[5] દૂર થયો કે તારો સંદેશો[6] નથી ને સલામ પણ નથી. ૨ તારા વિયોગના[7] દુઃખથી હું મરૂં છું અને તું બીજા લોકોને[8] ભેટે છે કે મનસુર, શમ્સ તબ્રેઝ,

વીએરે એવા મહાપુરૂષોને મળે છે. તારી મેરબાની હું શું કહું*—નર્ક ? આવા તારા મેહરબાનીના મામલા[10] છે, આવાં તારાં કામ છે. ૩ જો કોઈ વખત તું મળી જાયે તો તને સુખ બતાવીને આપું છું. મારી નજર આગળ એક પળ પણ ઊભો[11] રહેતો નથી અને મુકામ પણ કરી નહીં. ૪ કદી તેં મારા દિલરૂપી ઘરમાં આવીને પ્રકાશ કર્યો તો મુજને અને તું મુરશીદ એવો રહેતા કદી પણ મારી નજર આગળ દાસભાવના માર્ગ પણ કર્યા નહીં અને મેહેરબાની[12] પણ કરી નહીં. ૫ જો તું કદી મારા ખાનામાં[13] આવીને બરાબર રહેતા તો તું મેં કોઈને એવું રહેતા જાણવ મેહરબ કરવાની મનમાં આ તારી કેવી જુલમ ? કિમનો ખ્યાલ પણ ન ખપે, અને વાદો[14] પણ ન કરી. ૬ તું હમીને મારા મને વગરથી રહે. જુદા અને બધા તારા કામની પુ તું મારો હમણી વાજેદાર ગયો, તેમાં તારું નામ થયો અને મારું નામ થયો. (આ શબ્દો પરમેશ્વર પ્રત્યે અને આશકના દિલમાં નીકળેલા ઉદ્‌ગાર છે. આશક પતિના ગીત ગાય છે અને પતિનાં આશક ગણે છે.) ૭ હે તારા નામ દિલને[15] મુજબ કરીને આપણામાં[16] તને નમનારે[17] કર્યાં. અનવર મારા દિલથી તારે વાસ્તે તેમનો ખ્યાલ[18] મુકામ છે અને તું મારા[19] છે.

ગઝલ ૪.

મુજકો જવા દીયા.

તારી આગમ ક્રીનેકો[1] આપ આગમ તજે મજનેં[2] મુજકો જવા દીયા. મેરે ચાંદ્રુને જુન મહા દીયા મેરે દિલકો દામ તમા દીયા. ૧ તે કહા "અફસોસ મેરાજને કુન"[3] ને મુરીદને "કાલુ બલા"[4] કહા, વો દરદમ કૈસા પીયા દીયા મુજે મસ્ત તુંને બના દીયા. ૨ કા મહેરૂનો[5] જમાલે તું દર આદમ[6] તુજ પીતમને[7] મારો જલવાગર, મુજે જમાલે મુજકા બના દીયા કે બતાને[8] મુજકો મુદા દીયા. ૩ તેં મુસ્તફા મુજકો કે "અન અરદ" બોલે તારા કે મુજકો કરત ભાગે, કે દીલબર[9] જમાલે દીદા દીયા ન જુદા કે મુજકો જુદા દીયા. ૪

સભી જા બ જા હર ઝરોમેં[૧૦] હે તું આપ અનવર[૧૧] જલવાગર,
મેંને નામ અપના મીટા દીયા યે ગઝલ સી તુને સુના દીયા. ૫

ભાવાર્થઃ—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે) ૧ હે પરમેશ્વર! મારી છાતીમાં[૧] આગ લાગી રહી છે, અને ચિંતાની[૨] અગ્નિએ મને એવો બાળી નાખ્યો છે કે મારી આંખમાંથી લોહી વહ્યા કરે છે, અને મારા હદયમાં ડામ લગાડી દીધો છે. ૨ તેં કહ્યું કે "શું હું તમારો પરમેશ્વર નથી!"[૩] એટલે મેં ખુશીથી કહ્યું કે "હા તું અમારો પરમેશ્વર છે"[૪] આવો પ્રેમરૂપી શરાબ તે મને એવો પાઈ દીધો કે હું મસ્ત બની ગયો. ૩ જ્યારે તું એક[૫] પોતે અલોપ[૬] છાનો હતો અને મહંમદનું[૭] નૂર (અજસ્વરૂપ) પેદા કરીને સંસારમાં ચાવો થયો, અને જ્યારથી તે તારૂં મુખ બતાવ્યું છે ત્યારથી બે દુનિયાથી[૮] (આ લોક અને પરલોકથી) મને છોડાવી દીધો છે. ૪ જ્યારથી તેં મને "મન અરફ"નું જ્ઞાન સંભળાવ્યું છે ત્યારથી મને તે જ્ઞાનનો નિશો ચડ્યો છે અને જ્યારથી તારા અને મારા વચ્ચે જે જુદાઇનો પડદો[૯] હતો તે ઉડી ગયો છે ત્યારથી ખરેખર તારા સમ (તારા કોમળ મુખને કહું છું કે) હું મારી જાતને ભુલી ગયો છું. ("મન અરફ"નું જ્ઞાન એટલે કે "મન અ-રેફ નફસહુ ફકદ અરફ રબ્બહુ" અર્થાત્ જે કોઇ પોતે પોતાના આત્માને ઓળખે છે તે પરમેશ્વરને ઓળખે છે.) ૫ દરેક સ્થળમાં અને દરેક ઝરામાં[૧૦] અર્થાત્ દરેક વસ્તુમાં તારોજ પ્રકાશ[૧૧] છે. હું મારૂં નામ ભુલી ગયો અને આ ગઝલ સંભળાવનારો પણ તુંજ છે.

ગઝલ ૫.

દિવાના આતા હે.

સંભલીયે[૧] સમેરૂ[૨] મેકદેમેં[૩] અબ દીવાના આતા હૈ,
તડપતા લોટતા બેતાબ[૪] જ્યું પરવાના[૫] આતા હૈ. ૧
જહાંમેં મસજીદોંસે ઉસ બુતે[૬] કાફરકે[૭] દરશનકો,
નજરમેં આપને બેશક અબ પસંદ બુતખાના[૮] આતા હૈ. ૨

અદબસે મેહફીલે જુર્બામેં[૯] એય મસ્તો સંભલ બેઠો,
શરાબે નાબકા[૧૦] સાકી[૧૧] લીયે પેમાનો[૧૨] આતા હે. ૩
નપટ[૧૩] મુશ્કેલ હે યારો કુચે[૧૪] જાનાંમેં[૧૫] કદમ[૧૬] રખના,
સુયે[૧૭] શમશીર[૧૮] કાતીલકે[૧૯] જો હે મરદાના[૨૦] આતા હે. ૪
બહારે[૨૧] ગુલશને[૨૨] હસ્તીસેં[૨૩] કયા દિલ બાંધીએ અનવર!
જીધર દેખા ઉધર અબ તો નઝર વેરાના[૨૪] આતા હે. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમસ્વરૂપ કેવું છે તે બતાવ્યું છે.) ૧ હે દિવ્ય પ્રેમી લોકો[૨]! તમે સાવધ રહો.[૧] હવે સભાની[૩] અંદર દિવાનો આવે છે (અર્થાત્ તમારા શરીરમાં હવે પ્રેમના જુસ્સાનો પ્રવેશ થાય છે). પતંગીઆની[૪] માફક દિવાનો કુદતો અને લોટતો બેચેનીમાં[૬] આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમના પ્રકાશથી આકર્ષાઇ પતંગીઆની માફક આવીને ઝંપલાય છે.) ૨ દુનિયામાં તે બના અકલિત[૭] પ્યારા પરમેશ્વરને[૮] જોવા માટે મસીદો કરતાં શરીર[૯] રૂપી મંદીર બેશક મારી નજરમાં વધારે પસંદ પડે છે (અર્થાત્ મંદીરમાં જઇ દર્શન કરવા કરતાં અંતઃકરણમાં ધ્યાન ધરવું હું વધારે પસંદ કરૂં છું.) ૩ હે પ્રેમી લોક! તમે સભાગીને અદબથી ખુશખુશ[૯] સભામાં બેસો- જુઓ હવે શરાબ પાવાવાળો[૧૧] પરમેશ્વર શુદ્ધ પવિત્ર[૧૦] શરાબનો પ્યાલો[૧૨] લઇને આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમનો જોશ હવે જાગૃત થાય છે.) ૪ હે પ્રેમી લોકો! એ પરમાત્માની[૧૫] ગલીમાં[૧૪] પગલું[૧૬] ભરવું ને ઘણુંજ કઠણ[૧૩] છે, કારણ કે મારનારાની[૧૯] તલવારના[૧૮] સામે[૧૭] જે પુરો શુરવીર[૨૦] હોય છે ને આવે છે (અર્થાત્ સંસાર ત્યાગ કરી વૈરાગ્ય દશામાં જવું તે ઘણું કઠણ છે. ઇંદ્રિયોને વશ કરી કામ, ક્રોધ, મદ વીગેરેની સામે થવું ને ખરા દૃઢ મનવાળા મરદાનું કામ છે). ૫ આ વસંતઋતુથી[૨૧] ખિલી રહેલા હસ્તી[૨૩] રૂપ બગીચાથી[૨૨] શું પ્રેમ બાંધવો? કારણ કે જ્યાં જોઉં છું ત્યાં મને સર્વ ઉજ્જડ[૨૪] લાગે છે (અર્થાત્ આ કાયાથી પણ પ્રીતિ બાંધવાની નથી કારણ કે તે પણ નાશ પામવાની છે.)

હૈરત[11] હૈ દેખ ગઝઝ[12] અદાયાં[13] તેરી મીયાં !
યે નાઝ[14] યે કરશમા[15] યે આલમ શબાબકા,[16] ૫
સુરતમેં તેરી આપકો મેં મહો[17] કર દીયા,
દેખેસે તેરે મુજકો નશા હૈ શરાબકા. ૬
આયનેમેં[18] મેંને દેખ લીયા તુજકો બા બ બા,
ક્યા વર્ક[19] હૈ ક્યા હર્ફ[20] ક્યા નુક્તા[21] કીતાબકા[22]? ૭
જો કુછ હૈ સબ તુંહી હૈ નહીં મેં નહીં દીગર,[23]
કોઇ કહું તો ખોફ[24] હૈ શીરકો[25] દંદાબકા.[26] ૮
ક્યા જાત[27] ઔર સીફાતમેં[28] હૈ ફર્ક હજરત,
નીસબત તેરે મેરેમેં હુવા બરફો આબકા.[29] ૯
દેખતા હૈ તુંહી ઔર હૈ સુનતા ભી તુંહી તું,
તાકત[30] કહાં હૈ મુજકો સવાલો જવાબકા ? ૧૦
આરફ[31] જો હો વ્હો સમઝે કે હૈ રમ્ઝ[32] મારેફત,[33]
ક્યા દે વ્હો પીર જવાબ ગઝલ લા જવાબકા ? ૧૧
વાઇઝ[34] જો જાનતે હૈ વ્હો ક્યા જાને ખોફ બીમ[35]
ઝાહેદો[36] ખોફ દેતા સવાબો[37] અઝાબકા.[38] ૧૨
અનવર હૈ તુંહી સબમેં તુંહી સબમેં જલવગર,
તુને હી ઝીક્ર[39] કર દીયા હવસેકો[40] કાબકા. ૧૩

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમી ભક્તના ઉદ્‌ગાર છે) ૧ હે પરમાત્મા ! હવે તું મારા સ્નેહી તરીકે મેં ઉભેલો જોતો હતો છે. આપણી આગળ પરદો[1] રાખવાનું શું કારણ[2] છે ? ૨ આ આદર તારા મુખનું દર્શન કરવાને ઘણો આતુર[3] છે. તું આ મારે શરીરરૂપી મસીદો[4] લઇને પ્રવીને સંતાઇ રહેલો છે ! (અથવા તું આ મારે શરીરમાં ગુપ્ત રહેલો છે ?) ૩ તું પ્રભુ છે, તું હર છે, તું વિષ્ણુ[5] છે, તું મહાદેવ[6] છે, તું તો એકજ સ્વરૂપ છે, પરંતુ તારા પરિવર્તનું[7] બતાવે છે. ૪ તું એક છે, તારા શીવાય બીજું દુનિયામાં બીજું કાંઇ નથી, તેથી તેણે તારા સ્વરૂપ[8] રૂપી સર્વેતો[10] પ્રકાર[9] છે.

જે શરબત વસલકા ચાખું અનમોકા ગલ લગા રાખું,
કહું દુરમાં જા' લાખું શમે[1] ઉપર જ્યું પરવાના.* ૪
પીતા હૈ વસલકા શરબત કે પાનું યારસે દુરબત,
પછી હે મુજપે આદ ગુરબત[8] કીયા હૈ ગમને દીવાના. ૫
શબને નામ લકર હૈ લબા લબ જામકા ભર હૈ,
દીવાના આબ નૈર કર હૈ મેરા દિલ કર હૈ કુરબાના.* ૬
ગનમણી હૈ નઝમ[10] અનવરૂ પલ રહે જ નજીર[11] પર,
ઉસ લાખું બલા[12] મર પર ઇશ્કમેં ફેર તું મસ્તાના. ૭

ભાવાર્થ—(આ ગઝલમાં વિરહનું વર્ણન કર્યું છે.) ૧ હે [illegible]

ગઝલ ૧૧.

લગે દિલપે દાગ નયે નયે.

તેરે ઈશ્કમેં મુઝે અય સનમ લગે દિલપે દાગ નયે નયે,
તપે હીજ્રસે[1] મેરે જીગર પર હુએ ગુલકે બાગ નયે નયે. ૧
મૈં હું ઈશ્કમેં તેરે નીમજાં[2] તુઝે કુછ ન પરવા હૈ અય મીયાં!
જો મૈં બોલા "પ્યારે તું આ યહાં" તો કીયે દીમાગ નયે નયે. ૨
મૈંને બોસા[3] તુજસે લીયા તલબ તુને બોલા "ચુપ રહે અય બેઅદબ"!
દીયાં ગાલીયાં તો હો પુર ગઝબ સુનાયે સુરાગ નયે નયે. ૩
કહા મૈંને તુજસે જો હો કરીબ[4] મૈં હું બાગકા તેરે અન્દલીબ,[5]
કહા તુને કયા હુવા વા અજીબ[6] દેખે તુજસે ઝાગ[7] નયે નયે. ૪
તેરે ચશ્મ નરગીસ દેખકર લગે દાગ અબ મુઝે દાગ પર,
કયા ખુલે હે અનવર બર જીગર તેરે ચેહ ચરાગ[8] નયે નયે. ૫

ભાવાર્થઃ—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર અને ભક્ત વચ્ચેના સંવાદ બતાવી ભક્તનો ભક્તિભાવ અને દુઃખની કસોટી અને દુઃખના ઉદ્‌ગાર જણાવ્યા છે.) ૧ હે પરમેશ્વર! તારા પ્રેમમાં પડવાથી મારા મનમાં નવા નવા દાગ લાગ્યા છે (અર્થાત્ સંસારવ્યવહાર મુકવાથી અને અભેદ માર્ગમાં પડવાથી સંસારની નવી નવી ઉપાધિઓ ઉભી થઈ છે અને કાયાને દુઃખ પડયું છે); તારા વિયોગના[1] તાપથી મારા કાળજા ઉપર નવા નવા ડાગરૂપી ફુલોના બાગ થયા છે. ૨ હે પરમાત્મા! હું તારા પ્રેમમાં અધમુઓ[2] બની ગયો છું, અને તને તો કાંઈ પણ દરકાર નથી. "તું મારી પાસે આવ" એવું તને મેં જ્યારે કહ્યું ત્યારે તું જુદા જુદા મીજાજ કરવા લાગ્યો. ૩ તને ચુંબન[3] કરવાની મેં ઇચ્છા કરી ત્યારે તેં મને કહ્યું કે "હે બેઅદબ! તું ચૂપ રહે." અને તું મને ગુસ્સે થઈને ગાળો બોલવા લાગ્યો, અને નવી નવી વાતો સંભળાવી. ૪ જ્યારે મેં તારા સન્મુખ[4] થઈને કહ્યું કે "હું તારા બાગનો બુલબુલ[5] છું" ત્યારે તેં મને કહ્યું કે "તેમાં

કેઝકે હર મસઅલે[૯] પર ખુબ જયદા ગૌરકસે,
ગંઝદો પાયા નહીં ઓર રંજ[૧૦] તેં દિલકો દીયા. ૯
નહોમેદી અકલ સહો ઓર સરફમેં ઈસરાફ ઉમર,
મહો જબ તક નહીં હુઆ ફીર બનકે મુસરીફ રો દીયા. ૧૦
નહનો અકરબ પદકે કયું ભુલા ફીરે તું દર બ દર?
નહનો અકરબ ઐસા હે ક્યું ગુલકે[૧૧] તઈ ખુશબો દીયા. ૧૧
છોડ દે ગીરકો[૧૨] દોઇ ઓર દેખ હર જા વજેહ યાર?
હો મીસલ પરવાના આશક મેં નસીહત વ્હો દીયા. ૧૨
અનવરે સરમસ્ત અપને પિયુસેં રંગ ખેલકર,
સરમેં પાતક[૧૩] ખુદકો રંગે મારેફતમેં ભીગો દીયા. ૧૩

ભાવાર્થઃ—(વ્યવહારજ્ઞાન નહીં મેળવતાં આત્મજ્ઞાન મેળવવું એ આ ગઝલમાં બતાવવામાં આવ્યું છે.) ૧ હે બાગવાનો[૧]! તમને પરમેશ્વરે દરેક ચીજની પરહેજ કરવાની અર્થાત્ ત્યાગ કરવાની શક્તિ આપી છે. મને બેખુદીના (હુંપણાને ભુલી જવું તે) દરિયામાં, પ્રેમે ડુબાવી દીધો છે. ૨ હે શિખામણ આપનાર પુરુષો[૨]! તમે મને શિખામણ આપી ચુક્યા, બસ હવે બંધ રહો. બુદ્ધિનું દફતર મેં હરિના રસાણથી અર્થાત્ પ્રેમરસથી ધોઈ નાખ્યું છે. ૩ પરમેશ્વર સિવાયની બીજી તમામ વસ્તુઓ હું ભુલી ગયો છું; મેં મારા અંતઃકરણમાં પરમાત્માના પ્રેમનું બીજ[૩] વાવી દીધું છે. ૪ હે મોલવી સાહેબ! તમે પુસ્તકો વાંચીને શું મેળવ્યું? જ્ઞાની પુરુષોને પરમેશ્વરે જે જ્ઞાન આપ્યુ છે તે તમે શીખો. ૫ જ્ઞાન તે એક બારીક બિન્દુ છે અને તેનો ભેદ તમે ગુરૂ પાસેથી શીખો, બાકી વ્યવહારનું જ્ઞાન કે જે એક મોટો[૪] પડદો[૫] છે તે જ્ઞાન તમને આપેલું છે. ૬ "લા" શું છે? "ઈલ્લાહ" શું છે? અને "ઈલ્લિલ્લાહ" શું છે? (લા, ઈલ્લાહ, ઈલ્લિલ્લાહ એ મુસલમાન ધર્મના કલમા છે) જો તમને પરમેશ્વરે જ્ઞાન આપ્યું હોય તો તેનો ભેદ અમને ખોલી બતાવો. ૭ હે મોલવી સાહેબ! જો પરમેશ્વરે તમને સાચું[૬] બોલવાનું[૭] જ્ઞાન આપ્યું હોય તો "મન અરફ" ના કેટલા બાબ છે તે અમને કહો. ૮ હે કમ-

નાદિમ[1] તે ગુરૂ પાસેથી ભર્યું[6] જ્ઞાન મેળવ્યું નથી અને અકીર આ-વકાશિક જ્ઞાનમાં તે તારી આખી જીંદગી ગાળી નાખી. ૯ "રંજ" નામના હાસ્યંબના ચન્નો" કરી ઘણા દિવસથી તેં આપસ કર્યાનું તેનાથી મુખે અમ્નો તે મેળવ્યો નથી અને ફક્ત મગીરને દુઃખ[7] આપ્યું. ૧૦ "નકો" નામનું આકાશ ધાંધવામાં તેં તારી અમર ગુમાવી અને "નરક" આકાશનું પાળવામાં તેં તારી જીંદગી ખુમાવી. તું ખરા ગુણી પોતાને જાણી શકો નથી ત્યાં સુધી તું મુનસીક જાણી આખેર ફેરફ મહેનત કરતા રહો આવી પળ્યાં કરી આ.આર રે હશે. ૧૧ "નરીસ આકામ" (ફુલાની પાલે મું ક્યે રહે) એ ઘરિ ધરા આ કિને તું તા માટે હરે અને. એ જુએ આકાશે ઘરે છે? તેણી મુસાફર કરને[11] મુળવે આપેલી જે તેણ "નરીસ આ-કમ" છે. ૧૨ મેહનુ[14] (દિલીપ) ઉડી રે, અને કે શેખી ! તું રોજ સખુસ પગલાનું મુખ ભે. હું તને ગીમાનનુ આવું શું કે તું પરહેઝગારી માટે પરમેશ્વર પાસે આશરો ભળી ભ. ૧૩ આશરે દિલના મન મનીને ધિયાના પગલામાં આ દેખ ફેથી રહીને ભ-ળ્યો રે મન ગુણી[15] દિલને જ્ઞાનમાં ઓગળી દીધિ છે.

ગઝલ ૧૩.

ખોલ દી ફકુલકો કત.

આજ દુનિયામેં અવમને ખોલ દી ફાકુરોં[1] કત,
દેખને કી ઉનકે દિલને પર નયા સુજગૂરો ખત. ૧
ઔર મિલા[2] મેં હકમ ઉસને દિલ અને દિલે મિન,
આતે મંજિલે કહું પર આપની મેં. મુરીદો[3] ખત. ૨
સકલે ઉનકે નજરોં મેં મીઠાસે પાનકે ગુલ,
ઝનિકીકો હનો મહક નહીં ઉસ ખુકી ખત. ૩
ઉસ મહોં ફાની અનવર દિલ ફકત ક્યા મરજી
ઔર મેરિને[4] પાક રહે તું હમારે મુજે. ખત. ૪

ભાવાર્થઃ—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ઓરૂપે કલ્પી પ્રેમભાવ જણાવ્યો છે.) ૧ દુનિયારૂપી બાગમાં પરમેશ્વરે મને ગર્વ હાથે તેના મદાના વાગ[1] ખોદી બનાવ્યા તો તેને લેનાંઝ "મુમુક્ષ" નામના ઝાડને અરેખાઈ આવવાથી તેને પગ-મુંચમાં વગાવા લાગ્યાં. ૨ એક ચુંબન[2] કરવા મેં માગણી કરી ત્યારે ગુસ્સો લાવી પોતાના હોઠ ઉપર મીસ્સીના બદલે લાલ[3] લગાવી દીધો. ૩ તેની વટ ભેસામાં મેં પુષ્ટ મારૂ મારી નજર મીંચી બંધાવી દીધી અને તેના આર-પાની દુનિયાદારીમાં મારી નજરને જરા પણ આરામ નથી. ૪ હે અનવર! આ ફાની દુનિયામાં મન લગાડવાની શી ગરજ છે? તું પરમેશ્વરને ગળામાં વળગાડી હાને એકાંત વાસમાં[4] બેસી રહે અર્થાત્ એકાંતમાં બેસી તેનું મનમાં ધ્યાન ધર્યા કર.

ગઝલ ૧૯.

જા બેઠુંગા બસ્તીમેં.

ગીરેબાં ચાકકર સેહેરામેં[1] જા બેઠુંગા બસ્તીમેં,
ઉમ્રે દિલબરકી ખ્વાહશમેં ગુઝર જાઉંગા હસ્તીમેં.[2] ૧
ચખાએ ઈશ્કને મુજકો કીયા હે એસા બેપરવા,
કે ના મતલબ હે સાકીસેં ન ખ્વાહશ મયે પરસ્તીસેં.[3] ૨
મેરે પ્યારેકો દિલ દેકર બના હું મસ્ત મતવાલા,
કે દો આલમ મુજે ઝરોં[4] નઝર આતા હે મસ્તીસેં. ૩
કોઈ હે શેખ કેહેલાતા બીરહમન કોઈ બનતા હે,
મુજે નહીં કામ દુનિયામેં બુલંદી[5] ઓર પસ્તીસેં.[6] ૪
છુપાયા દિલ મેરા ઉસને દીખાકરકે રૂખે અનવર[7]
કતલ એકદમ કીયા ઉસને મુજે તેગે[8] દો દસ્તીસેં.[9] ૫

ભાવાર્થઃ—(પ્રેમસ્વરૂપની ગઝલ છે.) ૧ મારા કપડાની ગીરેબાન ફાડી નાખી હું હવે વસ્તીથી નીકળી વગડામાં[1] બેસી રહીશ, અને આશક પ્રીતના લોકની (લોકના ચુંબનની) ઇચ્છામાં મારી

ઉંદગી[૧] ગુજારી શકિશ. ૨ પ્રેમરૂપે મને એવો બેપરવા બનાવી દિધે છે કે મને હવે શરાબ પાવાવાળાની અલકબ નથી અને શરાબ પી-વાની[૨] પણ ઇચ્છા નથી. ૩ મારા પ્યારાને મારૂં દિલ આપી દઇને હું હવે મસ્ત દિવાનો બન્યો છું, અને પ્રેમમસ્તીમાં મને આ દુનિયા ઓખા રજકણ[૩] સરખી જણાય છે અર્થાત્ તુચ્છ જણાય છે. ૪ કોઈ શેખ કહેવાય છે, કોઈ બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, મારે હવે મોટાઇથી[૪] કે હલકાઇથી[૫] કંઈ કામ નથી. ૫ તેણે તેનું ખુબસુરત[૬] મુખ દેખા-ડીને મારા મનને મુઝાવી દીધું છે, અને તેણે તેના બે હાથ[૭] કંઈ તરવારથી[૮] એકદમ મને મારી નાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૫.

સદા સાકાર એહમદકો.

કહા કર દર્દ દિલ રો રો સદા સાકાર એહમદકો,
રખાકર વીર્દ[૧] દિલ હર મો[૨] દિલા સરદાર એહમદકો. ૧
સલામ ઉનકો હમારા હો દુરૂદ[૩] ઉનકો હો હર લમહા,[૪]
અદા ગર કર સકો ઉનકો મીલા દિદાર એહમદકો. ૨
હલા બેહવારા[૫] એહમદકા હુવા માલુમ માદરકો,[૬]
મનફઝ[૭] કર રહા એહદ હુઆ બેહવારે એહમદકો. ૩
મારા હર કામકા હમકો હો અહાદ ઔર મહંમદકા,
હમારા મુરશદ હા સો કહા મુખ્તાર એહમદકો. ૪
અહમ[૮] હમ હમકો દીખતા હો મીલા અહાદ ઔર એહમદ,
દિલાવર[૯] દરહમ[૧૦] શામીલ રખા હાર[૧૧] એહમદકો. ૫

ભાવાર્થ— આ ગઝલ બેનુરની છે એટલે શાયરે કંઈ [illegible] શબ્દથી તેમાં કંઈ પણ તુકબંદી એટલે મીલાવટ આ [illegible] વગેરે નથી તે હલ્કાપુથી અસલનું છે અનવર આપ [illegible] એ [illegible] પણ ગમતર મુકી શકાય નથી; આમાં પેગમ્બર સાહેબની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.) ૧ હે મન! [illegible] આપના હમેશાં [illegible]

રાજ કર અને વળી ફિકર[૯] ફિકર તેના નામનું ધ્યાન[૧] ધર્યા કર. કે મહંમદને અમારી સલામ હજો અને દરેક પળે[૪] અમારાં અહિ-તેસન[૩] હજો. જે પોતાની ફરજો અદા કરે છે તે પરમાત્મા મહમ-દને માટે અદા છે. ૩ એહમદનું પેશીકૃ[૫] એની મેરે થવાથી તેમની ઉમેદ મલમ થઈ કે આ તો તેમને દેવદ[૭] હોય અહિરેવન બોલી રહ્યા છે. ૪ દરેક કામમાં મને મદદ અને મહંમદની મદદ હજો. અમારી જે મતલબ હતી તે નથી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને મદદ કે એહમદ સિવાય બીજા કોની ફિકર હોય? અમે મદદ-ગાર[૯] એહમદને પુછે મદદગાર[૯] દરીઆઈ સંભારનારો[૧૦] રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

કહું મીસલે હતાં ચાંદકા ટુકડે ન ઉમર હો.

કહું મીસલે હતાં ચાંદકા ટુકડે ન ઉમર હો,
કે નાખુને[૧] અંગુશ્ત[૨] નમી મેંર નઝર હો. ૧
કે ચરમ બદર દેખ હે એહમદકી પેશાની,[૩]
મઠ રશ્ક[૪] ખીજાલતસે[૫] પસીનેમે ભરા તર હો. ૨
ઉમસફુરો[૬] દેખે અગર અફ્રશાકે[૭] અંજમ,[૮]
ઢકનેપે[૯] ફીદા શમ્સ[૧૦] હો બાંધેપે[૧૧] કમર[૧૨] હો. ૩
કિર જબ હકી શર્મસે સુરજ હો રહે હેરાન,
કે હકન[૧૩] પેયંબરકી બદાફતકી[૧૪] ખબર હો. ૪
જીસ દિલમેં ખુદા રહેતા હે અબ વાહએ મોલા,
ઉસ દિલમેં મહંમદકી મહોબતકા અસર હો. ૫
જબ ધીકમે દિલભર કે ગીઝા[૧૫] ખુને જીગર હે,
ના ખાઉં અગર હાથમેં જન્નતકા સમર[૧૬] હો. ૬
જન્નત ભી અગર ચાહું તો દીદારકે લીયે,
ઘર ના હો મુજે કાહેકા જન્નતકી ફિકર હો. ૭

જીંદગી[૬] ગુજારી દઈશ. ૨ પ્રેમરસે મને એવો બેપરવા બનાવી દીધો છે કે મને હવે શરાબ પાવાવાળાની મતલબ નથી અને શરાબ પીવાની[૭] પણ ઇચ્છા નથી. ૩ મારા પ્યારાને મારૂં દિલ આપી દઈને હું હવે મસ્ત દિવાનો બન્યો છું, અને પ્રેમમસ્તીમાં મને બંને દુનિયા ઝીણા રજકણ[૪] સરખી જણાય છે અર્થાત્ તુચ્છ જણાય છે. ૪ કોઈ શેખ કહેવાય છે, કોઈ બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, મારે હવે મોટાઈથી[૫] કે હલકાઈથી[૬] કાંઈ કામ નથી. ૫ તેણે તેનું ખુબસુરત[૭] મુખ દેખાડીને મારા મનને લુભાવી દીધું છે, અને તેણે તેના બે કાશ[૭] રૂપી તરવારથી[૮] એકદમ મને મારી નાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૫.

સદા સાલાર એહમદકો.

કહા કર દર્દ દિલ રો રો સદા સાલાર એહમદકો,
રખાકર વીર્દ[૧] દિલ હર મો[૨] દિલા સરદાર એહમદકો. ૧
સલામ ઉસકો હમારા હો દુરૂદ[૩] ઉસકો હો હર લમહા,[૪]
અદા ગર કર સકા ઈસકો મીલા દિલદાર એહમદકો. ૨
હુવા ગેહવારા[૫] એહમદકા હુવા માલુમ મારકો,[૬]
મવક્ષર[૭] કર રહા ઓહો હુઆ ગેહવારે એહમદકો. ૩
મદદ હર કામકા હમકો હો અલ્લાહ ઓર મહંમદકા,
હમારા મુદ્દઆ હા સો કહા કુલદાર એહમદકો. ૪
અલમ[૮] હમ હમકો દીસકા હો ગીવા અલ્લાહ ઓર એહમદ,
દિલાવર[૯] દાદરસ[૧૦] કામીલ રખા દાદાર[૧૧] એહમદકો. ૫

ભાવાર્થઃ—(આ ગઝલ બેનુક્તી છે એટલે ફારસી લીપીમાં લખવાથી તેમાં કોઈ પણ નુક્તાવાળો એટલે મીંડાવાળો અક્ષર આવતો નથી તે ફારસીની ગઝલના છેકે અનવર અમર જ્ઞાની એ નામ પણ રચનાર સુધી દમા નથી: આમાં પેગંબર સાહેબની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.) ૧ હે મન! મહંમદની આગળ હમેશાં તારું દુઃખ

રોજ કર અને તારા ફુવારે[૨] ફુવારે તેના નામનું ધ્યાન[૩] ધર્યા કરે. કે મહંમદને અમારી સલામ હજો અને દરેક પળે[૪] અમારાં અભિવંદન[૫] હજો. જે પોતાની ફરજો અદા કરે છે તે ખરેખર મહંમદને પ્યારો થાય છે. ૩ એહમદનું થોડીક[૬] એની મેર ચાલવાથી તેમની મને[૭] મુશ્કેલ થયું કે આ તો તેમને દેવત[૮] હોય અભિવંદન બોલી રહ્યા છે. ૪ દરેક ક્ષણમાં મને અલ્લાહ અને મહંમદની યાદ હજો. અલ્લાહે જે મતલબ હતી તે બધી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને અલ્લાહ કે એહમદ સિવાય બીજા કોની ફિકર[૯] હોય? અમે મદદગારો[૧૧] એહમદને પુરો બહાદૂર[૧૨] ફરીશ્તા સાંભળનારો[૧૦] રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

કહું મીમકે હતાં ચાંદકા ટુકડે ન ઉગર હો.

કહું મીમકે હતાં ચાંદકા ટુકડે ન ઉગર હો,
જો નાખુને[૧] અંગુશ્ત[૨] નબી મદ્દે નજર હો. ૧
જો ચશ્મ બદર દેખ લે એહમદકી પેશાની,[૩]
ખા રશ્ક[૪] ખીજાલતસે[૫] પસીનેમેં ભીના તર હો. ૨
રૂખસારૂંકો[૬] દેખે અગર અહેલાકે[૭] અંજુમ,[૮]
ફદનેપે[૯] ફીદા શમ્સ[૧૦] હો બાંધેપે[૧૧] કમર[૧૨] હો. ૩
દેદ જબ કહી શર્મસે ગુમ હો રહે હેરાન,
જો દહન[૧૩] પયંબરકી લતાફતકી[૧૪] ખબર હો. ૪
ઉસ દિલમેં ખુદા રહેતા હે અબ લાઉમે ઔલા,
જીસ દિલમેં મહંમદકી મહોબ્બતકા અસર હો. ૫
જબ દીલમેં દિલબર જો નીહાં[૧૫] મુઝે ઉગર હે,
ના ખોફ અગર હાથમેં જાહાંકા સફર[૧૬] હો. ૬
જાત બી અગર ચાહું તો દીદારકે દીલે,
ઘર ના તો મુઝે કાહેકો જન્નતકી ફિકર હો. ૭

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ર કર અને ન્હાઈ ફરીને[2] ફરી તેના નામનું ધ્યાન[1] ધર્યા કરે. ર મહંમદને આખરી સલામ કહે અને દરેક ખરે[3] આખાં અદિ-દ્દીન[4] કહે. જે પેગમ્બરની કરને મદદ કરે છે તે પરમાત્મા મહમ-દને મદદ જાય છે. ૩ એહમદનું પેગંબરીપણું[5] એવી રીતે હાથથી ટેમની જરો[6] મઝમ થઈ કે આ તો તેમને દેવતા[7] હતો અફિરંશ્તા મોટી રહ્યા છે. ૪ હંમેશ હમનું મને અરદ અને મહંમદની મદદ કહે. ...ની જો મહમ્મદ કહી તે નથી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને મહદ કે એહમદ દિલના જીવન કેવી ચિન્હ[8] હોય? અમે મહ-મૂદ[9] એહમદને પુરો અધાર[9] કરીને તંબાકરવો[10] રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

કહું મીમસે હતાં ચાંદકા ટુકડે ન જીગર હો.

કહું મીમસે હતાં ચાંદકા ટુકડે ન જીગર હો,
જે નાખુનેો[1] અંગુશ્ત[2] નબી મેં ન જગર હો. ૧
જે ચશ્મ બદર દેખ હે એહમદકી પેશાની,[3]
ક્યા રશ્ક[4] ખીલ્લતમેં[5] પરીનેમેં ન્હો વર હો. ૨
રૂખસારૂંકો[6] દેખે અગર અફ્તાબકે[7] અંજમ,[8]
દહનેપે[9] કીતા શમ્સ[10] હો બાંધેપે[11] કમર[12] હો. ૩
હર અબ ફરી શર્મસે ગુલ હો ફટે હેદન,
જે દહન[13] પેયંબરકી હલાકતકી[14] ખબર હો. ૪
ઉસ દિલમેં ખુદા રહેતા હે જબ વાલમે મોલા,
જીસ દિલમેં મહંમદકી મહોબ્બતકા અસર હો. ૫
જબ ઈશ્કમેં દિલબર જે ગીરહ[15] ખુને જીગર હે,
ના ખાઉ અગર હાથમેં બરકતકા સમર[16] હો. ૬
બરકત ભી અગર ચાહું તો દીદારકે લીયે,
ઘર ના તો મુઝે કાહેકો બરકતકી ફિકર હો. ૭

ગ્રાખ કર અને તારા ફેરારે[૨] ફેરારે તેના નામનું ધ્યાન[૧] ધર્યા કર. ર મહંમદને અમારી સલામ કહજે અને દરેક પળે[૩] અમારાં આલિંગન[૪] કહજે. જે પોતાની ફરજને અદા કરે છે તે પરમાત્મા મહંમદને મળી જાય છે. ૩ એહમદનું ઘોડીઉં[૫] એની મેળે હાલવાથી તેમની અને[૬] માલમ થઈ કે આ તો તેમને દેવના[૭] લોકો આલિંગન બોલી રહ્યા છે. ૪ હરેક કામમાં મને અલ્લાહ અને મહંમદની મદદ હજો. અમારી જે મનછા હતી તે બધી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને અલ્લાહ કે એહમદ સિવાય બીજા કોની ચિંતા[૮] હોય? અમે મદદગાર[૧૧] એહમદને પુરો બહાદુર[૯] ફરીઆદ સાંભળનારો[૧૦] રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

ક્યું મીસલે કતાં ચાંદકા ટુકડે ન જીગર હો.

ક્યું મીસલે કતાં ચાંદકા ટુકડે ન જીગર હો,
જો નાખુંને[૧] અંગુશ્ત[૨] નબી મદ્દે નઝર હો. ૧
જો ચશ્મ બદર દેખ લે એહમદકી પેશાની,[૩]
પા રશ્ક[૪] ખીજાલતસેં[૫] પશીનેમેં ત્હો તર હો. ૨
રૂખસારકો[૬] દેખે અગર અફલાકકે[૭] અંજમ,[૮]
દહનેપે[૯] ફીદા શમ્સ[૧૦] હો બાંધેપે[૧૧] કમર[૧૨] હો. ૩
ફટ જાય કલી શર્મસે ગુલ હો રહે હેરાન,
જો દહન[૧૩] પેયંબરકી લતાફતકી[૧૪] ખબર હો. ૪
ઉસ દિલમેં ખુદા રહેતા હે અય વાલએ મોલા,
જીસ દિલમેં મહંમદકી મહોબતકા અસર હો. ૫
જબ ઈશ્કમેં દિલબર જો ગીઝા[૧૫] ખુને જીગર દે,
ના ખાઉં અગર હાથમેં જન્નતકા સમર[૧૬] હો. ૬
જન્નત ભી અગર ચાહું તો દીદારકે લીયે,
વર ના તો મુઝે કાહેકો જન્નતકી ફિકર હો. ૭

હે વીર્દ મેરે દિલમેં તો માશુકકા હરદમ,
આહેદકે લીયે સીજ્દા[૧૭] ઓ તસ્બી[૧૮] હો ઝીકર[૧૯] હો. ૮
દેખું ન સીવા તેરે કીસી ગેરકો યા રબ !
યે ખ્યાલ મેરે દિલમેં હર એક શામો સહર[૨૦] હો. ૯
પરદા યે જુદીકા તું મીટા, કર મુઝે એક રંગ,
ગર તું હો સમુંદર તો મેરી રૂહ લેહેર હો. ૧૦
માશુક મહંમદ હો મેરે મેં રહું આશક,
યે રૂખ[૨૧] મેકે દિલકે ઉપર શોક્રે હઝાર હો. ૧૧
કયા બાગો ગુલો ગુંનચેકા[૨૨] તાલબ રહે આશક,
જબ તુખ્મ[૨૩] મહોબતકા લગા દિલમેં શજર[૨૪] હો. ૧૨
આશકકો તો કૂચાવાઇ[૨૫] જહાં બીચ હે બેહેતર,
ફીર હશ્રમેં દેખો તો ઉસે ઇજ્જતો વકર હો. ૧૩
ઘાયલ જો તેરી ચશ્મકા હે ડરતા હે કીસસે ?
બરસાદ હો તીરુંકા અબર[૨૬] તેગો તબર[૨૭] ૧૪
યે અનવરે બેદિલકો તુ રખ તેરે મુકાબીલ,[૨૮]
દિલ હો મેરા હાથુંમેં તેરે કદમુંપે[૨૯] સર હો. ૧૫

ભાવાર્થ:—("કયુ મીમને કસં ચાંદકા ટુકડે ન જીગર હો" આ વાક્ય હીંદુસ્થાનના કોઈ કવિએ કાઝી અનવર મીયાં ઉપર મોકલેલું તે ઉપરથી અનવર મીયાંએ આ ગઝલ રચી તે કવિ ઉપર મોકલી આપી હતી. આ ગઝલમાં પેગંબરની ઉમદા તારીફ અને પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે) ૧ જે પેગંબરની આંગળીનો[૨] નખ[૧] નજર તળે આવ્યો હોય તો ચંદ્રના કાગળના કકડા કેવાનના કપડાંની માફક કેમ ન બની જાય ? (જ્યારે યહુદી લોકો પેગંબર પાસે આવ્યા હતા ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું કે "જો આપને તમે કાંઈ ચમત્કાર બતાવો તો, અમે મુસલમાન થઈએ." તે ઉપરથી પેગંબર આંગળી ચંદ્ર તરફ [illegible] કર્યો છે. તો તરતજ ચંદ્રના બે કકડા થઈ જઈને [illegible] અને તેમના કપડાના ગીરેબાનમાં થઈ એક બાજુ બહારથી

ગઝલ ૨૬.

જરા ખુદાકે લીયે.[1]

નીકાબ[2] મોંહસે ઉઠા દો જરા ખુદાકે લીયે,
યે ગેસુ મોંહપે ન ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧
ખુદાકે વાસ્તે આશકકો અપને મરને દમ,
જમાલ અપના દીખા દો જરા ખુદાકે લીયે. ૨
તુમારે હીજ્રમેં મરતા હે કોઈ ઝખમી દિલ,
ગલેસે અપને લગા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૩
જલાને આશકે બેદિલકો ચાર પરદેમેં,
ન મોંહકો અપને છુપા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૪
તડપતા આશકે બીસ્મીલ[3] હે દર્દ ફુરકતમેં,
તુમ આકે ઉસકો ઉઠા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૫
દો બોસે[4] દેકે કરો ખુશ તુમારે આશકકો,
ખફા તુમ ઉસસે હુવા હો જરા ખુદાકે લીયે. ૬
છુપાયા મુખડેકો બાદલમેં તુમને કીસકે લીયે?
અબરસે માહકો[5] નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૭
તુમારે નાવકે[6] મીજગાને દિલકો છેદ દીયા,
ન તીર અબરૂકે ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૮
તુમારે કુચેમેં આશક હે ફીરતા સરગરદાં,[7]
તુમ અપને પાસ બુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૯
બાહાર હે યે જવાનીકી ચાર દીન પ્યારે,
લો દિલકે સારો[8] નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૦

---

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ નીકાબ=રૂમાલ મોંહ ઉપર ઢાંકવાનો બુરખો. ૩ બીસ્મીલ=અધમુવો. ૪ બોસા=ચુંબન. ૫ માહ=ચંદ્ર. ૬ નાવક=તીર. ૭ સરગરદાં=ગાંડા, બેભાન. ૮ સારો=ઈશારો, મનસુબા.

ગઝલ ૨૫.

સુનો તો સહી.[1]

આમારી [illegible] સુનો તો સહી,
[illegible] સુનો તો સહી? ૧
[illegible]
તુમારે [illegible] સુનો તો સહી. ૨
[illegible] તુમારે [illegible],
[illegible] સુનો તો સહી. ૩
[illegible],
[illegible] સુનો તો સહી. ૪
[illegible],
[illegible] સુનો તો સહી. ૫
[illegible],
[illegible] સુનો તો સહી ૬
[illegible],
[illegible] સુનો તો સહી. ૭
[illegible]
[illegible] સુનો તો સહી ૮
[illegible]
[illegible] ૯

[illegible]

ગઝલ ૨૫.

સુનો તો સહી.[1]

અમારી અર્ઝ હે અય મહેરબાં સુનો તો સહી,
ખફા કયું હો ગયે હમસેં મીયાં સુનો તો સહી ? ૧
કસુર કયા હુઇ હમસેં બતા દો અય પ્યારે ?
તુમારે ઈશ્કમેં હું નીમજાં[2] સુનો તો સહી. ૨
દીવાના બનકે હો મજનુ સીફત તુમારે લીયે,
ફીરે હું કુચે વ ગલીઆં કહાં સુનો તો સહી. ૩
હું ફીરતે મીસલે બગોલેકે[3] દશ્તો[4] જંગલમેં,
ઉડાતે ખાકકો બેખાનમાં[5] સુનો તો સહી. ૪
તુમારી ચાહમેં હમ અપની જાન દેતે હેં,
હમારા ઈશ્ક હે સબમેં અયાં[6] સુનો તો સહી. ૫
લબુંપે આહ હે ઓર દિલમેં દાગ હીજરનકા,
ગીરેબાં ચાક[7] હે મીસલે કતાં[8] સુનો તો સહી. ૬
દીખાતે કયું હો યે આશકકો અબરૂએ ખમદાર,[9]
યેહ કીસકે વાસતે ખેંચી કમાં સુનો તો સહી ? ૭
નઝારા સુર્મગીં[10] આંખુંમેં મત કરો બાહેમ,
જીગરમેં લગને હેં તીરો સના[11] સુનો તો સહી ૮
પ્યારે રેહેમ કરો અબ તો હમ મરીઝુ પર,
કીદા હે તુમપે યે અનવરકી જાં સુનો તો સહી ૯

---

૧ આ ગઝલમા પરમેશ્વરનો પ્રાર્થના [illegible] અધમુવા. ૩ બગોલે=વંટોળીઓ ૪ [illegible] [illegible] ખરબાર રહિત. ૬ અયાં=જાહેર ૭ ચાક— [illegible] કપડું. ૯ ખમદાર=વાંકા, વાંકાંચુંકું. ૧૦ સુર્મગીં—સુરમા [illegible] ૧૧ સના=બરછી.

ગઝલ ૨૫.

સુનો તો સહી.[૧]

અમારી અર્ઝ હે અય મહેરબાં સુનો તો સહી,
ખફા કયું હો ગયે હમસેં મીયાં સુનો તો સહી ? ૧
કસુર કયા હુંઇ હમસેં બતા દો અય પ્યારે ?
તુમારે ઈશ્કમેં હેં નીમજાં[૨] સુનો તો સહી. ૨
દીવાના બનકે હો મજનુ સીફત તુમારે લીયે,
ફીરે હેં કુચે વ ગલીઆં કહાં સુનો તો સહી. ૩
હેં ફીરતે મીસલે બગોલેકે[૩] દશ્તો[૪] જંગલમેં,
ઉડાતે ખાકકો બેખાનમાં[૫] સુનો તો સહી. ૪
તુમારી ચાહમેં હમ અપની જાન દેતે હેં,
હમારા ઈશ્ક હે સબમેં અયાં[૬] સુનો તો સહી. ૫
લબુંપે આહ હે ઓર દિલમેં દાગ હીજરતકા,
ગીરેબાં ચાક[૭] હે મીસલે કતાં[૮] સુનો તો સહી. ૬
દીખાતે કયું હો યે આશકકો અબરૂએ ખમદાર,[૯]
યેહ કીસકે વાસતે ખેંચી કમાં સુનો તો સહી ? ૭
નઝારા સુર્મગીં[૧૦] આંખુંસેં મત કરો સાહેબ,
જીગરમેં લગતે હેં તીરો સના[૧૧] સુનો તો સહી. ૮
પ્યારે રેહેમ કરો અબ તો હમ ગરીબું પર,
ફીદા હે તુમપે યે અનવરકી જાં સુનો તો સહી. ૯

---

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામા આવી છે. ૨ નીમજાં=અધમુવા. ૩ બગોલે=વંટોળીઓ. ૪ દશ્તો=જંગલ. ૫ બેખાન=ઘરબાર રહિત. ૬ અયાં=જાહેર. ૭ ચાક=ચીરેલા. ૮ કતાં=જાળી જેવું કપડું. ૯ ખમદાર=વક્રતા, વાંકાપણું. ૧૦ સુર્મગી=કાજળ નાખેલી. ૧૧ સના=બરછી.

ગઝલ ૨૬.

જરા ખુદાકે લીયે.[1]

નીકાબ[2] મોંહસે ઉઠા લો જરા ખુદાકે લીયે,
યે કેશુ મોંહપે ન ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧
ખુદાકે વાસ્તે આશકોં અપને મરને દમ,
જનાઝ અપના દીખા દો જરા ખુદાકે લીયે. ૨
તુમારે હીજ્રમેં મરતા હે કોઈ ઝખમી દિલ,
ગલેસે અપને લગા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૩
જવાને આશકે બેદિલકો યાર પરદેમેં,
ન મોંહકો અપને છુપા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૪
તડપતા આશકે બીસ્મીલ[3] હે દર્દ ફુરકતમેં,
તુમ આકે ઇસકો ઉઠા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૫
દો બોસે[4] દેકે કરો ખુશ તુમારે આશકકો,
જલા તુમ ઉસકી દુઆ લો જરા ખુદાકે લીયે. ૬
છુપાયા મુખડેકો બાલુંમેં તુમને કીસકે લીયે?
અબરસે માહકો[5] નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૭
તુમારે નાવકે[6] મીઝગાંને દિલકો છેદ દીયા,
ન તીર અબરૂકે ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૮
તુમારે કુચેમેં આશક હે ફીરતા સરગરદાં,[7]
તુમ અપને પાસ બુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૯
બાહાર હે યે જવાનીકી ચાર દીન પ્યારે,
લો દિલકે ચાવો[8] નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૦

---

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ નીકાબ=મોં ઉપર ઢાંકવાનો બુરખો. ૩ બીસ્મીલ=અધમુવો. ૪ બોસા=ચુંબન. ૫ માહ=ચંદ્ર. ૬ નાવક=તીર. ૭ સરગરદાં=ગાંડો, બેભાન. ૮ ચાવો=વિચારો, મનસુબા.

મીઝેહકે તીરને આ દિલમેં જા કી. ૪
ઝુલ્ફ નાગન થી મેરે દિલકો ડસ ગઈ,
ચડી હે લેહેર ઉસ કાલી બલાકી. ૫
કરૂં કયા ગમમેં ઉસકે અય અઝીઝો ?
જીગરકા ખુન મેં અપની ગીઝા કી. ૬
તડપતા હું સદા બીસ્મીલકે માનંદ,
નઝર આતી નહીં સુરત શીફાકી.[1] ૭
મરીઝે[2] ઈશ્ક હું ઉઠો તબીબો !
નહીં હરગીઝ મુઝે ખ્વાહેશ દવાકી. ૮
મીલુંગા યારસેં દિલ શાદ[3] અનવર,
યેહી હાંસલ હે મેરે મુદ્દઆકી.[4] ૯

ગઝલ ૩૦.

કભી કર કરમ કભી કર કરમ.[5]

તેરે જામ વસ્લકા અય સનમ, બડા દિલ ઉપર મેરે હે અઝમ,
કભી કર કરમ કભી કર કરમ, કભી કર કરમ કભી કર કરમ. ૧
મેં હું સીદક[7] દિલસેં મુતી[8] તેરા, ન જલા તું હીજ્રમેં દિલ મેરા
અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ. ૨
તેરી તેગ અબરૂ મેં ખા ચુકા, બ્હો અભી તડક મેરે જીગરકા,
ન મીલા ઝખમ ન મીલા ઝખમ, ન મીલા ઝખમ ન મીલા ઝખમ. ૩
તુને કત્લ કર મુઝે અય સનમ, રખા નીમજાં નહીં તુજકો ગમ,
યે બડા ઝુલમ, યે બડા ઝુલમ, યે બડા ઝુલમ યે બડા ઝુલમ. ૪
તેરે નાઝ ગમ્ઝેને અય પરી, કીયે કત્લ લાખું બ એક ઘડી,

---

૧ શીફા=તનદુરસ્તી. ૨ મરીઝ=બીમાર, દર્દી. ૩ શાદ=ખુશ. ૪ મુદ્દઆ=મતલબ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૬ અઝમ=ઈરાદો. ૭ સીદક=સાચો. ૮ મુતી=તાબેદાર.

મહોબતમેં તુમે કુરબતમેં ખેંચો,
પ્યારે કુછ નહીં મકદુર[1] હમકો. ૨
હમારે દિલકો લેકર તુમ અય દિલબર,
રખોગે કબ તલક અબ દૂર હમકો. ૩
મહોબતને તુમારી અય પ્યારે,
નીહાયત કર દીયા મજબુર[2] હમકો. ૪
ન તાકત વસ્લકી ન તાબ દુરી,
દીખા દો આપકા અબ નૂર હમકો. ૫
રહે કબ તક જુદાઈમેં તડપતે ?
કરો અબ દાર[3] પર મનસુર[4] હમકો. ૬
શરાબે ઈશ્કસેં અપને અય જાનાં,
કરો અબ મસ્ત ઓર મખમુર[5] હમકો. ૭
સદા રહેતી હે બેચેની કલબમેં,[6]
કરો અબ વસ્લસેં મસરૂર[7] હમકો. ૮
ગુલામીમેં રખો **અનવરકો** અપની,
મહોબતમેં રખો મામુર[8] હમકો. ૯

ગઝલ ૪૦.

ઈશ્ક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા.[9]

ઈશ્ક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા,
ઈશ્કકી તલવાર ખાકે દિલ દોપારા હો ગયા. ૧

---

૧ મકદુર=શક્તિ. ૨ મજબુર=લાચાર. ૩ દાર=સૂળી. ૪ મનસુર=અમેદમાર્ગી ફકીરનુ નામ છે, તે મહાજ્ઞાની હોવાથી લોકો તેના તાબે ગયા અને હુ પરમેશ્વર હુ એવું તે ફકીરે કહ્યાથી બાદશાહે તેને સૂળીએ ચડાવ્યો હતો. ૫ મખમુર=નિશાવાળો. ૬ કલબ=હૃદય. ૭ મસરૂર=આનંદી. ૮ મામુર=ભરપુર. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.

ન છેડો તુમેં મુજકો હરગીઝ રકીબો ?
નશેમેં હો સરસાર[1] આયા હુવા હું. ૩
મહોબતકી મસ્તીસેં હું મસ્ત ઝાહેદ,
વોહ મેહબુબકા મય પીલાયા હુવા હું. ૪
બીસ્મીલ[2] એહમદકા મેં મુબ્તલા[3] હું,
હકીકતમેં ઉસકી લુભાયા હુવા હું, ૫
અગર ઉસકો ઝાહેદ સમજતે હેં બંદા,
વલે ભેદ મેં ઉસકા પાયા હુવા હું. ૬
હુવા કુન્તો કનઝનસેં થા કોન ઝાહેર ?
વોહ ઈસરાર દિલમેં છુપાયા હુવા હું. ૭
હુવા હે વોહ નુક્તેસેં કસરતકા દફતર,
વોહ નુક્તેસેં મેં ભી બનાયા હુવા હું.
ન ભુલો હશરમેં યે અનવરકો એહમદ ?
મેં કદમુંપે સરકો ઝુકાયા હુવા હું. ૯

ગઝલ ૪૨.

મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં.[4]

પ્યારે એહમદ તો મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં,
આપ આતે ભી નહીં મુઝકો બુલાતે ભી નહીં. ૧
મુન્તઝર[5] મેં તો હું દીદારકા લેકીન વોહ તો,
મુસકરાતે[6] ભી નહીં પરદા ઉઠાતે ભી નહીં. ૨
બેકરારીસેં મેં મરતા હું વોહ દિલબર મુજકો,
મોંહ દીખાતે ભી નહીં ખ્વાબમેં આતે ભી નહીં. ૩

૧ સરસાર=મસ્ત. ૨ બીસ્મીલ=શ્લોક છે. ૩ મુબ્તલા=આશક.
૪ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૫ મુન્તઝર=રાહ જોનારાઓ.
૬ મુસકરા તે=મોં મલકાવતા, મંદમંદ હાસ્ય કરતા.

ગઝલ ૯૯.

આશક હું સુબાતિસા હું તુમારા.[1]

આશક હું સુબાતિસા હું તુમારા કંઈ દિનને.   ૧
દિલસેં મેં તુમારે પે હે વ.. કંઈ દિનને.
રોતા હું તડપતા હું જુદાઈમેં આપકી.   ૨
હીજરતને આપહીકી હે મ.ર. કંઈ દિનને
તનમેં નહીં કરાર ન આરામ જાનકે..   ૩
દિલ હો ગયા હે જલકે અંગાર કંઈ દિનને.
સીનેમેં મેરે ઇશ્કકી આકર લગી હે આગ.   ૪
હોતા હે મેરે મોંહસે શરરા[2] કંઈ દિનને
એહદે હે અશ્ક ચશ્મેસે રોતા હું ઝાર ઝાર.   ૫
જારી હે ચશ્મસે મેંહ કુંવાર. કંઈ દિનને.
આતશ લગી હે ઇશ્કકી સબ તન બદનમેં આ.ડ.   ૬
દિલ હો ગયા હે ગમસે દે.પ.ર. કંઈ દિનને.
જાય હમનશીનો અબ મેં ન રોઉં તો ક્યા કરું ?   ૭
મિલતા નહીં હે મેરા પ્યારા કંઈ દિનને
રોતા હું દહો ગમસે કલેજા પકડકે મેં,   ૮
ફરતા હું ગમસેં આહકા નાર. કંઈ દિનને.
ઉમેદમેં વિસાલકી[3] આપકી કે જાન મન,   ૯
બેઠા હું ગમસે કરકે કનારા[4] કંઈ દિનને.
દિલ જાનો તન વ આબરૂ મેરી તમામ યાર !   ૧૦
સોંપા હે મેંને આપકો સારા કંઈ દિનસે.
લીજે ખબર શિતાબીસે અનવરકી યા હબીબ[5] !   ૧૧
ફિરતા હે રોતા ગમમેં બિચારા કંઈ દિનસે

---

[1] ...માં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. [2] શરારા = આગની ... [illegible] ... [5] હબીબ = દોસ્ત, મિ...

[illegible]

માર હી ડાલા હે હમકો તુમને બતલાકે અદા,[1]
ઝખમ હમ ખાતે રહે તુમ નાઝ બતલાતે રહે. ૫
વાહ રે કિસ્મત હમેં હોતા નહીં હે વસ્લ યાર,
ઉમ્રભર હમ હાથકો મલમલકે પસ્તાતે રહે. ૬
બદનસીબીસેં નહીં મિલતા હે હમકો માહરૂ,[2]
લાખ હમ દિવારો દરસે સરકો ટકરાતે રહે. ૭
અબ નહીં ચારા હમારા તુમ કરો ઇસકા ઇલાજ,
યા મહંમદ નહીં તો દુનિયા દીસે હમ જાતે રહે. ૮
અબ તો સર રખ્ખા હે કદમું પર તુમ્હારે યા હબીબ!
સબ તરફસેં ભાગકર હમ તુમ તરફ આતે રહે. ૯
અબ કરો હમ પર રહેમ અય રહેમતુલ્લિલઆલમીન[3]!
ક્યું કે જબ "લાતકનતુ"[4] તુમ આપ ફરમાતે રહે. ૧૦
અબ તો મારો યા જીલાવો તુમ હી રખ લો આબરૂ,
કમતરીં અનવર તો મદેહ[5] આપકી ગાતે રહે. ૧૧

ગઝલ ૪૭.

કીજે નઝર ઇધરકો મહેરબાં કભી કભી.[6]

કીજે નઝર ઇધરકો મહેરબાં કભી કભી,
લીજે ખબર સુનાકે દો બાતાં કભી કભી. ૧
આશક તુમ્હારા ફર્ત[7] મહોબતકે શૌકસેં,
કરતા હે સદકે[8] દિલકો કભી જાં કભી કભી. ૨
મેં દેખ શમે રૂખકો[9] તુમ્હારે અય દિલરૂબા!

---

૧ અદા=ચાળા. ૨ માહરૂ=ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવલ ૩ રહેમતુલિલઆલમીન=આખી દુનિયા ઉપર દયા કરનાર. ૪ લાતકનતુ – નિરાશ ન થાઓ. ૫ મદેહ=સ્તુતિ. ૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના [illegible]રી છે ૭ [illegible]ર્ત= વધારે. ૮ સદકા=કુરબાન. ૯ શમે રૂખ=દીવા જેવો તેજસ્વી ચ્હેરો.

ગઝલ ૨૯.

[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧
[illegible]
[illegible] ૨
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫
[illegible]
[illegible] ૬
[illegible]
[illegible] ૭
[illegible]
[illegible] ૮
[illegible]
[illegible] હુવે હૈ ૯
[illegible]
[illegible] હમને [illegible] હુવે હૈ ૧૦
[illegible] હી [illegible] ને દીન [illegible],
[illegible] દિખાવે હુવે હૈ. ૧૧

[illegible]

ગઝલ ૫૧.

અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ[1]

હરદમ દમ પર ધ્યાન લગાકે અલ્લાહુ[2] કર અલ્લાહુ.
"નહેનો અકરબ"[3] દિલમેં લાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧
"વફી અનફોસેકુમ"[4] સુરત જમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.
"વહોવ મઅકુમ"[5] નજર મીલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૨
"મન અરફ"[6] નેનુર ભગાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.
"ફકદ અરફહુ"[7] નવમ જાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ ૩
"અલ્ ઈન્સાનો સીર્રી"[8] સુનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.
"અનસીર રેહુ"[9] દિલમેં છુપાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ ૪
"એક કિતાબકા"[10] આલમ ખુલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.
"કહા બેનફસેહા"[11] મેવા ખાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ ૫
વહેદતકે[12] દરિયામેં આકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
વહેમ દોકેક દિલમેં મીટાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ ૬
મહેરે ફનામેં ગોતાં લગાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
કાયમ હોકર બીચ ફનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ ૭
ગુમ હો જા તું ઝાતમેં જાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,

---

૧ આ ગઝલમાં સમાધિ [illegible] છે [illegible] પાની [illegible] છે તે [illegible] આવશે [illegible] છે. [illegible] ૨ અલ્લાહુ કર = પરમેશ્વર [illegible] ૩ નહેનો અકરબ = હું [illegible] ૪ વફી અનફોસેકુમ = તારા દીલમાં હું છું. ૫ વહોવ મઅકુમ = તે તમારી સાથે છે. [illegible] ૬ [illegible] ૭ [illegible] પરમેશ્વરને ઓળખે છે. ૮ અલ્ ઈન્સાનો સીર્રી = માણસ મેં મારો ભેદ છે. ૯ અનસીર રેહુ = હું માણસનો ભેદ છું. ૧૦ એક કિતાબકા = [illegible] ૧૧ કહા બેનફસેહા = [illegible] ૧૨ વહેદત = એક [illegible].

પરચુરણ કાવ્ય સંગ્રહ.

ફારસી ગઝલ ૧.

અઝ મયે વસ્લ બેદેહ જામમ.

મમરૂઝ[1] પરેશાનમ સાકી તો અઝ મયે વસ્લ બેદેહ જામમ,
મમસુસ્ત[2] શુદા દર રંજે અલમ અઝ વરનગી[3] મુક્ક ગુદા કામમ.[4] ૧
મમદુહ[5] તુઈ મખદુમ[6] તુઈ મવલાના તુઈ આગાહ ચે ગમમ.
મમલુક[7] મનમ તો માલેક મન સુલતાન તુઈ મન ખુદામમ. ૨
મમલુલ[8] મનમ અઝ રંજે અલમ ઉફતાદા[9] [10]અઝ ગમ દર દિલ ગમનમ
મમદુદ[11] બેકુન મારા બ અતા હર વક્ત કે મુશ્કેલ તુ ગામમ. ૩
મમનુન[12] શવમ અઝ મીન્નતે[13] તો શુક્રાના[14] ગુઝારમ દર દિલ નમ.
મમસુઝ[15] શવમ દર વહદત તો મારુમ[16] કુનમ બીલકુલ નામમ. ૪
મમરૂઝ શવમ દર ઈશ્ક ઈલાહ માનમ વ કદર સ.બીત કદમમ,
મમસુલ શવમ દર રાહે ખુદા અનવર ચે શવદ ખુશ અંજામમ. ૫

ભાવાર્થઃ—૧ હે પ્રેમસ્વરૂપી સજ્જન પરમાત્મા પરમેશ્વર[1] હું દુઃખથી તારી જુદાઈના લીધે ફિગાર[1] અને પ્રેમઘેલો થયો છું, હું દુઃખથી ઘેરાયો[2] છું, અને મારું મન[3] તલસી[4] ગુમારૂં થયું છે માટે તું મને તારા મેળાપરૂપી શરાબનો પ્યાલો પા. ૨ તું વખાણવા[5] યોગ્ય છે, તું માલેક[6] છે, તું ધણી છે, હવે મને કોની બીક છે? હું તારો સરજાયેલો[7] છું અર્થાત્ હું તારી મીલકત છું અને તું મારો માલેક છે, તું મારો સુલતાન છે, હું દુઃખ અને પીડાથી હેરાન[8] થયો છું અને હું તારો દાસ[9] છું. ૩ હું દુઃખ અને પીડાથી હેરાન થયો છું માટે તું દરેક વખતે અને મારા હૃદયમાં એક અગમ્ય ધા પડ્યો[10] માટે તું દરેક વખતે સાંજ સવારે મહેરબાની કરી મને મદદ[11] કર. ૪ તારી મહેરબાનીથી[12] હું સદાનો તારો આભારી[13] બની રહું અને મારા દિલમાં તારો હમેશનો ઉપકાર[14] માન્યા કરું, હું અદ્વૈતરૂપમાં મળેલો[15] રહું અને દુઈપણું હું બીલકુલ ભુલી[16] જાઉં. ૫ હું પરમેશ્વરના પ્રેમમાં

સિંધી કાફી[1] ૧.

આહું નીત સુખડો ડીસાં પાંહજે.

આહું નીત સુખડો ડીસા પાંહજે મહબુબ જે, આહું૦ ૧
પાંહજે મહબુબજે દીલજે મતલુબ જે.
ઈશ્કજી હેલ્યુ અલાહ અકલયે હકીક મીઆ. આહું૦ ૨
અકલું વંઝીડ અલાહ મનડો મરગુબ થયે.
ઈશ્ક ભડાયો અલાહ અકલું હકીક મીઆં, આહું૦ ૩
વનડો સુકયો સબબ મન માશુક થે વેહો.
ઈશ્કજી મસ્તી અલાહ દીલમેંજ ઉપ્પી મીઆં. આહું૦ ૪
હાણુ સુખે લાગે અલાહ નામ મહંમદ માંડે,
અનવર ઈંઝાયો અલાહ ઈશ્કજો ઈંઝવીર મીઆં, આહું૦ ૫
ખુદીક છડીડ અલાહ ખુદથી બેખુદ થયે,
ઈશ્કજે પ્યાલો અલાહ અનવરે ચખીઓ મીઆં, આહું૦ ૬
પ્યારો ડીન્નીઓ અલાહ મનડો મસ્ત થઈ ગ્યો..

સિંધી કાફી ૨.

આહું આહયાં તુંહજો દાસ.

આહું આહયાં તુંહજે દાસ સુણ મહનું કરજા પીર,
આહું આહયાં તુંહજે દાસ સુણ મહનું કરજા પીર, આહું૦
મહનું કરજા પીર સુલતાન સઈયદ અહમદ કબીર, આહું૦
તો વટ અચીઓ સગ દરગાહ જે, અરજ પુર તકસીર,
હાથ બંધી આહું અરજ કર્યા પીર, દીલડો કર વન વીર; આહું૦ ૧
કરમ કરે હાણુ સુણજ સાંઈ, સાયલજી તકદીર,

---

૧ આ અને આ પછીની તમામ કાફીઓની ભાષા સિંધી છે અને તેમાં ઘણાક શબ્દો કચ્છી ભાષાના પણ આવેલ છે.

દેહદી મુરકેદ પદેરી હુન વાન, દીલ મંઝ ના આહે ધીર. હો મુરકેદ૦ ૨
કમરસે અંદર સવાલ કરંદા, મોંવલત સુનકર નહીર,
જવાબ વાંધ સુણી બસરજે, ફકીર શાહ વઝીર. હે મુરકેદ૦ ૩
મ્હેસર લેકી આયંદા વારો, ઉઇંદ સભ દીલગીર.
સુનદ્દ સવાલ તે દિલાસ વદીઓ, ધીંદી કુલ તકસીર. હે મુરકેદ૦ ૪
દીલ મંઝ દર આહે પુર ગ્રીરાન એ, આહે વધું શમશીર.
દસતું આહે દુનમયે સજનખે. ખુદા રખે નોમીર. હો મુરકેદ૦ ૫
સભી મુસાફર આહન વારો, આહન સભી ફકીર,
દસતું આહે આખર સચદે, પીર પેગંબર મીર, હે મુરકેદ૦ ૬
બરહક બેશક મેલા મુંઝા, તું આહે વડો કબીર,
ફેઝલ કરમ કરે માફ કરજ, અનવરજી તકસીર, હે મુરકેદ૦ ૭

સિંધી કાફી ૫.

તું કરજા મુંઝી વાર.

તું કરજા મુંઝી વાર રોયદ કુતબે રબ્બાની.
તું કરજા૦ ૧
કુતબે રબ્બાની વડા પીર, ગવસે સમદાની,
હસન હુસેન જે ફરઝંદ આહન, અશક રહમાની,
મહેબુબ સુબહાની, તું કરજા૦ ૨
મહંમદ દ્દે તું પ્યારો આહન, ફેર વણદાની,
હઝરત અલી જા આહન તું હજ, પાક કુદરતી,
તું કરજા૦ ૩
મુશ્તબા ઝેહરા જા ડોહજી, દીલજો દરમાની,
જલ્લો બસરજો પીર આહન, કુલ દુસમન કર ફાની,
તું કરજા૦ ૪
જલદી મુંઝી મદદું કર, જબ્બર જીલાની,
કદ બંધી આહું આઉં કર્યા પીર, કહરજી દમ ફાની,
અનવરજો દુસમનખે ફરયાદ, તું કરજા૦ ૫

સિંધી કાફી ૬.

અરજું સુણ મીઆં અલ્લાહ.

અરજું સુણુ મીઆં અલ્લાહ આજીઝ બદકારજી,
આજીઝ બદકારજી, ગાફલ ગુનેહગારજી, અરજું૦ ૧
રબજી તરફ વંઝી, આજીઝ અરજું કરે,
મદદું કરજા મીઆં સુંજી લાચારજી, અરજું૦ ૨
તોંહજે દરતે અચી, ચઉંથા ગારીઉં સચી,
આહું આહયાં ગોલી મીઆં, પાંહજે દીલદારજી, અરજું૦ ૩
તો વટ પાણુ અચાં, બાંદીઉં દરજી થીઆં,
સુરત સેહજી ડીસાં, મદદું વડ યારજી, અરજું૦
અનવર ચયો સદા, હરદમ હકજી રઝા,
હેક ડીં આંદી કઝા, તોંહજે દરબારજી, અરજું૦ ૫

સિંધી કાફી ૭.

હો નબી મહંમદ રબજા પ્યારા.

હો નબી મહંમદ રબજા પ્યારા નબુવતજા માસુર,
નબુવતજા માસુર અલાહ, જેંહજે મેં તે વરસે નુર, હો૦ ૧
સાચો ડીન નબીજો આહે પુરકાન વીચ મશહુર,
બીઈ કીતાબું મનસુખ આહન તોરાત ઈન્જીલ જબુર, હો૦ ૨
રોશન રાહ શરેજી આહે, મોમીન ખે મંજુર,
કીકે હદીસ વટ હલંદા હુનખે, મીલદી જન્નત હુર, હો૦ ૩
સભી કીતાબું સભી પેગંબર, સભી મલક પુર નુર,
હશર કયામત બરહક આહન, સાચો હી દસ્તુર, હો૦ ૪
સવાલ કબરજો પુલતે હલણું, મીજાન હક મનસુર,
નેકી બદી કુલ અમર અલાહજો, કુરાન વીચ મસ્તુર, હો૦ ૫

મુનાજાત યાને પ્રાર્થના ૧.[1]

અય દિલ અગર મદીનેકે સેહરમેં જાઈએ,
અપની નઝરકા ફર્શ[2] ઝમી પર બીછાઈએ,
હઝરતકે ઝાયરૂંકો[3] ઉસી પર ચલાઈએ,
ઉનકે કદમકી ખાક ચશ્મમેં લગાઈએ,
યે મરતબા બડા હે અગર ઉસકો પાઈએ,
હઝરતકે ઝાયરૂંમેં અપસકો ગીનાઈએ. ૧
યસરબકે[4] ગર કરીબ તું પહોંચે અય ખાકસાર,
તબ સાકીનાને એહલે મદીનેપે હો નીસાર,[5]
વહાંકી ગલીકી ખાક ઉઠાકર બ અશ્કબાર,
બર ચશ્મો બર જીગર વ બદિલ રખ તું બારબાર,
આદાબ ઉસ જગેકા બહોતસા ઉઠાઈએ,
તાઝીમ ઉસ જગેકી બજા દિલસેં લાઈએ. ૨
વહાંસેં બસદ અદબ બસુએ રોઝએ કુબાર,[6]
ચલ તું દરૂદાં[7] પઢતા હુવા દિલસેં બેસુમાર,
જાકરકે શાહકે રોઝેપે કર જાનો દિલ નીસાર,
કુરબાન હો જા દિલકી મહોબતસેં બર મઝાર,[8]
જીસ વક્ત શાહકે રોઝેકો નઝરૂંમેં લાઈએ,
સદ[9] શૌક દિલસેં શાહપે કુરબાન જાઈએ. ૩
વહાં બેઠકરકે શાહકી મહોબતમેં અય દિલા!
સલવાત[10] ઓર સલામમેં હર વક્ત દિલ લગા,

---

૧ સંવત ૧૯૩૭ માં જ્યારે કાઝી અનવર મીયાં મક્કા અને મદીને હજ કરવા ગયા હતા ત્યારે મક્કામાં પોતાના મુકામમાં બેઠી આ મુનાજાત તેમણે લખી હતી. ૨ ફર્શ=બીછાનું. ૩ ઝાયર=જાત્રાળુ. ૪ યસરબ=મદીનાનું જંગલ. ૫ નીસાર=વારી જવું. ૬ કુબાર=મોટો. ૭ દરૂદાં=સ્તુતિ. ૮ બર મઝાર=કબર ઉપર. ૯ સદ=સો, સેંકડો. ૧૦ સલવાત=પ્રાર્થના.

વહાં આયા હું મૈં રોના બહોત ગુરબતકા માર. હૈ.
ન કોઈ આશ્ના મુજકો નપટ આજીજ બીચાર. હૈ.
તુમ્હારે નામને આકરકે મૈં દામન[1] પસાર હૈ.
તુમ્હી વાલી હો અબ મેરે ગુલામ અબ મૈં તુમ્હારા હૈ
રહમ ફરમાકે અબ મુજકો નીભાવો યા રસુલ અલ્લાહ.
તુમ્હારે નામકા આશક કહાવો યા રસુલ અલ્લાહ. ૫
પ્યારે અબ નહિ છોડું મૈં હરગીજ આપકા દામન,
તુમ્હારે દરકા કુત્તા હો કહેગા મેં યહાં મસ્કન,[2]
ગીદાયોંમે[3] દીખાઓ તુમ યે આશકકે નહીં દરશન.
મેરે સીનેકો કર દો. અબ તુમ્હારે ઇશ્કકા ગુલશન
મેરે દીલમેં ઇશ્કકા ગુલ ખીલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ
મુજે અબ ઇશ્કકે રંગમેં રંગાઓ યા રસુલ અલ્લાહ ૬
પ્યારે જબસે ઇસ દુનિયામેં મુજકો હોશ આયા હૈ
મહોબત છોડ દુનીઆકી તુમીસે દીલ લગાયા હૈ.
તુમ્હારા ઇશ્ક અબ આકર મેરે દિલમેં સમાયા હૈ,
દીવાના હોકે મૈં અપને નહીં વેહશી[4] બનાયા હૈ
દીલાને અકલ અબ મેરી ઠીકાને લાઓ યા રસુલ અલ્લાહ
સુખન[5] મીઠે ઝબાંસે તુમ સુનાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૭
તુમ્હારે ઇશ્કમેં હાલત મેરી એસી હુઈ જાના,[6]
કોઇ કહેતા હૈ સોદાઈ[7] કોઇ કહેતા હૈ દીવાના,
કોઇ નાદાં સમજતા હૈ કે મુગ્ધ કોઇને જાના,
કોઈ કહેતા સુખનમાં હૈ કીને બેહુદા[8] બ્હેકાના,
હરેક કરતા હૈ શું દિલમેં બનાવો યા રસુલ અલ્લાહ,
મેરે દિલકા દુવા તુમસે ઇલાજ[9] યા રસુલ અલ્લાહ. ૮

૧ દામન=પાલવ. ૨ મસ્કન=રહેવું તે ૩ ગીદાઈ=ભીખારી. ૪ વેહશી=જંગલી, ગાંડો. ૫ સુખન=વચન, વાણી ૬ જાના=દોસ્ત. ૭ સૌ-

મઝા ઉસકા મેં અપને દિલમેં હું ચખતા,
જો અંદરસેં ઉભરા તો ફીર મેં હું બકતા, સુનો૦ ૧૩
સમસ્યામેં કરતા હું મેં કુછ ઈસારા,
જો સમજા તો દિલ ઉસકા હોતા હૈ પારા,
જો ન સમજે ન્હો તો કયા જાને બિચારા, સુનો૦ ૧૪
મગર બાતેં કરનેમેં હાંસલ ન હોવે,
યું બાતુંહી બાતુંમેં સબ ઉમ્ર ખોવે,
ગુરૂ પીર બિન મનકા કયું મેલ ધોવે? સુનો૦ ૧૫
ગુરૂ કરકે જબ કુછ રયાઝત કરે ન્હો,
ગુરૂકે કહે પર જો સાબિત રહે ન્હો,
તો અપની મતલબ જો હે દેખ લે ન્હો, સુનો૦ ૧૬
જો જ્ઞાનીને ઇસમેં સમાધિ બનાઈ,
ઉસી રીત મુજબ જો સાધે અય ભાઈ!
તો ઉસમેં ઉસે કુછ ભી દેવે દીખાઈ, સુનો૦ ૧૭

તારીખ ૧.

વલ વલા ઝોક મહોબતકા મેરે દિલમેં ઉઠા,
દફતરે ઇશ્કકો મેં ચશ્મકે પાનીસેં લીખા,
નામ ઈસકા દેરખા 'ગુલશને ખુશી'' અનવર,
૧ ૩ ૧ ૬ (હીજરી)
ઈસકી તારીખ ભી ઇસ નામસેં નીકલે હૈ બખ્ત.

ભાવાર્થ:—મારા અન્તઃકરણમાં ઈશ્વર પ્રતિ પ્રેમનો આવેશ થવાથી એ મારો પ્રેમનો ઉભરો યથા મતિનતીને અર્થાત્ જ્ઞાન નમ્રતાપૂર્વક આ પુસ્તકરૂપે બહાર પાડ્યો અને તેને "ગુલશને ખુશી" એટલે "ખુશીનો બાગ" એ નામ આપ્યું. અને "ગુલશને ખુશી" એ શબ્દના અક્ષરમાંથી હાલમીના અબ્જદના હિસાબથી